

DANSK-NORSKE
HELTEHISTORIER

FORTALTE AF

AXEL LARSEN.

1536—1648.

KØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER).

1893

FORORD.

Hensigten med denne Bog er at give Læseren Lejlighed til at stifte personligt Bekendtskab med de Mænd, som i farefulde Tider have været Folkets Haab og Stolt-hed. Da Danmarks og Norges Historie fra den Tid, hvor vi begynde, og indtil Rigernes Adskillelse er saa fast sammenknyttet, at det er umuligt at adskille, hvad der skyldes det ene og hvad det andet af de to Folk, have vi kaldet Bogen »Dansk-norske Heltehistorier«. I det Tidsrum, som nærværende Bind omfatter, træder vel ingen Nordmand frem blandt de højeste Førere; men oftest, især i Søkrigen, havde Nordmændene deres rigelige Del i, hvad stort der blev øvet, og vinder Bogen Sympati, er det Hensigten at fortsætte den, og da vil der blive Anledning til at fremdrage adskillige uforglemmelige norske Navne endog op til de seneste Tider.

Vi have foretrukket udelukkende at hente Billederne fra samtidige eller omtrent samtidige Kilder. Derved er Valget naturligvis blevet meget begrænset for Tider, der

ligge saa langt tilbage, men til Gengæld er den historiske Sandhed desbedre fastholdt. Komme vi længere frem i Tiden, bliver Billedstoffet rigere og fyldigere. Særlig ved Valget af Heltenes Billeder har det været os om at gøre, at faa dem saa paalidelige som muligt. Herlof Trolle er taget efter Billedet paa hans Husalter, Peder Skram og Frans Brokkenhus efter Stenene paa deres Grave. Johan Rantzau efter en Medaille i Mønt- og Medaillesamlingen, de øvrige efter samtidige Kobberstik. Kun af Otte Rud har det desværre ikke været muligt at skaffe et Billede, og vi have derfor efter »Danske Vitruvius« gengivet hans nu ødelagte Gravmæle.

København, i Oktober 1893.

INDHOLD.

	Side
Peder Skram	I
Johan Rantzau	17
Herlof Trolle	35
Daniel Rantzau	61
Otte Rud	93
Frans Brokkenhus	105
Kristian den fjerde	117
Jørgen Vind	151

PEDER SKRAM.

PEDER SKRAM.

»Dansen fra Lodbrogs Tid husvant plasker til Søs« synger en af vore store Digtere om os; og til Dels har han Ret, men ogsaa kun til Dels. I de tusind Aar fra Vikingetiden til Helgoland har der været Tider, da Dansken syntes at have glemt sit rette Element medens fremmede bleve husvante i vore Sunde og Fjorde; men længe har det aldrig været, og selv om nogle Slægtled holdt sig lovlige meget paa det tørre, fandt deres efterkommere sig dog hurtig igen hjemme paa Søen. Saaledes gik det Peder Skram, Danmarks Vovehals. I den Tid han voksede op, vare de højbaarne Slægter i Danmark blevne saa vant til at færdes klædte i Jærn paa de pansrede Heste, at Kampen til Skibs faldt dem fremmed. Peder Skram blev ogsaa opdraget paa Landjorden og øvede i sin Ungdom mangan dristig Rytterdaad; men det var dog først, da han kom til Søs, at han kom paa sin rette Hylde. Det var der, han erhvervede sig sit stolte Tilnavn »Danmarks Vovehals«, og det var der, han fik Lejlighed til at yde sit Fædreland Tjenester, som aldrig ville glemmes.

Hans Liv faldt i en mærkelig Tid. Han levede under fem danske Konger, og de fire af dem tjente han under Vaaben. Hele dette lange Liv var præget af en Retsindighed, Frejdighed og Ungdomsfriskhed, som kaster en aldrig blegnende Glans over hans Navn.

Naar han var født, ved man ikke bestemt; men det var i Tiden omkring Aar 1500. Hans Fader, Kristen Skram, ejede Gaarden Urup ved Horsens, og der har han vel tilbragt de første Barneaar. Han mistede tidlig sin Moder, og da han var otte Aar gammel sendte Faderen ham til den ærlige og velbyrdige Mand og strænge Ridder Hr. Ove Lunge til Tirsbæk for at blive opdraget der sammen med Hr. Oves egne Børn. Megen Skolegang bleve Drengene ikke plagede med; men de lærte dog at læse og skrive og gjøre Rede for deres Tro; vel ogsaa at fremsige nogle Salmer og fortælle nogle Helgenhistorier; forresten at ride og bruge Vaaben; tidlig maatte de røgte Hundene og gøre megen anden Gerning, saa de havde mangan Fandens Dag i Kær og Moser i en Alder, hvori vor Tids Drengene endnu skulle slide Skolebænken i adskillige Aar. Tirsbæk laa den Gang og ligger endnu ved Bredden af Vejle Fjord; Drengene have derfor sikkert ogsaa tumlet sig flittig paa Fjorden og der lært at bruge en Aare og passe Ror og Skøder.

Endnu ikke femten Aar gammel kom Peder Skram i Lære hos Hr. Henrik Gø, en Mand, som siden gjorde sig berømt ved sin Troskab mod Kong Kristjern den anden i Ulykken, og af ham har Ynglingen kun lært Redelighed og ærlig Ridderfærd. Under ham kom han til at gøre sit første Krigstog. Kristjern den anden vilde vinde Sverige tilbage og rustede derfor en talrig Flaade og en Hær paa omtrent 10,000 Mand. Med den sejlede han til Skærgaarden ved Stockholm og gjorde Landgang. Henrik Gø fulgte ham med sine Svende, mellem dem Peder Skram, som saaledes kom til Søs allerede paa sit første Krigstog. Hans Herre havde overdraget ham at vare hans Liv, det vil sige at følge ham nærmest i Striden og advare ham mod uventede Angreb. Han røgtede dette Hverv saa godt, saa Henrik Gø gav ham det Vidnesbyrd, at han havde skikket sig oprigtig og ærlig i Slaget, baade mod sin Husbond og sit Fædrelands Fjender. Hans Broder, Knud Skram, faldt paa dette Togt.

Et Par Aar efter fik han første Gang Lejlighed til ret at udmærke sig. Det var ved Paasketid 1520. Den danske Rigmarsk Otte Krumpen laa med en Hærafdeling i Upsala. Just som nu han og de andre Riddere og Svende Langfredag vare i Domkirken og hørte Vor Frelzers Lidelses-historie oplæse, kom der Bud, at en stor svensk Bondehær rykkede frem mod Byen. De Danske kom hurtig i Sadlen for at møde Fjenden. Der var netop falden en stærk Tøsne, Sneen klumpede sammen under Hestenes Hove og gjorde det næsten umuligt for dem at bevæge sig. Dette havde de svenske Bønder netop beregnet; de gik dristig paa, og Sejren syntes at skulle blive deres. Otte Krumpen selv blev saaret af to Pileskud. Mod det danske Hovedbanner, som blev baaret af Mogens Gyldenstjerne, rettedes det stærkeste Angreb. Hr. Mogens fik fire Saar. Blodet flød ham ned over Ansigtet, og han var ved at blive afmægtig. To svenske Krigsmænd grebe hans Hest ved Tøjlen og førte ham bort med sig. Da saa Peder Skram den Fare, hvori Banneret svævede; han ilede efter Svenskerne, fældede den ene; tvang den anden til at fly og førte baade Hr. Mogens og Banneret tilbage til de Danske. Forøvrigt vendte Bladet sig snart. Bondehæren kæmpede uden Orden og Disciplin og kunde ikke hævde den vundne Fordel; den blev adsplittet og jaget paa Flugt med stort Tab.

Ved sin Hjemkomst til Danmark skiftede Peder Skram Herre og tog Tjeneste med fire Heste hos Aarhusbispen Hr. Ove Bille. Sammen med ham sluttede han sig til den øvrige Adel, da den opsagde Kristjern den anden Huldskab og Troskab. I Frederik den førstes Hær kom han til at bære Vaaben mod sin gamle Herre, Henrik Gø, som forsvarede København for den flygtede Konge. Ved et Udfald fra Byen blev han stukket gennem højre Arm med et Glavind og gennem højre Haand med et tveægget Sværd.

Da der blev Fred i Landet, blev Luften for rolig for Peder Skram; han drog uden Lands og søgte fremmed

Krigstjeneste, som det jo ikke var svært at faa i de Tider. Et Par Aar efter vendte han dog igen hjem, med øget Krigserfaring og Mærkerne af et Spydsaar i Lænden.

Frederik den første gav ham nu Plads i sin Hird; men Hoffivet huede ikke ret Hr. Peder, og han tog derfor med Glæde mod Tilbudet om at drage som Lensmand til Bratsberg i Norge; Lenet laa ved Kysten, og Søen var i hine Tider aldrig fri for Sørøvere og Kapere; det har derfor ikke manglet den unge Lensmand paa Lejlighed til at færdes paa det Element, hvor han senere skulde vinde sine Sejre.

Peder Skram var nu bleven en fuldt udviklet Mand, der nærmede sig tredive Aars Alderen. Han skildres som en stærk, før Mand, hærdebred, maadelig høj og meget armstærk med føre Hænder, langt, hvidgult Haar og temmelig langt, kløftet Skæg. Han var dygtig til alt Ridderspil med Renden og Stikken, og ingen af de andre Hofsinder hos Frederik den første vare hans Lige i at kaste med Sten eller skyde med Stang. Ved et Dystløb i Viborg red han paa en Dag tvende Riddersmænd, Arvid Ulfstand og Axel Gø af Sadlen. Den eneste, som en Gang kastede ham selv til Jorden, var Kong Kristian den tredje; men maaske har Høfligheden spillet en Rolle derved. Han var livlig i Selskab, vandt let alle for sig og sagde altid sin Mening dristig ligefrem; noget heftig og ilsindet var han ogsaa, og det bragte ham stundom til at forløbe sig. Saaledes hændte det en Gang, at han i Birke Kirke nær hans Fædrenergods, Urup, traf sammen med en Mand ved Navn Anders Vinter, med hvem han havde en Trætte. Peder Skram spurgte da Anders Vinter, hvad der egentlig var imellem dem; men da Anders afviste ham med haanlige Ord, drog han sin Daggert og stødte efter ham. Anders Vinters Svend løb da mod Peder Skram og vristede Daggerten fra ham, men Hr. Peder raabte til sin Svend Pol, »som sad nøgen for Kirkedøren og tog Skrifte med ham«, at han skulde stinge et Sværd i Anders. Pol dræbte da Anders Vinter paa

Kirkegaarden. Peder Skram vedkjendte sig Drabet, tog Skrifte derfor for Aarhus Domkirkes Dør og bødede til den dræbtes Slægt halvfjerdsindstve Mark i Gylden og hundrede Mark i rede Penninge. Som Bevis paa hans Haardførhed og Styrke fortælles, at han en Gang, da han led af Tandværk, tog sin Kniv og sin Pren og dermed selv rykkede den daarlige Tand ud i mange Mænds Paasyn, og kastede den fra sig. Naar han tog sin Haand fuld af Hasselnødder, kunde han kryste dem i Stykker, saa kun to eller tre bleve hele.

Da Peder Skram havde siddet nogle Aar som Lensmand paa Bratsberg, kom der igen Ufred i Landet. Kristjern den anden havde faaet samlet en Krigsmagt og en Flaade i Holland; i Efteraaret 1531 styrede han ind paa Oslo Fjord (Kristiania Fjord), og Nordmændene hyldede straks deres gamle Konge; de danske Slotsbefalingsmænd derimod inde-sluttede sig paa deres Borge og ventede Hjælp fra Danmark. Kristjern den anden gav sig til at belejre Akershus, som blev forsvaret af Mogens Gyldenstjerne, hvis Liv Peder Skram havde frelst i Langfredagslaget ved Upsala.

Det gjaldt nu om at skaffe hurtig Hjælp. Frederik den første udrustede derfor i Forbindelse med sine Venner, Lybækkerne, en Flaade; men da det maatte tage nogen Tid, inden den blev færdig, blev Peder Skram sendt forud med nogle Skibe for at undsætte Akershus. Da han naaede Oslo Fjord, havde Isen alt dækket Vandet; derved slap han for en Kamp med Kristjern den andens djærve Admiral »Skipper« Klement; men det blev ogsaa vanskeligt for ham at røgte sit Hverv, da hans Styrke var for lille til at prøve en Landgang. Han hjalp sig med en List. En tidlig Morgen, medens Mørket endnu rugede over de sneklædte Marker, lod han 50 Landsknægte, klædte i hvide Skjorter og belæssede med Krudt og Kugler, gaa i Land; det lykkedes dem, da de vare vanskelige at skelne fra Sneen, at snige sig gennem Fjendens Poster, og de bragte saaledes Fæstningen en om end ikke stor saa dog særdeles kærkommen

Hjælp. Peder Skram sejlede saa til Tønsberg og ødelagde nogle af Kong Kristjernes Skibe, som laa der; han plyndrede og brandskattede ogsaa efter Tidens Skik de norske Kyster, men han viste den usædvanlige Redelighed at aflevere hele Krigsbyttet til Rentemesteren, da han naaede tilbage til København.

Kort efter fik han Lejlighed til at give et nyt Bevis paa sit sjældne Retsind. Kong Kristjern den anden begyndte at tvivle om Muligheden af at vinde sine Kroner igen med Vaaben, og indlod sig derfor i Underhandling med sin Farbroder og Efterfølger. Peder Skram blev sendt ned til Danmark for at indhente Kong Frederiks Befalinger i den Henseende. Han vendte snart efter tilbage med den Besked, at der ikke maatte indrømmes Kong Kristjern noget Lejde for at drage til København. Som bekendt gav Knud Gyldenstjerne og flere andre danske Herrer dog den ulykke-Konge det attraaede Lejde, uagtet de vidste, det ikke vilde blive holdt. Peder Skram vilde dog ikke række Haanden til en saadan uværdig Svig og nægtede at underskrive Lejdebrevet.

Da Kristjern den anden var bleven forsvarlig gemt bag Sønderborgs Mure, kom der igen Ro i Landet. Peder Skram nyttede Tiden til at sysle med Giftermaalsplaner. Efter Slægts og Venners Raad besluttede han at lade Danmarks Riges Marsk, Hr. Tyge Krabbe til Bustrup, tiltale om hans kære Datter Jomfru Elsebe Krabbe; han fik baade Faderens og hendes Ja, og deres Trolovelse blev fejret med stor Pragt i Kjøbenhavn 1533. Biskoppen fra Aarhus, Ove Bille, lagde selv deres Hænder sammen for Alteret i Vor Frue Kirke og syv andre Bisper, to og tyve Riddere og en Mængde Adelsmænd vare Vidner ved den højtidelige Handling.

To Aar efter fejredes Brylluppet paa Helsingborg Slot; men da var der atter Ufred i Landet, og Peder Skram fik kun kort Tid til at nyde sine Hvedebrødsdage. Snart

kaldtes han fra sin unge Hustrus Side for at røgte den vanskelige Gerning, som frem for nogen anden har gjort hans Navn berømt.

Kong Frederik den første var død; det danske Rigsraad havde opsat at vælge hans Efterfølger i det Haab i Mellemtiden selv at kunne tumle med Land og Rige, som det lystede. Det var nu meget uklogt; thi der var Folk nok, som tænkte paa at fiske i rørt Vande. Danmarks og hele Nordens gamle Fjende, Hansestæderne, vilde ikke lade en saa god Lejlighed gaa unyttet hen; de forstode at vinde et stort Parti for sig blandt Borgere og Bønder ved at foregive, at de vilde sætte Kong Kristjern den anden paa Tronen igen. København og Malmø aabnede deres Porte for Lybæks Feltherre; hele den danske Flaade gik dermed tabt. Øerne, Skaane, og en stor Del af Jylland vare snart i Hænderne paa de grevelige, som de kaldtes efter deres Anfører Grev Christoffer af Oldenburg. Men saa vendte Bladet sig. Hertug Kristian, den senere Kong Kristian den tredje, var bleven kaaret til Konge af et stort Parti af Adel og Gejstlighed, og hans Feltherre, Johan Rantzau, vandt snart baade Jylland og Fyn tilbage; paa Landjorden gik det saaledes godt nok for den nye Konge, men paa Søen saa det mere farligt ud. Hansestæderne vare fra gammel Tid vante til at spille Herrer i Østersøen, og nu var tilmed hele den danske Flaade falden i deres Hænder. Alt, hvad Kristian den tredje formaaede at ruste, var 10 mindre Skibe, som bleve samlede ved Sønderborg i Foraaret 1535.

Til alt Held var Sverige ligesaa stærkt truet af Hansestædernes Overmod som Danmark. Gustaf Vasa udrustede derfor en Flaade paa 12 gode Orlogsskibe, blandt hvilke et meget stort, den store Kravel, hvis Lige ikke fandtes i Østersøen; den havde en Besætning af 300 Matroser og 1,000 Soldater. Men Gustaf mangledes en meget væsentlig Ting, nemlig en Mand, der

kunde føre hans Skibe. Da Kristian den tredje sendte nogle af sine Mænd til Sverige for at forhandle om gensidig Hjælp, klagede Gutsaf Vasa sin Nød for dem; han vidste slet ikke, hvor han skulde faa en god og retsindig Karl fra, som han kunde bruge til Admiral eller Skipper for sin Krigsflaade. De danske Sendemænd priste da Peder Skram for en slig alvorlig og forstandig Krigsmand til Søs, at det var udover al Maade. Den svenske Konge bad Kristian den tredje om at maatte laane Peder Skram, og Følgen heraf var, at Helten faa Uger efter sit Bryllup maatte ride fra Helsingborg til Stockholm for der at gaa om Bord paa den store Kravel.

Det var en vanskelig Opgave, som der var stillet Peder Skram. Svenskerne havde endnu de Danskes umilde Herredømme i frisk Minde, Kong Gustaf selv var opfyldt af Mistillid til sin Svoger og Forbundsfælle i Danmark, og de svenske Befalingsmænd saa naturligvis ugerne en fremmed beklæde en høj Kommandopost paa Flaaden. Peder Skram maatte tage Forholdene, som de vare og se at finde sig til Rette, som han kunde bedst. Efter Kong Gustafs utrykkelige Befaling eftersaa han hele den svenske Flaade for at forvisse sig om, at alt var i Orden, og førte saa sammen med Svenskeren Måns Svensson Somme Skibene til Gullands Kyst. Her traf de 10 danske Skibe under Mikkell Brokkenhus; lidt senere stødte en lille Eskadre til, som Hertugen af Preussen havde sendt.

Den 9de Juni 1535 mødte den forenede svensk-dansk-preussiske Flaade Hansestædernes Skibe under Bornholm. Det stormfulde Vejr gjorde det umuligt for de mindre Skibe at bruge deres Kanoner eller lægge om Bord med Fjenden for at entre; Hanseaterne følte sig desuden saa underlegne, at de snarest søgte Frelse ad Sundet til. Hovedkampen kom derfor til at staa mellem Peder Skram og Måns Svensson paa den store Kravel og det fjendtlige Admiralskib »Michael«, et af de Skibe, som ved Køben-

havns Overgivelse var faldet i Hansestædernes Hænder. At Kampen var haard kan ses af, at den store Kravel mistede 74 Mand; værre gik det dog »Michael«, der næsten var bragt til at overgive sig, da et Skud overskød Storfald paa det svenske Admiralskib, saaledes at Sejlet faldt ned paa Dækket, og Kravelen maatte ophøre med at forfølge sin Modstander. Hanseaterne slap ind til København, og vakte der stor Forfærdelse ved deres Beretning om den vældige Flaade, de Svenske og Danske nu havde i Søen. Hurtig blev der sendt Ilbud til Lybækkerne, som laa med 10 Skibe i Lille Belt, om at vogte sig for den truende Fare og om mulig søge Sundet Nord om Fyn og Sjælland; men Budet kom for sent. Den hurtige og snarraadige Peder Skram var kommet i Forkøbet, og, som vi snart skulle se, var det kun sørgeligt nyt, man i København kom til at spørge om Skibene i Beltet.

Lybækkerne vilde gerne hindre Kristian den tredjes Folk i at komme over til Fyn og havde derfor lagt sig med 10 Skibe, hvoriblandt nogle meget store paa tre Mærs i Lille Belt; men den snilde Johan Rantzau havde skuffet dem og var fra Als sluppet over til Faaborg. Imidlertid var det dog heldigst at have Forbindelsen fuldstændig fri mellem Landsdelene, og Kristian den tredje sendte derfor Bud til Peder Skram om snarest at komme til Beltet og forjage Fjendens Skibe. Peder Skram modtog Befalingen Dagen efter Kampen under Bornholm og styrede straks Syd om de danske Øer for at hindre Fjenden i at undløbe. Hvorledes han har delt sine Skibe og manøvreret med sin Flaade, vide vi ikke, nok er det, Hansestædernes Admiral fandt Vejen hjemad spærret. Det lykkedes ham vel at slippe Syd om Fyn og op i Store Belt; men her blev han omringet og tvungen ind i Svendborg Sund. Da alle Udveje vare lukkede, vovede Lybækkerne ikke at optage Kampen, de stak Ild paa deres Skibe og flyede i Land. Peder Skram fik dog hurtig sin Flaades Baade i Vandet, bordede

de brændende Skibe og fik Ilden slukket paa dem alle paa et nær. Ni gode Skibe, blandt hvilke fire meget store, hvert paa tre Mærs, faldt derved i Hænderne paa de fornede Flaader.

Peder Skram lod sig dog ikke nøje med dette Held. Han sejlede op langs Kysterne af Store Belt, landsatte sine Krigsmænd og erobrede flere befæstede Slotte, hvoriblandt, hvad der fik stor Betydning for Krigen, Borgen ved Korsør. Derved skaffede han sin Herre fast Fod paa Sjælland og gjorde det muligt for Johan Rantzau at føre sine Soldater over til Sjælland.

Da der ikke var mere at udrette her, sejlede Peder Skram med Flaaden Syd om Sjælland ad Sundet til. Paa Vejen landsatte han mindre Afdelinger paa Kysterne af Laaland-Falster og Møn for at inddrive Levnetsmidler; men han forbød bestemt sine Folk at plyndre. Dette huede kun lidet de svenske og preussiske Knægte; de havde ventet at gjøre rigt Bytte paa de danske Øer, og Misfornøjelsen gik saa vidt, at Landsknægtene paa den store Kravel gjorde Oprør, trængte ind i Kahytten til Peder Skram og truede ham paa Livet, saa han kun med Møje undslap dem. Han tilbød selv at staa til Rette for sine Handlinger for enhver upartisk Domstol. Kristian den tredje lod to svenske Mænd, Admiralen Måns Svensson og Klas Fleming, undersøge Sagen, og de fældede da den Kendelse, at Peder Skram havde skikket sig mod dem alle som en ærlig Mand, og at de intet andet havde at bebrejde ham, end at han ikke vilde tillade dem at plyndre de danske Øer. Med Fare for sit eget Liv havde Peder Skram saaledes frelst sine Landsmænd fra Plyndring.

Nu fulgte der en lang og besværlig Tid, medens Flaaden laa for København og indesluttede Byen. Peder Skram forlod den store Kravel og gik om Bord paa et af de i Svendborg Sund erobrede lybske Skibe, som nu førte dansk Flag. Hen paa Efteraaret kom en Flaade for at undsætte

København med Levnetsmidler. Peder Skram gik imod den, men havde det Uheld at blive saaret straks ved Kampens Begyndelse. Den preussiske Admiral tog Kommandoen men han var ikke heldig, og det lykkedes derfor Fjenden at føre Levnetsmidler ind til den belejrede By. Kristian den tredje tog sig dette meget nær, og da han besøgte den saarede Peder Skram, sagde han til ham. »Havde Du været oven Senge, min Søn, saa var dette ikke sket.«

Da Frosten kom, maatte Flaaden søge Vinterhavn i Landskrone. Peder Skram var dog derfor ikke ledig. Han fik Skyts bragt over Isen til Sjælland og erobrede Krogen Slot, som laa der, hvor Kronborg nu ligger. Skønt Kulden var saa haard, at en Adelsmand frøs ihjel i Skrams egen Kahyt, isede han dog saa flittig om sine Skibe, at han kom i Søen ved første aabne Vande. Al Tilførsel til København blev derved hindret, og dermed var Byens Modstandskraft brudt. Da Kristian den tredje sad i Fred som Danmarks og Norges Konge, glemte han heller ikke, hvormeget Peder Skram havde bidraget dertil. Ved sin Kroning i Frue Kirke i København gav han ham Ridderslaget med de Ord: »Du dyre Helt, du est det vel værd, at jeg slaar dig til Ridder.« Det Sværd, hvormed den højtidelige Handling var udført, skænkede Kongen Peder Skram. Det fulgte ham gennem hele hans daadfulde Liv og prydede hans Kiste, da han blev stædet til Jorden.

Kristian den tredje var en fredsæl Konge, som lod Sværdet hvile under hele sin Regering, og Peder Skram søgte ikke mere ud i fremmed Krigstjeneste. Han tjente sit Fædreland i Freden, blev Rigsraad og Lensmand paa Helsingborg Slot. Med sin Hustru, Elsebe Krabbe, levede han et smukt og gudfrygtigt huslig Liv; hun var en Dannekvinde, der i et og alt stod trofast ved sin Mands Side og under hans hyppige Fraværelse i Kongens og Rigernes Tjeneste opdrog en talrig Børneflokk, af hvilken 15 levede og bleve voksne.

Peder Skram maatte nemlig tit ud med Flaaden, naar det gjaldt om at vise Rigerens Magt paa Søen eller holde næsvise Sørøvere i Ave. En Gang var han endog ved at sætte Livet til. En heftig Storm splittede hans Flaade; hans eget Skib »Svanen« mistede Masterne, og Besætningen maatte ty til Baadene; men under Stevns kæntrede den Baad, hvori Peder Skram var, og kun med Møje reddede han sig i Land. Han førte ogsaa den Flaade, som i Aaret 1549 bragte den unge Kongesøn, den senere Frederik den anden, til Norge for at krones.

Da Kong Kristian den tredje døde, var Peder Skram omtrent 60 Aar gammel. Han havde ombyttet sit Len Helsingborg med Varberg i Halland og ønskede nu at sidde i Ro der Resten af sine Dage, omgivet af sin talrige Familie; men Danmark skulde endnu komme til at trænge til ham.

Kong Frederik den anden og hans Nabo, Erik den fjortende i Sverige, forligedes kun daarligt. Bægge vare de unge, og Ungdom og Visdom ride nu en Gang sjælden i Sadel sammen. I Aaret 1563 brød Krigen ud. Kong Frederik vidste ikke bedre Raad end at sende Bud efter Peder Skram for at faa en Admiral over sin Flaade. Den gamle Helt undslog sig ikke. Han hejste sit Flag paa »Fortuna«, og den 5te August 1563 løb han ind i Østersøen med en stolt dansk-norsk Flaade paa 27 Orlogsskibe. Lybækkerne, som vare blevne Danmarks Forbundsfæller, sendte seks Skibe til Hjælp, saa at Peder Skram nu kom til at føre de Danske og Lybækkerne mod Svenskerne, ligesom han i forrige Krig førte de Danske og Svenskerne mod Lybækkerne.

Peder Skram satte Kursen mod Øland, men traf ikke den svenske Flaade. Han landsatte da sine Krigsmænd paa Øen og lod dem hænge og brænde der. Hans Modstander, den jævndrende Admiral Jakob Bagge, laa endnu i Skærene ved Stockholm og blev først sent hen i August klar til at gaa til Søs med en Flaade paa 40 Skibe. Han havde Kong Eriks Befaling til at sejle langs Kysten ned til Falsterbo

for at understøtte et Indfald, som Kongen selv agtede at gøre over den danske Grænse. Først gjorde han dog et Kryds over mod Gulland, og tvang Kystboerne til at give Brandskat; saa fik han at vide, at hans Modstander var ved Øland og stod derover for at søge ham.

Saa snart Peder Skram fik at vide, at Svenskerne vare i Farvandet, fik han hurtig sit Krigsfolk om Bord igen og beredte sig til Slag. Den 10de September mødtes Flaaderne, men først den næste Dag begyndte Kampen for Alvor. De to gamle Admiraler søgte hinanden og redte hinanden til af et godt Hjerte. Peder Skrams »Fortuna« blev saa forskudt, at han maatte holde ud af Ilden og kun kunde holde hende oven Vande ved at lade 24 Karle pumpe Nat og Dag. Jakob Bagge slap ikke stort bedre fra det. Han maatte sejle til Stockholm med hele sin Flaade og kom ikke mere ud det Aar. Peder Skram derimod holdt Søen baade med sit eget forskudte Skib og den øvrige Flaade til langt ud paa Efteraaret, saa skønt Slaget ikke var afgjørende og bægge Parter tilskreve sig Sejren, var det den dansk-norsk lybske Flaade, som blev Herre i Østersøen.

Kong Frederik var dog ikke ret tilfreds med, hvad der var udrettet. Hans ungdommelige Utaalmodighed havde bragt ham til at haabe langt mere afgørende Sejre. Tilmed var han vred over, at Peder Skram ikke havde skrevet til ham og meddelt ham, hvad der tildrog sig paa Flaaden. Følgen deraf var, at han det næste Aar valgte en yngre Admiral, Herlof Trolle, og at Peder Skram drog til Laholm Slot, hvilket Kongen havde overdraget ham som afgiftsfrit Len.

Men heller ikke her fik han Lov at sidde i Fred. Den 24de Januar 1565 nærmede den svenske Høvedsmand Klaus Kristensson sig Slottet og gjorde sin største Flid for at faa det indtaget. Saasnart Peder Skram mærkede, at det var Fjendens Alvor med Angrebet, befalede han sin Hustru og alle Kvinderne at gaa ind i Stenhuset, selv vilde han blive hos sine Folk paa Muren og »sætte med dennem Liv

og Blod«. — »Det skal du vide«, sagde han til sin Hustru, »at jeg vil aldrig give mig fangen for dennem, mens det er varmt om mit Hjerte«; hun svarede ham, at skulde Ulykken ske, og Huset blive erobret, skulde de dog aldrig komme til at føre hende levende til Sverige; dermed gik hun ind, og Kampen begyndte. Natten igennem beskøde Svenskerne Slottet. Peder Skram gave dem, saa godt han formaaede, Svar paa Tiltale. Hen ad Morgenstunden blev Fru Elsebe ængstelig for sin Husbond; han havde intet nydt siden den foregaaende Dag og været paa Færde paa Volden hele Natten. Hun gik derfor ud for at søge ham. Da hun kom ud paa Volden var der Splid mellem en Bøsseskytte og nogle af de andre Svende. En svensk Hovedsmand red paa en udfordrende Maade foran Slottet, men Bøsseskytten vilde ikke skyde paa ham, fordi han mente, at en enkelt Mand var for lille et Maal. Fru Elsebe befalede da Skytten at skyde, da Kuglen jo ingen Gavn gjorde, saalænge den laa i Bøssen. Skuddet ramte den rette Mand, og hos ham fandtes senere vigtige Breve. Svenskerne maatte drage bort og nøjes med at brænde i Omegnen. Fru Elsebe opklædte senere hvert Aar paa den Dag et fader- og moderløst Barn.

En Gang endnu forsøgte Svenskerne sig mod Laholm. Det var i Marts 1568. Denne Gang skulde Slottet tages ved List. Peder Skram havde sendt nogle Udridere ud for at spejde efter Fjenden. De stødte paa en Rytterskare, der gav sig ud for at være dansk og bad om at blive optaget paa Slottet. Udriderne lode som de troede denne Historie, og rede foran som for at vise Vej; men paa en Gang sporede de Hestene og sprængte til Slottet for at advare deres Herre. Kort efter kom Fjenden og aabnede en livlig Ild; men Peder Skram var paa sin Post, saaledes at Svenskerne ogsaa denne Gang maatte drage hjem med uforrettet Sag.

Det var sidste Gang Peder Skram kom til at stride for sit Land. Faa Aar efter endte Freden til Stettin den langvarige Krig, og Rigerne fik Fred i Resten af den gamle

Helts Levetid. Han var nu bleven henad de firs, men havde end Alderen hvidnet hans Haar og furet hans Ansigt, havde den dog ikke formaaet at køle hans varme Blod og dæmpe hans friske Mod; derom vidner et morsomt lille Træk fra hans sidste Leveaar.

Ved Festlighederne i Anledning af den lille Prins Kristians, den senere Kong Kristian den fjerdes, Daab blev blandt andet ogsaa opført et Skuespil kaldet »David og Goliath« og som fremstillede den bekendte Scene af Kong Davids Ungdoms Liv. I forreste Række blandt Tilskuerne sad Peder Skram mellem de andre Rigsraader. Da det nu syntes, som om Philisterne skulde faa Overtaget over Herrens udvalgte Folk, kunde han ikke styre sig, men var ved at springe op paa Scenen for at slaa et Slag for Davids Landsmænd; da heldigvis Sejren heldede til den rette Side, saa hans Hjælp blev overflødig.

Aaret efter mistede han sin Hustru; ved hende hang han med hele sin Sjæl, og hendes Død var en Sorg, han aldrig forvandt. Hans Helbred tog af og han mærkede, at hans Dage vare talte. Den 9de Juli 1581 følte han sig mattere end ellers og lod gaa Bud efter Præsten. Da denne spurgte ham, om han følte sig meget svag, svarede han: »Ja, det er sandt, jeg er vist meget svag, derfor haver jeg ladet Eder kalde og begærer af Eder paa Guds Vegne Hjælp og Trøst og det højværdige Alters Sakramente, Jesu Christi sande Legem og Blod, til min Sjæls sidste Spise.« To Dage efter døde han paa sin Fædrenegaard Urup, og blev begravet ved sin Hustrus Side i Østbirk Kirke ved Horsens. Foran Kisten red en af hans Svende med hans forgyldte Harnisk og Sværdet, Kong Kristian den tredje havde skænket ham ved sin Kroning. Svenden red ind i Kirken og blev holdende der, til Liget var sænket i Graven. Sværdet blev lagt paa Kisten.

Paa den gamle Ligsten over Peder Skram og hans Hustru læses: »Her ligger begravet ærlig og velbyrdig

Mand Hr. Peder Skram til Urup, Ridder, som udi sin Tid haver været 4 Kongers Admiral udi Øster- og Vestersøen. « Admiral betød nu den Gang ikke det samme som i vore Dage. Enhver Fører af nogle Skibe kaldtes Admiral; men vi se af Gravskriften, at Peder Skram allerede i Kristjern den andens Tids har været brugt paa Søen.

Et halvt Aarhundrede forløb fra den Tid, Peder Skram 1518 første Gang svang Sværdet som Henrik Gøs Lærling og til han 1568 drev Svenskerne bort fra Laholm Slot. Lige uforfærdet havde han i den lange Tid tumlet sig til Søs og til Lands, altid viste han det samme frejdige ufor- sagte Mod, som skaffede ham Hædersnavnet »Danmarks Vovehals«. Hans sjældne Retsind skal heller aldrig glemmes. Da han nægtede at række Haand til at svige den dybt ydmygede Kristjern den anden, og da han med Fare for eget Liv skærmede Møn og Laaland mod Plyndring af hans egne Folk, skrev han et Blad i sin Levnetsbog, som ikke fordunkles af nogen af hans Sejre.

JOHAN RANTZAU.

JOHAN RANTZAU.

Holsten husede i Middelalderen en talrig, mægtig og stridbar Adel, som vanskelig fandt Plads inden for de snævre Grænser, og som derfor ofte blev en Plage for Naboerne. Danmark maatte haardt føle dette i Grev Gerts Dage. Blandt den holstenske Adel indtog Ætten Rantzau ubestridt den første Plads. Den var kommen ind i Landet fra Hertugdømmet Sachsen sammen med den første Greve af Holsten, og den vedblev at være Fyrsternes fornemste Støtte ogsaa efter at de vare blevne Konger i Danmark og Norge. Sin Konge tro som en Rantzau var længe et Ordsprog. Skønt tyske af Fødsel bleve saaledes mange af Rantzauerne den dansk-norske Konges svorne Mænd; flere af dem førte med Hæder Rigernes Hære og have derfor Krav paa at nævnes mellem de dansk-norske Helte.

Johan Rantzau til Breitenburg ved Itzehoe var den Mand, som først kastede Glans over Slægten. Han blev født den 12te November 1492 paa Steinburg, altsaa netop to Aar efter, at Kong Hans havde maattet dele Hertugdømmerne med sin yngre Broder, Hertug Frederik, den senere Kong Frederik den første af Danmark og Norge. Johan Rantzau fødtes som Hertugens Mand. Hans Fader døde tidligt; men Moderen gjorde sig al Umage for at

give Børnene en god Opdragelse. Da Johan var 13 Aar gammel, sendte hun ham til et Akademi i Tyskland. Hun vilde gerne gjort en lærd Mand af ham; men Drengen havde andre Tanker, hans Hu stod til at tumle sig i Livet, se fremmede Lande og prøve Krigen. Uden Moderens Vidende forlod han Højskolen og søgte Tjeneste i den tyske Kejsers Hær. Efter nogle Aars Forløb tog han igen sin Afsked og flakkede nu vide om paa egen Haand. Han gæstede England og Spanien og naaede endog til det hellige Land, hvor han blev slaaet til Ridder i Jerusalem. Paa Hjemvejen var han nær bleven Tyrkernes Fange; men undkom dog paa et Skib til Napoli og vendte derfra hjem gennem Frankrig og Tyskland efter en Fraværelse af over 10 Aar.

Hertug Frederik tog straks den vidtberejste Mand i sin Tjeneste og gjorde ham til Hovmester for sin ældste Søn, Hertug Kristian. Da den højbaarne unge Herre var 17 Aar gammel drog han uden Lands, ledsaget af Johan Rantzau; de besøgte Slægt og Venner ved de tyske Hoffer og kom i Vaaren 1521 til den gamle Rigsstad Worms netop paa samme Tid, som Kejseren havde stævnet Luther did for at forsvare sin Tro og sin Lære. Baade Hertug Kristian og Johan Rantzau vare til Stede ved Ordskiftet i Bispegaarden; den latinske Disput have de maaske haft ondt ved at følge, men desto bedre forstode de de djærve Slutningsord: »Her staar jeg, jeg kan ikke andet! Gud hjælpe mig, Amen!« Bægge vare fra den Time vundne for den nye Lære.

Kort efter Hjemkomsten kom der vigtige Tidender. Den jydsk Adel havde opsagt Kong Kristjern den anden Huldskab og Trøskab, og Hr. Mogens Munk mødte paa Gottorp for at tilbyde Hertug Frederik den ledige Trone. Johan Rantzau tilraadede ivrig sin Herre at benytte Lejligheden og gribe rask til; han blev ogsaa Fører for den Krigsmagt, som Hertugen sendte til Hjælp for den jydsk Adel. Der blev dog ingen synderlig Brug for hans Felt-

herresnilde den Gang. Kong Kristjern opgav Kampen og rømmede af Landet uden Modstand; kun København og Malmø holdt længe deres Porte lukkede for den nye Herre. Hele Krigen indskrænkede sig til, at de to Byer bleve holdte indesluttede, indtil de opgave Haabet om Hjælp udefra og indvilgede i at hylde Kong Frederik den første.

Det følgende Aar gjorde Søren Norby fra Gulland et Indfald i Skaane og rejste den skaanske Almue i Kristjern den andens Navn. Kong Frederik, der ogsaa som Konge næsten altid boede paa sit kære Gottorp, sendte Johan Rantzau af Sted for at kue Rejsningen. Vejen blev lagt over Fyn og Sjælland; men Rantzau maatte døje den Ydmygelse, at Hovedstadens Borgere nægtede hans Hær Gennemmarch; først efter nogen Forhandling tillode de den at drage gennem Byen i mindre Afdelinger. Hele Styrken var kun 300 Ryttere og 1,000 Knægte, men en stor Del af den skaanske Adel har vel sluttet sig til ham. Først mødte han ved Lund en Bondehær paa 8,000 Mand; den slog han. Søren Norby paastod, det var sket ved Forræderi, men hvordan det saa hængte sammen, saa var en anden tre Gange stærkere Bondehær ikke heldigere; den blev fuldstændig adsplittet ved Brunktofte Lund, en Skov, som ligger en Milsvej fra Landskrone. Søren Norby, som var indesluttet i Landskrone, saa nu ingen anden Udvej end at dagtinge med Sejrherren, og dermed var Kong Frederiks Herredømme i Skaane genoprettet.

Kristjern den andens senere Indfald i Norge var for kortvarigt til, at Johan Rantzau kunde faa Tid til at komme i Virksomhed; men det gav paa ny Kong Frederik Lejlighed til at se, hvor nødvendigt det var at have en fuldtud paa-lidelig Mand nær Rigets Østgrænse, og han gjorde derfor Rantzau til Lensmand paa Krogen Slot.

Saa døde Kong Frederik i Aaret 1533 og Ulykken væltede ind over Riget. Adelen udsatte Valget af den nye Konge, og Lybækkerne besluttede at nytte Lejligheden til

at hæve deres synkende Magt i Norden. Danmark skulde først vindes, og dertil skulde den fangne Kong Kristjernes Navn bruges som Lokkemad. Var først Danmark bleven en lybsk Vasalstat, saa kom Turen til de to andre nordiske Riger. I Maj 1534 faldt Lybækkernes Feltherre, Grev Christoffer af Oldenburg, uventet ind i Holsten med en Hær. Han foregav at ville drage mod Sønderborg for at befri Kong Kristjern; i Virkeligheden havde han næppe anden Hensigt end at vinde holstenske Borge til Lybækkerne. Hertug Kristian samlede saa hurtig som muligt en Hær til Modstand, men han havde kun faa virkelige Krigsknægte og maatte derfor nøjes med opbudte Bønder. Han lod ogsaa straks gaa Bud efter sin Faders prøvede Raadgiver og sin egen Ungdomslærer, Johan Rantzau.

Johan Rantzau havde i det sidste Aarstid lidt af en Sygdom i Foden og haltede, naar han gik; men saa snart han hørte om Fædrelandets Farer, glemte han al Smærte og ilede til Hertugen, som overdrog ham Befalingen over Hæren. Grev Christoffer var da netop i Færd med at belejre Segeberg Slot, men det maatte han opgive for at møde den holstenske Hær. Det kom til et Slag, i hvilket Holstenerne rigtignok mistede dobbelt saa mange Folk som deres Fjender, men hvor Johan Rantzau desuagtet beholdt Valpladsen. Lybækkerne maatte trække sig ud af Landet, og fra at være Angribere bleve de nu angrebne.

Da skiftede paa en Gang Forholdene. Grev Christoffer indskibede sine Folk og sejlede til Øresund. Ved Borgernes og Bøndernes Hjælp blev han Herre baade i Sjælland og Skaane og udvidede snart herfra sit Herredømme til Fyn og det nordlige Jylland. Den jyske Adel vidste da igen ikke bedre Raad end at sende Bud efter den holstenske Hertug og tilbyde ham Kronen. Hertug Kristian betænkte sig først, men slog saa til. Han sluttede en mærkelig Fred med Lybæk, i Følge hvilken der skulde være Fred mellem Hansestæderne og Holsten ved deres Grænser, medens de

forøvrigt bekæmpede hinanden af al Magt i Danmark. Da Holsten saaledes var sikret mod Indfald, fik Johan Rantzaus Befaling til at bryde op fra Travens Bredder og føre sine Tropper mod Bondehæren i Jylland.

Her havde Lybækkerne og Folkepartiet ikke haft saa let Spil som paa Øerne og i Skaane. Her paa Efteraaret var den gamle Søhane, Skipper Klement, kommen til Aalborg og havde hurtig faaet baade Byen og Slottet i sin Magt. De stridbare Vendelboer rejste sig for at genvinde deres Frihed, og Adelens Borge gik trindt om op i Luer. En Adelsmand, Bagge Gris, forsøgte at hævne sig paa Skipper Klement ved at støde en Daggert i ham paa Aalborg Gade; men som en forsigtig Mand bar Klement en Ringbrynje under sin Klædning, og den afbødede Stødet. Bagge Gris flygtede skyndsomst; men en Skomager ramte ham i Hovedet med en Teglsten, saaledes at han senere fandtes død udenfor Byen. Opstanden bredte sig videre Nord for Limfjorden og ned langs Østkysten; Grev Christoffer havde dog ingen Soldater tilovers, saa Skipper Klement maatte nøjes med sine Bønder.

Den jyske Adel var ikke til Sinds saaledes at give tabt uden Modstand. Den samlede sig i Aarhus under Anførsel af Lensmanden paa Kallø, Erik Banner, og Holger Rosenkrans til Boller. Hertug Kristian havde sendt dem en Rytterfane til Hjælp, saa de bleve i alt omtrent 300 Ryttere og vel ligesaa mange Knægte. Med denne lille Styrke droge de to Førere mod Nord uden at vente paa den Hjælp, Hertug Kristian yderligere havde sendt dem. De stode paa, at deres veløvede og velrustede Folk nok skulde faa Bugt med de sammenløbne Bønderflokke. Den 15de Oktober kom de til Landsbyen Svendstrup en Milsvej syd for Aalborg. Her bleve de Natten over. Landsbyen laa lavt med side Enge rundt omkring; mod Nord og Vest hævede sig nogle Bakker; disse besatte Skipper Klement den 16de om Morgenen med 6,000 Vendelboer. Saa snart

Adelen bemærkede dette, brød den straks frem til Angreb; men de tunge, jærnklaedte Ryttere bleve stikkende i den bløde Engbund, og da Bønderne saa dette, kastede de sig over dem og brugte deres Spyd og Køller saa flinkt, at Adelens Nederlag snart blev fuldstændigt. Ikke mindre end 14 Adelsmænd bleve paa Valpladsen foruden mange Ryttere og Knægte.

Bønderne droge efter denne Sejr mod Syd og brændte som sædvanlig Herremændenes Gaarde, hvor de kom frem. Først foran Randers bleve de standsede. Byen var befæstet, og Bønderne havde ingen Kanoner; en Storm, som de forsøgte i en halv Rus, blev let afslaaet. Imidlertid bredte Opstanden sig stadig videre og naaede helt over til Varde. Kom der ingen Hjælp vilde Lybækkerne og Almuepartiet snart være Herrer i Jylland, som de vare det i det øvrige Danmark. Afgørelsen laa i Johan Rantzaus Haand.

Ved Efterretningen om, at en ny Fjende nærmede sig, samlede Skipper Klement sine Folk omkring Aalborg. Fra Travemünde til Aalborg er der 62 Mil, og det var i November Maaned, hvor Regnen gjorde alle Veje bundløse. Tilmed maa man huske paa, at selv de sletteste Hedeveje i vor Tid ere bedre end dem, man den Gang kendte. Naar det blot var synligt, hvor Vejen gik, naar den var bred nok til én Vogn og naar der ikke fandtes Hindringer, som det ligefrem var umuligt at komme over, som f. Eks. dybe Aaløb, saa var Vejen i Orden. Det blev derfor ogsaa betragtet som en Bedrift, der overraskede baade Ven og Fjende, at Johan Rantzau kun brugte 27 Dage til denne March. Midt i December stod han for Aalborg, og faa Dage efter lod han Byen storme.

Bønderne værgede sig kækt, og Johan Rantzau blev selv styrtet ned fra Toppen af en Stormstige og kom derved i Livsfare, men de stridsvante Lansknægte og de harniskklædte Ryttere sejrede dog til sidst. Byen blev indtaget og et forfærdeligt Blodbad anrettet mellem Borgere og Bønder; kun Kvinder og Børn bleve efter Feltherrens

utrykkelige Befaling skaanede. Skipper Klement selv blev fangen ved Forrædderi og senere halshugget. Modstanden i Nørrejylland var dermed brudt; men Adelen og Holstenerne fore grumt frem mod de stakkels Bønder, mange maatte lade Livet, og Bondestanden fik et Knæk, den sent forvandt. Johan Rantzau delte sin Hær i tre Dele og lod den gennemstrefje hele Landet.

Der skulde dog snart blive stillet ham Opgaver, der vare hans Evner mere værdige. Efter Jyllands Erobring gjaldt det om at komme over til Fyn, men dette var ingenlunde let, da de grevelige vare Herrer paa Søen. Borgere og Bønder havde paa Fyn som overalt rejst sig for Kristjernen anden, og Øen havde desuden en om end lille Besætning af regulære Soldater. Ved Middelfart laa tre Fænniker Knægte for at vogte den smalleste Del af Beltet; langs den øvrige Kyst gjorde Almuen Strandvagt, og lybske Skibe krydsede ved Øen. Det var derfor temmelig voveligt at prøve paa at gaa over; men Johan Rantzau havde sin Plan færdig. Ved at samle Skibe ved Aarhus fik han sin Modstander bragt paa den Tanke, at Angrebet gjaldt Sjælland. Derved hindrede han, at der fra denne Ø blev sendt Hjælp til Fyn. Saa hurtigt og hemmeligt som muligt samlede han saa en lille Hær paa 300 Ryttere og fem Fænniker Knægte ved Sønderborg, hvor Lensmanden havde de fornødne Transportskibe i Beredskab. Medens Strandvagterne og Skibene havde næsten hele deres Opmærksomhed henvendt paa den nordligste, smalleste Del af Beltet, førte Johan Rantzau midt i Marts ved Nattetid sine Folk lykkelig over til Helnæs, en Landtunge, som skyder sig frem fra den fynske Kyst omtrent i Højde med Nordsiden af Als. De lybske Skibe ilede vel straks mod Landingsstedet og ødelagde alle Transportskibene; men Johan Rantzau var i Land med sin lille Hær, saa Tabet var ikke stort. Hurtig drog han mod Nord for at naa Middelfart og der skaffe sig en mindre truet Forbindelse med Jylland. De tre Fænniker

Knægte, som hidindtil havde ligget her, vare imidlertid ved Efterretningen om, at Fjenden var sluppen i Land, dragne mod Syd sammen med en stor Skare af den Almue, som havde været paa Kystvagt, og saaledes hændte det da, at de [to Modstandere stødte sammen ved Faurskov Banker i Nærheden af Assens Aftenen før Palmesøndag. De grevelige Krigsmænd flygtede straks ind til det befæstede Assens og overlode til Bønderne at klare sig, som de kunde bedst. Fynboerne vare ikke heldigere end Jyderne eller Skaaningerne i Kampen mod Johan Rantzau. Kristian den tredje skrev senere om dette Slag: »Der det kom til Dræbende, have de Lybske og deres Partis Krigsfolk taget Flugten og ere tyede ind i Assens By og forlode den arme, forførte, vanvittige Hob Almue saa paa Pladsen igen udi al Angst og Dødens Nød, saa der desværre og blev en mærkelig Hob Folk slagne.«

Efter den lette Sejr fulgte paany en skaanselsløs Nedsabling af Bønderne. Da det var besørget, gik Johan Rantzau til Middelfart, besatte de forladte Skanser og indrettede der Batterier for at sikre Forbindelsen med Jylland. Der blev bygget et Blokhús ved Hindsgavl og et ved Snoghøj.

Hæren gav sig saa til at belejre Assens, som var omgivet af en Ringmur. Men det var et svært Stykke Arbejde. Befæstede Byer vare i hine Tider ikke lette at tage, og Assens havde tilmed den store Fordel, at de lybske Skibe holdt Forbindelsen ad Søvejen aaben. To Gange prøvede Angriberne at storme, men de bleve bægge Gange slaaede tilbage med et betydeligt Tab.

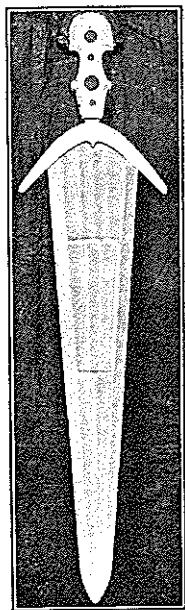
Det var imidlertid ikke de greveliges Hensigt saaledes at opgive det skønne Fyn uden egentlig Kamp. Medens Kristian den tredjes Hær var beskæftiget foran Assens, førte de Tropper over Store Belt og samlede dem i Egnen ved Svendborg. Herfra gik Marschen saa til Faaborg for at afvente det belejlige Øjeblik til uventet at falde over Be-

lejringshæren foran Assens. Johan Rantzau lod sig dog ikke saaledes forraske. Han havde selv med 100 Heste været ude for at spejde og var nær bleven afskaaret, men reddede sig dog ad Omveje tilbage. Ved et heldigt Tilfælde fik han endda alle Enkeltheder ved Fjendens Planer at vide. De fjendtlige Anførere samledes nemlig til et Krigsraad for at drøfte og fastslaa deres Angrebsplan; denne gik ud paa en rask Fremrykning mod Assens; naar de vare komne der, skulde et Hus tændes i Brand, og det skulde være Signal for Besætningen i den belejrede By til at gjøre et Udfald samtidig med, at Undsætningshæren tog Belejrerne i Ryggen. Naar de saaledes vare bragte mellem en dobbelt Ild, haabede man at vinde en let Sejr. Men denne Raadslagning havde haft et Vidne, som ingen tænkte paa. Det var Præsten Hans Madsen fra Svaninge. Han var bleven fangen, fordi han ikke vilde røbe, hvor hans Herre, Erik Hardenberg, havde gemt sit Gods. For at faa ham til at bekende dette, havde man pint ham ved at hænge ham op ved Tommelfingrene og binde ham koghede Æg under Armhulerne. Den brave Præstemand havde dog standhaftig udholdt alle Pinsler uden at røbe noget. Han var derefter bleven lukket inde i et Skab, for senere igen at tages under Behandling. Skabet stod netop i den Stue, hvor Krigsraadet blev holdt. Præsten bed sine Smerter i sig for ikke at røbe sin Nærværelse, og indprentede sig nøje alt, hvad han hørte. Ud paa Natten fik han sine Baand smøgede af sig, slap ned til Stranden og fandt der en Baad. Med en Humlestage stagede han sig over til Horne-land, Halvøen Vest for Faaborg, og ilede saa, forpint og halvnøgen som han var, lige til Johan Rantzaus Lejr. Erik Hardenberg gik i Borgen for Sandheden af hans Ord, og Johan Rantzau besluttede straks at benytte sin Kundskab til at narre den Fjende, der ventede at overraske ham.

Han brød op med sin Hær og efterlod kun foran Assens 100 Ryttere for at imødegaa det ventede Udfald.

Sin Lejr stak han i Brand for derved muligvis at lokke Besætningen i Byen frem før Tiden. Fredagen den 11te Juni om Eftermiddagen Kl. seks traf Rantzau den fjendtlige Hær under Greven af Höya ved Øksnebjerg en stiv halv Mil fra Assens; den talte henved 5,000 Mand fordelte i 4 Faner Ryttere og 9 Fænniker Lansknægte, alle hvervede tyske Tropper. Johan Rantzaus Hær var omtrent af samme Størrelse og bestod dels af danske, væsentlig Jyder, dels af hvervede Tyskere.

Greven af Höya blev naturligvis noget overrasket ved saaledes uventet at træffe sin Modstander, som han troede i Lejren foran Assens, i fuld Fremmarch. De grevelige

Sværd, som har tilhørt Johan Rantzau.

Tropper havde marcheret en lang Vej fra Faaborg, og det led ud paa Aften, derfor ønskede deres Anførere at opsætte Angrebet til næste Dag. Vognene bleve kørt sammen til en Vognborg paa Øksnebjerg, og bag den tog Hæren Stilling for Natten. Johan Rantzau var dog ikke til Sinds at unde sin Fjende Tid til at hvile ud, men paa den anden Side holdt han han heller ikke af at storme lige løs paa den stærke Stilling. Han lod derfor sine Kanoner køre op og aabne deres Ild, medens den øvrige Hær, ordnet til Slag, ventede paa, hvad der vilde komme ud deraf. De tunge Kanonkugler fore ind mellem de tæt sammenkørte Vogne, sendte en Regn af Træstykker og Splinter ind mellem Knægtene og gjorde snart Opholdet i Vognborgen temmelig ubehageligt. Greven af Höya mente da, at det var bedre at bie paa et Glavinds Od end paa en Kartoveklod og gav Befaling til Angreb. Med Gustaf Trolle i Spidsen styrtede Rytterne ned ad Skraaningen uden at give Fodfolket Tid til at vinde med.

Det stærke Ridt bragte Skaren i Uorden. Johan Rantzau holdt ubevægelig foran sine Ryttere, hvis Hovedmasse dannedes af den jyske Adel og dens Svende. Først da Fjenden kom paa et Stenkast nær, gav han Befaling til at bryde frem. Hans tætsluttede, velordnede Skare splittede allerede i første Sammenstød den næsten halvopløste Fjende, som desuden blev angrebet i Siden af en til dette Øjemed skjult opstillet Afdeling. I det afgørende Øjeblik kom ogsaa de 100 Ryttere, der vare efterladte ved Assens, uventet til Stede paa Kamppladsen. Da Besætningen i Byen forholdt sig rolig, vare de ilede efter den øvrige Hær og kom nu netop i rette Tid til at gøre det fjendtlige Rytteries Nederlag fuldstændigt. Førerne faldt og Rytterne spredtes i vild Flugt over Markerne. Fodfolket værgede sig endnu tappert i nogen Tid; det bestod jo af lutter stridsvante Folk, men det formaaede dog ikke i Længden at modstaa Angrebet af hele Johan Rantzaus Hær. Kanonkuglerne pløjede blodige Furer i de tætte Masser, Rytterne huggede ind i de derved fremkomne Huller og Fodfolkets sluttede Angreb fuldendte Nederlaget. Snart frembrød Valpladsen kun Synet af en fuldstændig slagen, flygtende Skare, mellem hvilken Sejrherrernes Sværd og Lanser rasede uden Naade. Halvdelen af den fjendtlige Hær blev fangen eller nedsablet, alt Artilleriet og en Mængde Vogne erobret. Hele Slaget havde ikke varet to Timer.

Sejren ved Øksnebjerg er Johan Rantzaus største Vaabendaad og har haft en dybt indgribende Betydning i Danmark-Norges Historie. Ingen vovede mere at møde ham i aaben Mark. Den sjællandske Almue blev modløs, da den hørte, hvorledes det var gaaet dens Brødre i Jylland og Fyn, og nægtede at gribe til Vaaben. De fremmede Knægte nøjedes med at slutte sig inde i de befæstede Byer.

Medens Johan Rantzau plukkede Sejrens Frugter og underkastede sig hele Fyn, jog Peder Skram den lybske Flaade fra Lille Belt og erobrede næsten alle dens Skibe i

Svendborg Sund fem Dage efter Slaget ved Øksnebjerg. Ved disse to Sejre var Danmarks og Norges Skæbne afgjort. Hele Rigets Underkastelse var kun et Tidsspørgsmaal. Kristian den tredje var ikke blot af Navn Danmark-Norges Konge: Johan Rantzau og Peder Skram havde lagt Spiret i hans Haand. Dækket af Flaaden blev Hæren uden Vanskelighed ført over til Sjælland, og snart laa Johan Rantzau for anden Gang foran København. Der blev dog ingen Lejlighed til at øve nogen synderlig Bedrift her. Belejringen indskrænkede sig ogsaa denne Gang til en Indeslutning for at hunge Byen ud. Til et saadant Arbejde var Johan Rantzau ikke nødvendig, han drog til Holsten for at vogte Rigets Sydgrænse og blev der til Krigen var endt.

Kong Kristian den tredje hædrede Johan Rantzau højt. Han optog ham i Raadet og gjorde ham til Hovmester for Hertugdømmerne. Rantzau havde selv arvet betydelige Godser i Holsten, og med sin Hustru, Anna Walstorp, fik han en ret anselig Medgift, saa Styrelsen af de store Ejendomme maatte optage meget af hans Tid. Han byggede det faste Breitenburg nær Itzehoe, efter hvilken Borg han fik Tilnavn. Borgen var saa stærk, at Wallenstein længe maatte belejre den under Trediveaarskrigen, før han fik den indtaget. Det varede dog ikke længe, inden Johan Rantzau opgav al offentlig Virksomhed, og Grunden hertil var en Uenighed mellem ham og Kong Kristian. Kongen havde i Aaret 1544 besluttet at dele Hertugdømmerne mellem sig selv og sine to Halvbrødre Hans og Adolf, og denne Deling havde Johan Rantzau bestemt fraraadet, medens det danske Rigsraad tilskyndede den, fordi det derved slap for at forsørge de to Prinser paa anden Maade. Underligt nok blev det saaledes en Holstener, som holdt paa Rigets Enhed imod Kongens danske Raadgivere. Rantzau fandt Kongens Handlemaade uklog og var vel desuden ogsaa stødt over, at hans Raad ikke blev fulgt; han tog derfor sin Afsked som Hovmester over Hertugdømmerne og levede stille paa

sine Godser i den øvrige Del af Kong Kristian den tredjes Regeringstid.

Rimeligvis havde Johan Rantzau vedblevet at leve saaledes til sin Død — ved Kongeskiftet var han henved 67 Aar gammel — hvis der ikke var indtraadt en Begivenhed, som igen kaldte ham frem. Som holstensk Adelsmand nærede han et dybt indgroet Had til Ditmarskens Bønder; han var jo otte Aar gammel, da Budskabet om Nederlaget ved Hemmingsted naaede frem og kunde vel mindes den Sorg og Harme, det vakte over hele Landet. Flere af hans Slægts Mænd, blandt dem en af hans egne Brødre, laa endnu uhævnede i Marskens Sumpe. Han havde derfor alt for længst lovet, at gjaldt det en Gang Ditmarsken, saa vilde han være uspart, saa gammel han var.

Hertug Adolf havde ved Delingen faaet Gottorp Slot med adskilligt Land deromkring. Han havde længe tænkt paa at øge sin Magt og sin Anseelse ved at underlægge sig Ditmarsken, og da Kong Kristian døde i Januar 1559, fandt han Tidspunktet gunstigt. Han begyndte at hverve Tropper i al Hemmelighed, for at hans Broder Hertug Hans i Haderslev og hans Brodersøn, den nye Konge i Danmark-Norge, Frederik den anden, ikke skulde faa Færden deraf og kræve deres Del af Byttet; men hvor snu han end mente at være, opdagede dog Statholderen i Holsten, den lærde Henrik Rantzau, hvad der var i Gære, og underrettede baade Kongen og sin Fader derom. Johan Rantzau skrev straks til Hertug Adolf, foreholdt ham det urigtige i hans Fremgangsmaade og bad ham overveje, hvor vanskeligt det vilde falde ham at føre den Sag igennem ved egne Kræfter, især hvis hans to Medregenter stillede sig uvilligt imod ham. Forgæves søgte Hertug Adolf at stemme den gamle Feltherre gunstigere for sine Planer og bevæge ham til at overtage Kommandoen over Hæren. Johan Rantzau holdt fast ved, at kun hvis alle tre regerende Herrer i Hertugdømmerne endrægtelig begyndte Krigen, vilde han

tage sig af Sagen. Hertug Adolf maatte da falde til Føje og indbyde sin Broder og Brodersøn til at deltage i Toget. Efter Johan Rantzau's Raad indvilgede de deri, og dermed var Krigen mod Ditmarsken bestemt.

Johan Rantzau var selvskreven som Hærens Fører og tog med sædvanlig Iver fat paa den Opgave, der var stillet ham. Gennem Aarhundreder havde det været det holstenske Ridderskabs Maal at undertvinge Ditmarsken; men Gang paa Gang havde Bønderne drevet dem tilbage. Johan Rantzau undervurderede derfor ingenlunde de Vanskeligheder, han vilde møde, og var langt fra at foragte sine Modstandere. Der blev samlet en Hær paa henved 15,000 Mand, og baade Kong Frederik og de to Hertuger deltog personlig i Toget; Kongen og hans adelige Følge medførte alene 767 Heste. Den danske Adel var iøvrigt ikke opbudt til Leding, derimod blev der tre Dage i Træk bedet i alle Rigets Kirker om et gunstigt Udfald af Toget.

Mandagen den 22de Maj 1559 Klokken 9 om Morgenen rykkede Hæren over Ditmarskens Grænse, og hen paa Aftenen slog den Lejr et Par Mil inde i Landet nær Landsbyen Alversdorp. Her blev den liggende rolig i næsten en halv Snes Dage, medens Feltherren udspejdede Fjendens Stilling og lagde sin Angrebsplan. Ditmarskernes Hovedstyrke stod ved Hejde; Vejen dertil var spærret af den stærke Befæstning ved Hamhus, og var desuden omgivet med Grave, som tidligere havde voldet mange Holsteneres Død; en anden Vej førte over Tilebrügge, og den ansaas for svagere forsvaret. Endelig kunde Hæren ogsaa drage mod Meldorf, som under Kong Hans' Ditmarskertog var en aaben By, men som nu var befæstet med Volde og Grave. Meningerne vare delte om hvilket Punkt, der først skulde angribes. Nogle vilde gaa mod Tilebrügge som det Sted, der var lettest at erobre, for derved at sætte Mod i Soldaterne. Andre vilde mod Hamhus for straks at tage et af Fjendens fasteste Punkter; men Johan Rantzau billigede ingen af

disse Planer. Han vilde mod Meldorf, det var Hovedbyen i Midten af Landet, og var den taget, var Nord- og Syd-ditmarsken skilt fra hinanden.

Den 2den Juni Kl. 6 om Eftermiddagen brød Hæren op. Et Par mindre Afdelinger gik mod Hamhus og Tilebrügge for at skuffe Fjenden, men Hovedstyrken under Johan Rantzau selv, med hvilken fulgte Kongen og bægge Hertugerne, gik mod Meldorf. Ditmarskerne lode sig narre; de troede, at Angrebet gjaldt Hamhus og sendte ilsomt 500 Skytter fra Meldorf til det truede Punkt. Saa mange færre Forsvarere fandt derfor Johan Rantzau, da han henad Morgenstunden begyndte at storme; men desuagtet blev Kampen haard nok. Ditmarskerne værgede sig med et Mod, som viste, at de vare værdige Sønner af Heltene fra Hemmingstedt. Deres Modstandere undrede sig senere ved at se, at næsten hver eneste falden Ditmarsker havde tre eller fire haarde Saar. Angrebet blev flere Gange slaæet tilbage; Johan Rantzau maatte selv staa af Hesten og til Fods føre sine Folk frem, og først efter tre Timers Kamp lykkedes det at bestige Volden og trænge ind i Byen. Men hermed var Sagen ikke afgjort. Forstærket med tililende Landsmænd forsøgte Ditmarskerne at tage Byen tilbage. De begik imidlertid herved den Uforsigtighed at vove sig udenfor de inddigede Veje paa den aabne Slette. Her bleve de angrebne af det jærnklaædte Rytteri, og mod det formaaede de ikke at holde Stand, men maatte vige med stort Tab og mistede næsten alle deres Kanoner.

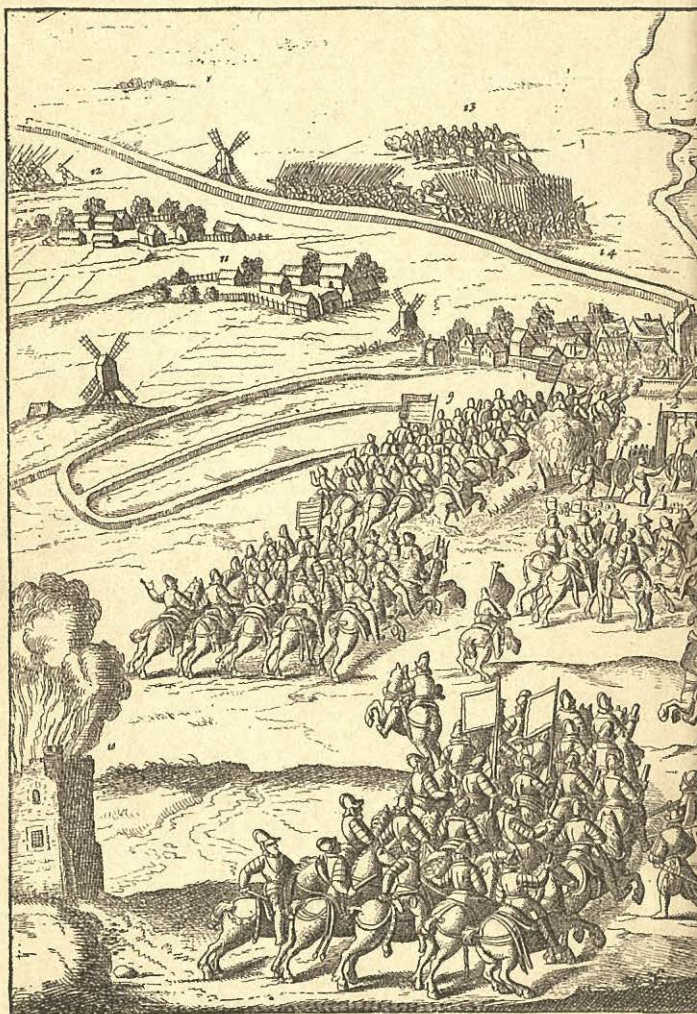
Uheldet i Meldorf nedslog ikke Ditmarskernes Mod; baade i den sydlige og nordlige Del af Landet rustede de sig til yderligere Forsvar. Men deres raa Tapperhed formaaede ikke at veje op mod Johan Rantzaus Feltherrekunst. Sydditmarskerne havde sat sig fast i en stærk Stilling ved Brunsbüttel nær Elben; deres Forskansninger naaede lige ned til Floden. Det lykkedes dog Johan Rantzau at finde en Sandbanke i Elben, som hans Ryttere kunde passere

og derved omgaa Stillingen, og da Ditmarskerne aldeles overraskede saa deres Fjender dukke op fra Floden og angribe dem i Ryggen, flygtede de uden Kamp; Brunsbüttel blev taget uden synderlig Modstand.

Den følgende Dag gik Toget igen mod Nord. Ditmarskernes Hær saa man intet til, men paa en Højde, omgivet af Vand og Moser, fandt man henved 700 Oldinge, Kvinder og Børn. De to Hertuger og flere af den holstenske Adel vare stemte for at nedhugge denne værgeløse Skare; men Kong Frederik modsatte sig dette og forlangte, at Fangerne i hvert Fald skulde deles, for at han kunde skaane sine. Da Johan Rantzau kom til, talte han indtrængende Fangernes Sag og forestillede Hertugerne, hvilken Plet en saadan Udaad vilde sætte paa deres Navne, og hvilken Forbitrelse det vilde vække i Ditmarsken. Hans Mening trængte igennem og de ulykkelige bleve skaanede. I det hele var det at mærke, at Alderen noget havde blidnet Johan Rantzaus Sind. Han var mildere mod Ditmarskerne end mod Jyllands Bønder under Grevefejden.

Ditmarskerne ventede nu et Angreb paa Hejde ad Vejen fra Meldorf og stode rede til at møde det ved det berygtede Düwelswarff, som havde voldet Hærens Undergang under Kong Hans; men Johan Rantzau skuffede dem ogsaa denne Gang. Uventet viste han sig foran Skansen ved Tilebrügge, som var ubesat, og bemægtigede sig den. Selv var den gamle Feltherre forrest med en lille Rytterhob for at sikre sin Hær mod Overrumpling, og uden synderlig Modstand naaede han frem til Heide.

Ditmarskerne vare ved Efterretningen om deres Fjendes uventede Bevægelse ilede til Hjælp for den truede By. Kong Frederik var stemt for at opsætte den afgørende Kamp til den næste Dag, for at Fodfolket kunde hvile ud; men Johan Rantzau holdt bestemt paa, at Tiden burde nyttes inden Fjendens Magt var samlet. Den 13de Juni strede Ditmarskerne sidste Gang for deres Frihed. Hobevis

STOR

1. Meldorfs Storm og Bestormelse. 2. Meldorf. 3. Epenwurde. 4. Hemmingstad.
9. Kong Frederik II, Hertug Hans og Hertug Adolf. 10. Nimdorf. 11.

ORF.

e. 6. Wulffgang Schoneveis. 7. Reimer von Wolde. 8. Johan Rantzau, Feltherre.
Elpershuttel. 13. Mauritz Rantzau. 14. Antonius, Greve af Oldenburg.

som de kom, angreb de, men deres Tapperhed formaaede ikke at raade Bod paa deres ringere Antal og daarligere Udrustning. Navnlig var det uheldigt for dem, at Slaget blev udkæmpet under Forhold, hvor Rytteriet kunde komme til at gjøre sin Overlegenhed gældende. Kong Frederik førte selv sin Hoffane med stor Tapperhed. En Ditmarsker sigtede paa ham paa nært Hold; men Bertram Ahlefeldt blev Faren var og gik løs paa Ditmarskeren. Bonden slog Ahlefeldt af Sadlen med sin Bøsse; men Kongen skærmede nu sin Redningsmands Liv. Johan Rantzau blev saaret af et Skud ovenover Knæet, og Hertug Adolf fik et Hellebardhug over Lænden, saa han maatte køres bort. Mange danske og holstenske Adelsmænd fandt deres Død, inden Ditmarskerne ud paa Aftenen endelig rømmede Valpladsen.

Johan Rantzau lod sig ikke nøje med denne Sejr; han vilde endnu samme Aften storme Heide. Knægtene vare trætte og frygtede desuden den fortvivlede Modstand, der kunde ventes; men det hjalp dem ikke. Feltherren lod Byen skyde i Brand og førte saa selv Stormkolonnerne frem. Ilden drev Ditmarskerne fra Volden, og Stormen lykkedes; men Knægtene bleve rigtignok derved narrede for en stor Del af Byttet.

Om Aftenen samledes Hæren i en Lejr udenfor Byen. Folkene vare saa udmattede, at en af Kongens Drabanter faldt af Hesten, død af Træthed. Men Felittoget var vundet; Ditmarskernes Modstand var brudt. Den følgende Dag sendte de Gesandter til Fyrsternes Lejr for at tilbyde Underkastelse, og den 20de Juni udstedte de otte og fyrretyve Fogder paa Folkets Vegne en Forskrivning, hvori de frasagde sig Frihed og Uafhængighed og tilsvore Kongen og Hertugerne Troskab og Lydighed. Alt det Bytte, som endnu var i Behold fra Kong Hans's Tog, skulde gives tilbage.

Efter Krigen drog Johan Rantzau tilbage til sit Hjem i Holsten og levede der endnu 6 Aar i Fred og Ro. Han døde den 12te December 1565, 73 Aar gammel, og op-

naaede saaledes endnu den Glæde at høre om, hvorledes hans unge Slægtning, Daniel Rantzau's, Krigerry voksede.

Johan Rantzau nød blandt sine Standsfæller en Anseelse som maaske ingen anden. Grunden er let forklarlig. Han var Adelens Forkæmper mod de andre Stænder. Naar undtages Slaget paa Øksnebjerg vare alle hans Sejre vundne over Bønder. Skaaningerne, Jyderne, Fynboerne og Ditmarskerne havde alle lige forgæves forsøgt at modstaa ham. Hans hurtige, altid fast planlagte Bevægelser og hans hensynsløse Energi under selve Kampen gjorde ham uimodstaaelig. Borgere og Bønder have vel næppe nævnet hans Navn uden at tilføje en stille Forbandelse; men skønt hans Haand var blodig, som maaske ingen anden dansk Feltherres, og skønt det væsentligst var dansk Blod, som klæbede ved den, skylder Danmark-Norge ham dog Tak. Han afviste Lybæks og Hansestædernes sidste Forsøg paa at spille Herrer i Norden.

HERLOF TROLLE.

HERLOF TROLLE.

Paa den Tid, da de første danske Konger af det oldenborgske Hus bestræbte sig for at bevare Arven efter den store Margrete, de tre nordiske Rigers Forening, levede der i Sverige en mægtig og anset Adelsslægt, som førte Navnet Trolle. De danske og svenske Adelsslægter vare den Gang hyppig indgiftede i hinanden, og mange ejede Jordegods i bægge Riger. Saaledes hændte det da, at en Mand ved Navn Jakob Trolle henimod Slutningen af det 15de Aarhundrede ejede foruden Gaarden Eed i Småland, tillige Lilö i Skaane og Knapstrup og Torup paa Sjælland. Sine største Ejendomme havde han saaledes i Danmark, og da han yderligere fandt sig en dansk Hustru, Jomfru Kirsten Skave fra Eskildstrup paa Sjælland, betragtede han sig som dansk og tog til Stadighed Bopæl paa Lilø skønt han var Halvbroder til en af Sveriges mægtigste Mænd, Ærkebisen Gustaf Trolle. Hr. Jakob var en drabelig Krigsmand, der tjente Kong Kristjern den anden som Admiral og foretog mange raske Søtogter sammen med Søren Norby; men han var mere end det. Alle de Oplysninger, der ere bevarede om ham, tyde paa, at han var en from og oprigtig Mand og en trofast Fædrelandsven, som sammen med sin Hustru gjorde sig al Flid for at

optugte den talrige Børneflokk, ni Sønner og fem Døtre. Latin var jo endnu den Gang det Sprog, hvori al boglig Lærdom blev meddelt, men Kristjern Pedersen, ham hvem vi blandt meget andet skyldte, at Saxos Danmarks Krønike er bleven bevaret, havde begyndt at slaa til Lyd for Modersmaalet, og Jakob Trolle synes at have hørt til dem, der hurtig forstode ham; thi da han satte sin ældste Søn i Roskilde Skole, den Gang den bedste i Riget, var det hans udtrykkelige Raad og Begæring, at Drengen først og fremmest skulde lære at læse og skrive dansk.

Den 14de Januar 1516 fødte Fru Kirsten sin Husbond det syvende Barn, en rask og flink Dreng, som i Daaben fik Navnet Herlof. Om hans Barndoms og første Ungdomsaar vide vi intet, men vi kunne vel tænke os, at han har tumlet sig med sine Søsken i Mark og Skov og vel stundom om Aftenen hørt sin Fader fortælle om Krigstogene i Sverige og om Sejladserne mellem de svenske Skær. Selv fik han tidlig en Prøve paa, hvor farefuldt det kunde være at færdes paa Søen. Sammen med sin Fader og den lærde Peder Plade skulde han med en Smakke over Store Belt. Under Farten trak et Uvejr op med Torden og Lynild. Taklerne sprang, Sejlet gik i Søen, Pompen blev uklar, saa de maatte drive for Vind og Vove og kunde takke deres Gud, at de omsider dyngvaade slap i Land i Korsør.

Jakob Trolle har vel sagtens ikke været ret tilfreds med den Lærdom, hans ældre Søn havde faaet i den berømte Roskilde Skole, for da Herlof voksede til, satte han ham i Vor Frue Skole i København hos Rektor Oluf Skaaning. Det blev en urolig Skoletid. Stridigheder mellem Protestanter og Katolikker satte alle Sindene i Bevægelse; man nøjedes ikke med at forkættre hinanden fra Prædikestolen, men Folkehobe trængte ind i selve Kirkerne for at udrydde alt, hvad der mindede om Paven og hans Helgene. Men langt værre Ting forestode. Kong

Frederik den første døde; Grev Christoffer af Oldenburg kom med sine lybske Skibe i Øresund og gjorde Landgang paa Sjælland. København aabnede sine Porte for ham, medens Slotsherren trak Broerne til Slotsholmen op og lod Kartoverne spille mod Byen. Det hørte han dog snart op med; men værre blev det Aaret efter, da Kong Kristian den tredjes Hær indesluttede Byen, hvor Grev Christoffer og hans tyske Knægte havde Magten. I de Dage var det ikke godt at være eller hedde adelig; alle de Adelsmænd, der faldt i de greveliges Hænder, bleve sendte som Fanger til Tyskland. Herlof Trolle gik dog fri; det kom vel sagtens af, at havde han end ikke just Fanden til Morbroder, saa havde han dog Gustaf Trolle til Farbroder, og det var i dette Tilfælde ligesaa godt. Det synes heller ikke, som om den unge Herlof har haft nogen stor Tilbøjelighed til at tage Del i Kampen; han var dog den Gang nitten Aar gammel, og i den Alder havde Peder Skram allerede begyndt at vinde et Navn som Kriger; Herlofs Hu syntes mest at staa til Bogen. Han bjergede Livet som han kunde bedst under Belejringen, vel sagtens ligesom de andre tilsidst med Katte, Rotter og Mus eller hvad han ellers kunde faa fat paa, og da Kristian den tredje havde holdt sit Indtog, og der igen kom rolige Tider, var han færdig med sin Skolegang og var, hvad vi nu vilde kalde: Student.

En ung Mand af fornem Slægt kunde dog den Gang ikke nøjes med den Undervisning, som Læreanstalterne i Hjemmet kunde byde; tidligere havde det været Højskolen i Paris, som drog den danske Ungdom til sig, nu var det Universitetet i Wittenberg, hvor de to mægtige Reformatorer Luther og Melanchthon endnu levede og lærte. Did hen søgte ogsaa Herlof Trolle; han var af Naturen begavet med et inderligt religiøst Sind, og han tog sin Tro for alvorligt til blot at nøjes med som saa mange andre i det rent ydre at afsværge Pavekirkens Vildfarelser; han studerede

flittig den hellige Skrift og søgte ved Samtaler med lærde og troende Mænd at komme til Klarhed over Bibelens Sandheder. Især følte han sig tiltrukken af den blide Melanchthon, med hvem han stod i Brevveksling efter sin Hjemkomst til Danmark. Blandt Landsmændene der nede var der en, som han senere skulde komme i nær Berøring med, og hvem vi skyldte megen af vort Kendskab til Herlof Trolles Liv, det var den laalandske Bondesøn, Niels Hemmingsen, senere Professor i Teologi ved Københavns Universitet.

Men uagtet saaledes Herlof Trolles Lyst og Tilbøjelighed drog ham mod lærde Sysler, bragte dog hans Stand og Tidens Sædvaner ham ind paa helt andre Baner. Da han kom hjem fra Tyskland, blev han Hofsinde ved Kristian den tredjes Hof, det vil sige han blev optaget i den Skare unge Adelsmænd, som med Hest og Harnisk tjente i Kongens Gaard, fulgte ham paa Rejser og dannede hans nærmeste Livvagt. Kong Kristian den tredje var selv en from og alvorlig Mand, der havde sluttet sig til Reformationen med en personlig Overbevisning, som kun faa andre Fyrster. Den unge, muntre Hofsinde, hos hvem Vid og Lune legede paa Overfladen, medens hele hans Færd i øvrigt afspejlede den dybe sædelige Alvor, som fyldte hans Sind, vandt snart i høj Grad Kongens Yndest, og Herlof Trolle følte sig knyttet til Kristian den tredje med en inderlig Taknemlighed og en sønlig Hengivenhed, som fulgte ham Livet igennem. At frygte Gud og ære Kongen blev hans Valgsprog.

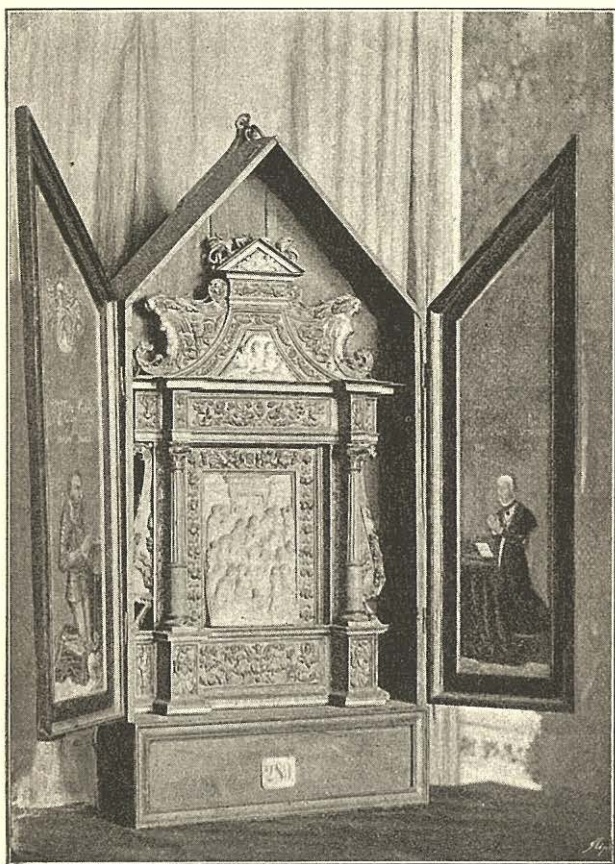
Imidlertid har Hoflivet næppe ret tiltalt Herlof Trolle, hans Hu stod til alvorligere Sysler. Og dog var der en Magt, som med uimodstaaelig Kraft drog ham mod Slottet. Blandt Dronningens Turner traf han der Rigshofmesterens Datter, Birgitte Gø. Jomfru Birgitte var vel omtrent seks Aar ældre end Herlof Trolle, og ingenlunde saa fager af Ydre, at hun derved blev uimodstaaelig; men hun var en

forstandig, viljestærk Kvinde, som Livets Alvor havde modnet, og som havde det samme dybe, religiøse Livssyn som han. Hendes Fader, Hr. Mogens Gø, hørte til Landets mest ansete Mænd og var bekendt for sin Rigdom paa Gods og Børn. Han var to Gange gift, og Birgitte var det yngste Barn af hans første Ægteskab; men hendes Stiftmoder var hende ikke synderlig god. Som Barn blev hun trolovet med Jesper Daa til Enggaard i Fyn; men han vandt aldrig hendes Hjerter, og da kun kom til Skelsaar og Alder og Stifmoderen var død, sendte hun ham hans Fæstegave tilbage og sagde sig fri for ham. Hun tilbragte derefter nogle Aar hos sine gifte Søstre, indtil hun blev optaget blandt Jomfruerne ved Hove, hvor hun snart steg ligesaa højt i Dronning Dorotheas Gunst som Herlof Trolle i Kongens. De to unge Mennesker fattede hurtig Kærlighed til hinanden, og da baade Kongen og Dronningen glædede sig over denne Forbindelse, og da Trollerne og Gø'erne vel maatte siges at være jævnbyrdige Slægter, mødte deres Kærlighed ingen Hindring, og Trolovelsen blev fejret med al den Stads, som Tiden krævede.

Herlof Trolle var imidlertid bleven Lensmand paa Gladsaxe; men nu da han skulde giftes med Dronningens Yndling og være Rigshofmesterens Svigersøn, var dette lille Len for ringe, og han fik det derfor ombyttet med Krogen, den af Erik af Pommern byggede Borg ved Indløbet til Øresund, som endnu ikke havde maattet vige Pladsen for det stolte Kronborg.

Der hen førte nu den 28aarige Lensmand sin Brud efter Bryllupet, og der begyndte det Samliv, som skulde gjøre Herlof Trolles og Birgitte Gø's Navne uadskillige og bevare dem fra Glemsel, saalænge det danske Sprog lever. Bægge havde de med fuld og inderlig Overbevisning sluttet sig til den nye Lære; men dog bevarede de i deres daglige Liv meget af det Gode, som kunde tages i Arv efter Romerkirken. Hvor de havde deres Hjem, byggede de sig

et Bedekammer, og gik hver for sig Morgen og Aften derind for at gjøre deres kristelige Bøn til Gud. Naar Herlof Trolle havde forrettet sin Bøn, læste han daglig

Herlof Trolles Husalter.

baade Morgen og Aften et Kapitel eller to i Bibelen. Og de nøjedes ikke med saaledes selv daglig at paakalde Gud; de sørgede ogsaa for at holde hele deres Husstand baade

Jomfruer og Piger, Hofmænd og Drengene dertil; saa at hvo, som levede uskikkelig, blev ikke gammel i Gaarde hos dem. Ved Bordet lod han daglig læse et Kapitel af Bibelen, og hver Aften inden Sengetid maatte Jomfruer, Kvindfolk og Drengene synge en Salme og takke den Almægtigste, som den Dag havde bespist og beskærmet dem aandelig og legemlig.

Og dog maa ingen tro, at Herlof Trolle var en Hældøre. Frejdig og livsglad færdedes han i Livet og roses for sit muntre, skæmtefulde Væsen, naar han var samlet i festligt Lag med sine Standsfæller. Skønt Adelsmand og fast overtydet baade om det retmæssige i sin Stands Forrettigheder og om de Pligter, den paalagde, ærede han dog de andre Stænder og udtalte ofte, at de baade vare velbehagelige for Gud og nødvendige for Fædrelandets Trivsel. Sit Len styrede han i alle Maader som en tro Mand. I fredelige Tider lod han Loven være sin Regel at handle og gøre efter. Hvor Naade og Barmhjertighed var til Skade, der brugte han Straffen efter Loven; men hvor han kunde spare nogen uden Skade, der viste han Mildhed. Det gjorde ham ve, naar nogen forsaa sig saaledes, at han maatte straffe ham paa Liv eller Helbred.

Den Tid, der levnedes ham fra hans Embedsgerning, anvendte han til Studier; især var det Historie og Teologi, som droge ham til sig. Skønt han var Latinen fuldstændig mægtig, glædede han sig dog over, at Modersmaalet begyndte at komme i Agt. Kristjern Pedersen havde i 1531 udgivet sin Oversættelse af Davids Salmer, den hørte til Herlof Trolles Yndlingslæsning og fulgte ham baade paa Land og Sø. Selv var han poetisk anlagt og skrev flere Digte, som, om end de vise, hvor svært det endnu faldt at tumle Sproget, dog paa den anden Side vidne om en inderlig og dyb Følelse. Sin Taknemlighed mod Forsynet for den Hustru, han havde vundet, gav han Udtryk i en Takkesang, hvis første Vers lød saaledes:

Beredt jeg er at love
Af Hjertet min Herre og Gud
Alt for saa ædel en Gave,
Ret efter hans hellige Bud,
For en saa ædel Kvinde,
Som paa Jorden leve maa,
Han glæder mit Hjerte og Sinde
Den Stund, der jeg skal leve,
Jeg Gud vil prise og ære.

Medens Herlof Trolle raadede for Krogens Len, boede i Helsing, som hørte til Lenet, den gamle Kristjern Pedersen hos Præsten Hr. Peder Andersen. Herlof Trolle har utvivlsomt fulgt den lærdes Virksomhed med Interesse og været vidende om, at han syslede med en Danmarks Historie; thi da Kristjern Pedersen døde, lagde Herlof Trolle som Lensmand Beslag paa hans Bøger og Skrifter »Riget til Bedste«.

Fru Birgitte havde bragt Velstand, næsten Rigdom, til sin Husbonds Hus. Med hende fik han Græsiegaard med Avlsgaarden Hillerødsholm, 2 Møller, 182 Bøndergaarde og Bol samt 4 Gaarde Forleningsgods; selv arvede han kun 30 Bøndergaarde efter sine Forældre. Til ingen af Ejendommene hørte der dog en passende Bolig; det var derfor, de som nygifte maatte bo paa det vistnok skumle Krogen Slot. Herlof Trolle havde dog et aabent Øje for den dejlige nordsjællandske Natur og byggede sig et Herresæde ved Hillerødsholm; men det fik han kun kort Glæde af. Kong Frederik den anden, som imidlertid havde fulgt sin Fader paa Tronen, vilde gerne for Jagtens Skyld samle Kronens spredte Gods, og Fru Birgittes Arv laa ham særdeles bekvemt. For Kongens Ønske maatte Herlof Trolles Ulyst til at skille sig ved sin smukke Ejendom vige, og med sin Hustrus Samtykke skødede han Græsiegaard og Hillerødsholm med noget Strøgods til Kronen og fik til Gen-

gæld det nedlagde Skovkloster ved Susaaen nær Næstved, og saa meget Jordegods dertil, at han blev holdt skadesløs for, hvad han havde afstaaet.

Det fortælles, at den første Nat, Herlof Trolle og hans Hustru sov paa deres nye Ejendom, havde de bægge den samme Drøm, nemlig at Skovkloster blev til en Skole. Da de vaagnede fortalte de hinanden, hvad de havde drømt og saa deri et Fingerpeg om, hvad Forsynet havde tænkt med at føre dem dertil. De vare jo barnløse, havde ingen at sørge for, og en god Skole var baade Gud til Ære og Fædrelandet til Gavn. Skoler og fattige studerende havde alt tidligere faaet Prøver paa Ægteparrets Godgørenhed, saa at mangan Præst kunde takke dem for at han var kommen til Kald.

Imidlertid gik Tiden. Herlof Trolle traadte ud af Ungdomsaarene og blev en moden Mand. Han byttede sit Len Krogen med Roskildegaard og senere med det nyoprettede Frederiksborg Len. Han stod i ligesaa høj Gunst hos Kong Frederik den anden, som han havde staaet hos hans Fader. Kristian den tredje havde to Aar før sin Død gjort ham til Rigsraad. Ved den nye Konges Kroning blev han slaaet til Ridder. Han havde ogsaa været blandt dem, hvem det ærefulde Hverv var bleven betroet at afmærke den ældgamle Rigsgrænse mellem Danmark og Sverige fra den vestre Strand til den østre.

Saa langt var altsaa Herlof Trolle vunden frem uden at noget tydede paa, at han skulde vinde et Navn blandt Danmarks Helte. Baade egen Tilbøjelighed og Forholdenes Magt havde hidindtil udelukkende bragt ham til at sysle med Fredens Gerning; der forlyder intet om, at han selv i sin Ungdom har tænkt paa, som saa mange andre, at søge fremmed Krigstjeneste. Men da han var lidt over fyrretyve Aar gammel, blev han Lensmand paa Københavns Slot og fik som saadan Flaaden og Skibsværftet under sig. Med sædvanlig Iver og Pligtfølelse antog han sig denne nye

Gerning; men Flaaden var kommen i Forfald, og det begyndte at trække op til Krig, saa Omsorgen for Søværnet krævede en Mands hele Kraft. Herlof Trolle fratraadte derfor Styrelsen af Københavns Løn, allerede Aaret efter at han havde overtaget det og viede sig udelukkende til Omsorg for Flaaden. I Aaret 1563 blev Flaadens Værft paa Bremerholm ved København indrettet, og Herlof Trolle blev Holmens første Chef. Sammen med sin Hustru tog han Bolig i sin egen Gaard paa Amagertorv; derfra havde han kun en kort Gang ned ad Østergade og ud af Østerport til Stedet for sin daglige Virksomhed. Hans Kald førte ham nu ogsaa hver Sommer til Søs med de aarlig udrustede Skibe; han kommanderede saaledes den Eskadre, der bragte Kongens Broder, Hertug Magnus til Øsel, da han skulde overtage Stiftet der.

Da den nordiske Syvaarskrig udbrød i Aaret 1563, stod Herlof Trolle saaledes som Flaadens øverste Leder; men han kom dog ikke til Søs det Aar. Kong Frederik den anden foretrak at sende Bud efter Peder Skram og bede ham tage Kommandoen over Flaaden. Kongen fandt dog senere, at Udfaldet ikke ret havde bevist Rigtigheden af hans Valg, og særlig var han misfornøjet med, at Peder Skram viste en afgjort Ulyst til at sætte Pen til Papir, og holde ham underrettet om, hvad der tildrog sig paa Søen. Peder Skram fik derfor Lov til at drage hjem til sit Len Varberg, som desuden daarlig kunde undvære sin Lensmand, og i hans Sted blev Herlof Trolle forordnet som Admiral over Flaaden i det tilstundende Felttog i Sommeren 1564.

Man vidste, at Kong Erik i Sverige vilde gjøre store Anstrængelser for at blive Herre i Østersøen, og at hans Flaade baade var talrigere end den dansk-norske og havde større og stærkere væbnede Skibe end dem, der kunde sendes ud fra Holmen ved København. Den svenske øverste Admiral, Jakob Bagge, var desuden en gammel,

prøvet og tapper Søkriger. Herlof Trolle tog dog fat paa den vanskelige Opgave, der var stillet ham, med Mod og Frejdighed og fremfor alt med den urokkelige Tillid til Guds Bistand, som var hans Støtte i al hans Livs Gerning. Han var fast overtydet om Retfærdigheden af den Sag, han skulde kæmpe for, og stolede paa, at Gud den Almægtigste vilde give Kongen af Danmark og Norge Lykke og en ærlig Sejrvinding over alle Fjender og Uvenner, sit hellige Navn til Lov og Ære og disse Lande til Fred og Rolighed, at disse tre Kongeriger maatte være og blive et Rige under Kong Frederiks Regimente, og at Gud vilde regere Kongen med sin Aand og Naade og alle, som i disse tre Riger bo, til Gavn og Gode. Naar man husker paa, at der flød svensk Blod i Herlof Trolles Aare, og at hans Slægt altid havde været blandt Forkæmperne for Bevarelsen af Foreningen mellem Rigerne, forstaar man, at han endnu kunde haabe at se de tre Kroner paa sin Herres Hoved.

Den ottende Maj lettede den dansk-norske Flaade Anker og forlod København. Den bestod af 29 Skibe, store og smaa; næsten hvert Skib havde en indfødt Adelsmand til Hovedsmand, og Besætningen bestod næsten udelukkende af danske og norske Sømænd. Admiralsens Flag vejede fra »Fortuna«, et lidt ældre Skib, men den bedste Sejler i Flaaden, den førte omtrent 66 Kanoner af meget forskjellig Størrelse. Blandt Flaadens andre Førere nævnes særlig Admiralsens Broder, Niels Trolle, Otte Rud, hans Broder Erik og Frans Brokkenhus. I Østersøen stødte en lybsk Flaadecafdeling paa syv Skibe under Friedrich Knebel til, saa at hele den forenede Flaade blev 36 Sejlere stærk.

Det var Herlof Trolles Plan at holde Søen og ikke søge Land, før han havde truffen Fjenden; men da Flaadens lette Fartøjer i fjorten Dage forgjæves havde spejdet efter Svenskerne, og de ikke vare til at finde, blev den danske Admiral nødsaget til at ankre under Karlsø

nær Gulland for at indtage frisk Proviant, især Øl og Brød. Det var intet Under, at det kunde knibe med disse Ting, thi hver Baadsmand skulde daglig have 5 Potter Øl og hver Knægt 4. Lybækkerne vare endnu slettere forsynede, og for at føje dem, maatte Flaaden sejle til Bornholm, hvor de havde deres Forraad. Kong Frederik den første havde nemlig overladt dem denne Ø paa 50 Aar, til Tak for den Hjælp, de havde ydet ham mod Kristjern den anden. Fredagen og Lørdagen før Pinse laa Herlof Trolle til Ankers i Stormvejr under Bornholm, saa stillede det af, Skibene lettede og stode op langs Ølands Kyst mod Øens nordre Odde, for at søge Fjenden, om hvem man endnu savnede al Underretning.

Den svenske Flaade havde forladt Stockholm omtrent paa samme Tid, som den dansk-norske København; men den sejlede ikke længere end til Dalarø i Udkanten af Skærgaarden. Her laa den stille i tre Uger, medens Herlof Trolle forgæves søgte den mellem Gulland og Øland. Først Pinsedags Morgen kom den svenske Flaade til Søs med føjelig Vind; den satte Kursen lige mod Øland, og maatte saaledes hurtig træffe sin Modstander. Svenskerne havde derved den Fordel at komme lige fra Havnen med friske Kræfter, medens Herlof Trolles Skibe alt havde holdt Søen i tre Uger. Den svenske Flaade talte i alt 38 Skibe altsaa to mere end den dansk-norsk-lybske, desuden vare deres Skibe større; Jakob Bagges Admiralskib, »Mars« eller »Makaløs« eller »Jutehateren« — kært Barn har mange Navne — var en Kolos paa 143 Kanoner, altsaa mere end det dobbelte af, hvad Herlof Trolles »Fortuna« førte.

Ved Daggy den 30te Maj fik de to Flaader hinanden i Sigte. Herlof Trolles Skibe vare nærmest Land, Svenskerne havde Vinden for sig. Jakob Bagge besluttede da ved et rask Angreb at søge at trænge sin Modstander ind paa Kysten; Faren var ogsaa overhængende; Herlof Trolle skrev senere til Kongen, at hans Skibe den Dag havde

staaet et stort Æventyr; men de klarede sig dog Dagen igennem, og da Natten afbrød Kampen, var endnu intet afgjort.

Den næste Dag var Vinden sprungen om, den blæste fra Land og gav altsaa Herlof Trolle Fordelen; en Del af den svenske Flaade var i Løbet af Natten under stormfuldt Vejr bleven adsplittet og dreven ned i Læ; kun Jakob Bagge selv med nogle af de største og bedste Skibe bøde endnu Slag. Herlof Trolle besluttede straks at benytte sig heraf. Med sin »Fortuna« søgte han dristig ind mod »Jutehateren« for om muligt at borde den svenske Admiral; men den Modstander var ham for stærk, og hans Skib led saa meget, at han maatte holde ud af Ilden og overlade Otte Rud sammen med den lybske Admiral at fortsætte Angrebet; Otte Rud fik Held til at skyde Roret i Stykker paa sin kæmpemæssige Modstander og entrede ham saa fra den ene Side, medens Lybækkerne sprang om Bord paa den anden. Under Kampen kom Skibet i Brand og sprang kort efter i Luften med over 1,000 Mand, mest Svenskere, men ogsaa mange Danske og Lybækkere. Otte Rud havde dog i Tide reddet sig over paa sit eget Skib, og baade Jakob Bagge og hans Underadmiral Arved Trolle slap om Bord i det lybske Admiralskib og gave sig fangne der. Klas Fleming tog nu Befalingen over den svenske Flaade og førte den tilbage til Skæerne ved Stockholm. Herlof Trolle beholdt Valpladsen og havde i et to Dages Slag mod en overlegen Modstander retfærdiggjort den Tillid, Kong Frederik den anden havde vist ham ved at gøre ham til øverste Admiral for Flaaden i Østersøen.

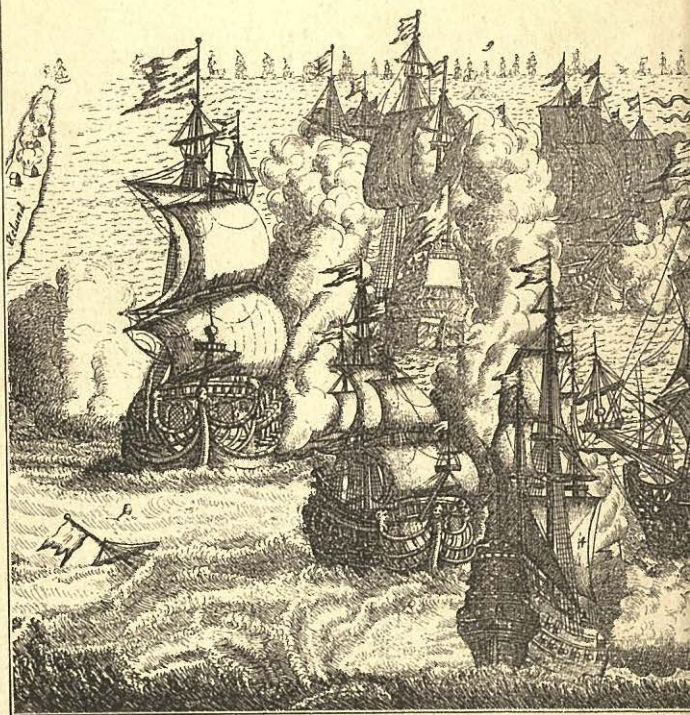
Klas Fleming høstede ingen Tak, da han naaede tilbage til Stockholm. Kong Erik lod indlede en Undersøgelse mod Skibshøvedsmændene for at faa at vide, hvem af dem, der havde gjort sin Pligt i Slaget, og hvem ikke. Sytten af Høvedsmændene bleve hæderligt frikendte, mellem dem Hr. Klas Fleming selv; hans Frænde, Lorens Fleming, paa

»Gylden Leanen« havde ogsaa holdt sig vel, indtil han mistede Halvdelen af sin Fokkeraa og sit største Topsejl, efter den Tid havde han ikke været synderlig i Lag med Fjenden. Nitten Skibshøvedsmænd havde derimod efter Skippernes, Styrmændenes og en Del af Folkenes Beretning ikke holdt sig synderlig vel, og skønt de selv paastode det modsatte, bleve dog flere af dem dømt fra Ære, Liv og Gods, medens andre fik Frist til at prøve at retfærdiggøre sig.

Herlof Trolle var vel tilfreds med alle sine Skibschefer. Efter Sejren, da der ingen Modstander var i Søen, stod Herlof Trolle over mod sin gamle Ankerplads under Karlsø for der at reparere sine Skibe. Den følgende Fredag vare alle Høvedsmændene samlede paa »Fortuna« til et muntert Gilde. Herlof Trolle havde nylig faaet Hilsen fra Kongen om, at han med sine Mænd havde drukket paa Flaadens Held. Nu kunde Herlof svare, at han og hans Fæller takkede for Skaalen, og at ikke alene de, men ogsaa den svenske Admiral og de andre Fanger havde drukket paa Kongelig Majestæts Sundhed; dog føjede han til for Fangernes Vedkommende »endog jeg tror, de gjorde det ikke gerne«.

Jakob Bagge kunde for Resten være glad over, at det var Lybækkerne, der fiskede ham op, for han var den dansk-norske Konges fødte Undersaat og var først nogle og tyve Aar gammel traadt i svensk Tjeneste; Kong Frederik kunde vel derfor nok mene, at have et lille Ord at tale privat med ham. Men Lybækkerne stillede saadanne Betingelser for at overlade deres Fange til de Danske, at Herlof Trolle ikke mente at kunne gaa ind paa dem. Jakob Bagge forblev i nogen Tid paa Flaaden og blev saa sendt til Hammershus, som den Gang havde lybsk Besætning. Hans senere Skæbne ved man intet om.

I over en Maaned efter denne Kamp kom den svenske Flaade ikke i Søen. Herlof Trolle maatte længe blive liggende under Karlsø, thi der rasede en stor Sygdom paa

SØSLAG V

1. Den danske Admiral sætter en Hob af Folket paa Øland, som brænde paa Land
4. Jørgen Brahe paa »Arken« fægte med 5. det svenske Admiralskib »Makaløs« d
- Admiral med det store Skib »Makaløs« maa give sig for Otte Rud, og Hendrich
- hvor af det flyver op. 8. Et lybsk Skib skød saa heftig, at det sprak af s

holden ved

Maj 1564.

Trolle, den danske Admiral paa »Fortuna« 3. med Otte Rud paa »Byens Løve« og ogsaa 6. »Den lybske Engel« og 7. »Ræven« de danske til Hjælp, saa den svenske n svenske Admiral Jakob Bagge til Fange; omsider kommer der Ild udi »Makaløs«, ik. 9. Den svenske Flaade under Klavs Fleming løber hjem til Stockholm.

Skibene, og mange, baade Knægte og Baadsmænd, døde bort. Det kneb saa haardt med Folk, at Admiralen maatte bede Kongen om Tilladelse til at tage Udbudsfolkene fra Blekinge om Bord, indtil der kunde komme friske Folk fra Sjælland og Jylland.

Da Flaaden var sejlklar, stod Herlof Trolle op langs Ølands Kyst, men traf ingen Modstander. Han holdt saa stadig gaaende mellem Bornholm og Øland, medens de lette Fartøjer ivrig spejdede efter Svenskerne uden at faa Kig paa dem.

Og dog vare de komne i Søen. 4de Juli havde Klas Fleming forladt Stockholm med 45 Skibe, blandt hvilke 3 eller 4 Koffardimænd. Herlof Trolle havde den Gang maattet sende 3 af sine Skibe i Havn for at efterses, saa han raadede kun over 33 Skibe, men det gjorde ham ikke mindre ivrig i at søge Fjenden. Men netop denne store Iver spillede ham et Puds. Det var bleven meddelt ham, at den svenske Flaade var styret Øst om Bornholm henimod Nydyb ved den pommerske Kyst; han fulgte straks efter for at søge den der, men næppe var han borte, førend Svenskerne kom og lagde sig under Bornholm, omtrent hvor Trolles Skibe kort forinden havde ligget. Den næste Morgen kom en lybsk Købmandsflaade fra Narva sejlene i al Tryghed i den Tro, at det var den dansk-norsk-lybske Flaade, den havde for sig. Den lybske Admiral havde udtrykkelig raadet sine Landmænd til at sejle hjem nu, da der ingen Fare var i Østersøen efterat »Jutehaderen« var brændt. Nu løb de lige i Armene paa Svenskerne og blev et yderst kærkomment Bytte. Kun faa Skibe undslap, de fleste blev tagne. Klas Fleming behandlede sine Fanger med umenneskelig Grusomhed. Adskillige blev kastede over Bord; paa andre blev Maverne sprættede op, og Indvoldene revne ud; endelig blev de øvrige bundne langs Ydersiden af et gammelt Skib, som derefter blev stukket i Brand. Den lybske Guvernør paa Bornholm, og Bønderne,

som stimlede sammen ved Kysten, kunde høre, hvorledes de Ulykkelige raabte og skreg, og saa, hvor Menneskers Maager fløde i Stranden af dem, som brændte bleve. *)

Efter at have øvet denne Bedrift sejlede Klas Fleming hjem igen, uden at søge at komme i Kast med sin Modstander. Herlof Trolle havde først haft sin Nød med Lybækkerne: de sagde, at deres Skibe vare i for daarlig Stand til, at de turde kæmpe; men da de fik at vide, hvor ilde der var bleven handlet med deres Landsmænd, samtykkede de i at følge den øvrige Flaade. De fik ogsaa Herlof Trolle til at skrive et Brev til Kong Erik, om at hans Mænd havde handlet saa tyrannisk og umenneskeligt mod det arme Folk, siden de havde fanget dem, hvilket ikke var Krigsbrug og heller ikke hørt af nogen anden Nation, og vilde det give Hans Kongelige Majestæt og alle Svenske et ondt Navn af alle Folk. De Svenske skulde have tænkt paa, hvor kristeligt der blev handlet med de 600 Fanger, de Danske fik for Elfsborg, samt hvor mange Mand, der bleve reddede og skaanede, da »Makaløs« blev brændt og skudt i Grunden. Selv den fangne Jakob Bagge skrev til sin Konge: »Eders Majestæt kan aldrig tro, hvilket svart Raab og Skrig her gaar ud over de Svenske, og hvor ukristelig de have handlet«. Han beder Kongen handle mildere mod de andre Fanger, for at det ikke skal gaa ud over ham og hans Ulykkesfæller, der selv ere i Fangenskab. Under-Admiralen Arved Trolle skrev til sin Moder: »de ærlige Mænd, som holde os fangen nu, holde os efter den Lejlighed, som nu forhaanden er«.

Klas Fleming høstede dog ingen synderlig Tak af Kong Erik for sin Bedrift. Ikke fordi Kongen misbilligede hans Fremfærd mod de lybske Fanger, men han var vred over, at han var sejlet hjem uden at have været i Kamp.

*) Efter gammel Overtro bleve Søfolk, som satte Livet til paa Søen, forvandlede til Maager og fulgte i denne Skikkelse Skibet.

Han sendte derfor Klas Kristersson Horn om Bord paa Flaaden for at undersøge Forholdene og med Fuldmagt til at tage Kommandoen, hvis han fandt det nødvendigt. Klas Horn kom snart til den Erkjendelse, at Skylden for, at der intet blev udrettet, laa hos Admiralerne, de vilde ikke søge Fjenden. Klas Fleming maatte finde sig i at blive sat i Land, og den 10de August hejste Horn sit Flag paa Skibet »Elefanten«. Han blev saaledes den tredje svenske Admiral, som i Løbet af Sommeren skulde ud og forsøge sig mod Herlof Trolle.

Den svenske Flaade laa den Gang til Ankers under Øland; Vinden var sydlig. Den paafølgende Søndag kom Herlof Trolle sejlene med sin Flaade rede til at angribe og glad over endelig en Gang at træffe en Modstander. Klas Horn fandt det dog ikke raadeligt at modtage Kampen til Ankers, han satte Sejl og flyede mod Nord. Herlof Trolle maatte med Ærgrelse igen se Lejligheden til at faa en Afgjørelse slippe sig af Hænderne, han ankrede under Øland paa den svenske Flaades Plads og sendte Folk i Land for at brandskatte Øen.

Den næste Dag var Vinden gaaet om, og Klas Horn besluttede at benytte sig af denne Fordel til at søge sin Modstander. Rollerne vare nu fuldstændig ombyttede, nu var det den dansk-norsk-lybske Flaade, som laa til Ankers med paalands Vind, og Svenskerne, der havde Søen og Vinden for sig. Herlof Trolle bestemte sig efter Samraad med sine Hovedsmænd til at blive liggende og bie Fjenden for Anker og se, om Svenskere vilde komme om Bord med dem, i saa Fald skulde de blive modtagne, som der var tilredet til slige Gæster. Svenskerne nøjedes dog med en Skydefægtning paa nogen Afstand, og da denne uden synderlig Virkning havde varet fra Klokken mellem otte og ni om Morgen til lidt over Middag, besluttede Herlof Trolle at se at komme under Sejl for at søge Fjenden paa nærmere Hold. Først lettete de bedste Sejlere

og krydsede op mod Fjenden, og dækkede af dem fulgte den øvrige Flaade efter. Alle Hovedsmændene baade danske, norske og lybske holdt sig ærligt og vel, og hver gjorde saa meget, det var ham muligt. Den svenske Flaade blev skilt i to Hobe, hvoraf den ene søgte Skærene, hvor den snart var i Sikkerhed, den anden stod til Søs, og da Mørket faldt paa, afbrødes Kampen. Desværre fik den et lille Efterspil. Tre mindre dansk-norske Skibe kom i Nattens Mørke uforvarende ind i den svenske Flaade og bleve tagne. Klas Horns Admiralskib »Elefanten« havde lidt saa meget, at det maatte søge ind til Kalmar for at reparere; paa Vejen løb det mod en Klippe og fik yderligere Skade. Tømmermænd bleve sendte om Bord for at stoppe Lækken, men de bare sig saa ubehændigt ad, at Skibet fyldtes med Vand og sank. Et Sømærke og en mørk Forhøjning paa Havbunden, endnu synlig i klart, roligt Vejr, betegne Stedet, hvor »Elefanten« hviler.

Medens Klas Horns Flagskib saaledes delte Skæbne med »Jutehaderen« og fandt sin Grav i Bølgerne, slingrede »Fortuna« i stormfuldt og disigt Vejr over ad Gulland til. Det havde med Hæder baaret baade Peder Skrams og Herlof Trolles Flag i tre store Søslag, og dog holdt det sig endnu vel, var ikke læk, og skønt det ikke var rent i Bunden, var det dog Flaadens bedste Sejler. Paa Hytten stod Herlof Trolle og talte sine Skibe, men Tallet vilde ikke stemme; han haabede stadig, at Stormen og det taagede Vejr skjulte nogle for ham; men omsider kom dog den sørgelige Sandhed frem, at de tre manglende Fartøjer vare faldne i de Svenskes Hænder. For øvrigt klagede han sin Nød for Kong Frederik, da han meldte ham om den sidste Kamp. Det var saa svært at komme i Kast med de Svenske; var Vinden dem gunstig, kom de ikke, og var Vinden ham gunstig, flyede de uden Kamp.

Den svenske Flaade kom ikke mere ud det Aar; selv da Herlof Trolle i September brandskattede Øland, forbleve

de svenske Skibe i Kalmar Sund uden at yde Øen nogen Hjælp. Klas Fleming afløste igen Klas Horn og Horn endelig tilsidst igen Fleming, men ingen af dem ansaa Flaaden for skikket til at møde Fjenden. Sidst i September søgte Svenskerne Vinterhavn i Stockholm. Herlof Trolle blev endnu en fjorten Dages Tid i Søen; først den 13de Oktober var han igen paa Københavns Red.

I fem Maaneder havde Herlof Trolle uafbrudt holdt Søen uden at søge Havn og i den Tid leveret to større Slag; hvad Skade hans Skibe fik, var bleven repareret paa Ankerpladsen under Gulland. I hine Tider, hvor Skibenes Udrustning og navnlig deres Proviantering var saa yderst mangelfuld, krævede det en aldrig svigtende Omhu, baade for Skibe og Mandskab, at holde Søen saa længe. Men Herlof Trolle havde vist sig som Manden, der fuldtud var sin Plads voksen. Han forstod at vinde alle sine undergivnes Tillid og Kærlighed; Morgen og Aften holdt han Lovsang paa sine Skibe, som han var vant dertil i sit Hjem; og stundede det til Kamp mod Fjenden, maatte alle først knæle ned og bede Sejrens Gud se i Naade til dem og holde sin skærmende Haand over dem. Meget ondt maatte Søfolkene døje, og mange blandt dem døde af Sygdom; men det var Landets egne Børn, og de holdt trolig ud. Ved Midsommertid skrev Herlof Trolle til Kong Frederik: »Havde Eders Majestæt ikke brugt det danske Folk til Skibs i Aar, saa havde det været at befrygte, at vi denne Dag havde været for København igen. Disse Danske lade dem bedre nøjes med Fetallie og Spisning og der tilmed bruge til alt Arbejde, ihvor man haver dem Behov og Gud være Lovet gøre derhos alt, hvad Godtfolk bør at gøre«. — En anden Gang skrev han: »Eders Kongelige Majestæts gode Mænd, tillige med alt E. K. M. Krigsfolk holder og skikker sig imod mig i Tjenesten med al Villighed og Lydighed i al Ting, som hørsomme ærlige og tro Mænd og ikke anderledes end som mine egne Brødre

og Børn, og vi alle haaber, det skal gaa vel til, Gud til Lov og Ære, E. K. M. til et godt Navn og Gavn«. Heller ikke lod Herlof Trolle sig blænde af det Heltery, han vandt; nogle Uger efter sin første Sejr over Svenskerne, skrev han: »Der er ingenting bedre end Fred; om det nogenledes kan ske uden Spot og Skade, da er Fred bedst. Men Fredsstand paa nogen Tid tjener aldeles intet. Enten en god evig Fred, eller ogsaa som det er«.

Næppe var Flaaden kommen i Havn, før adskillige af Herremændene, som havde været til Søs Sommeren igennem, fik Kongens Brev om at møde snarest i Skaane med Hest og Harnisk; men dette blev dog forandret; de skulde forberede sig til i den tilstundende Sommer igen at tjene paa Skibene.

Vinteren igennem blev en travl Tid for Herlof Trolle. Som Holmens Chef paahvilede det ham at sørge for, at Flaaden blev sejlfærdig i rette Tid til Vaaren; men det kneb svært med Pengene, og der maatte nødvendigvis gaa meget med. Ogsaa med sin Hustru havde han meget at aftale med Hensyn til Skolen paa Herlofsholm, thi næst hvad der paa Rigets Vegne var ham betroet, laa intet ham saa meget paa Hjertet som Omsorgen for den kære Skole. Fru Birgitte havde vel ingen Tanke om, at det var den sidste Vinter, det skulde forundes hende at leve sammen med sin Husbond; men hun vidste, at Fare og Savn ventede ham, naar han igen skulde ud til Søs, og mange andre fandt med hende, at det var et dyrebart Liv, Danmark der satte i Vove, og at Herlof Trolle havde en Fredens Gerning at røgte, som vel kunde holde ham borte fra Striden. Den lærde Niels Hemmingsen traf en Dag Herlof Trolle paa Holmen, da et nyt Skib blev sat i Vandet, og i den Samtale, der udspaannd sig mellem de to gamle Studenterkammerater fra Wittenberg, kunde Præstemanden ikke lade være at ytre en Frygt for de nye Farer, som ventede Admiralen. Han sagde til ham: »Herre! I laa fluks til

Skibs! I haver nu i to Aar yderlig vovet Eders Liv baade til Lands og til Vands; Gud spare Eder. Sandeligen, yderlig giver I Eder udi Livsfare!« — »Mister jeg mit Liv, jeg faar vel Liv igen«, svarede Herlof Trolle. »Véd I hvorfor vi hedde Herremænd? Hvi vi bære Guldkæder og have Jordegods og ville være ypperligere end andre. Derfor have vi denne Ære for andre, at naar vor Konning og Herre, Land og Rige have det behov, da skulle vi Rigens Fjender afværge, beskytte og beskærme med Magt og al Formue vort Fædrenerige, at vore Undersaatter maa bo og være udi Fred og Rolighed. Ja, ville vi have det søde, saa maa vi og have det sure med!« Med disse Ord skiltes de.

Til Trods for alle Herlof Trolles Anstrængelser kom Svenskerne dog først i Søen i Sommeren 1565. Kong Erik havde selv utrættelig arbejdet paa sin Flaades Udrustning; han havde endog haabet at kunne bringe ikke mindre end 80 Orlogsskibe i Søen. Saa vidt naaede han dog ikke, han maatte nøjes med 46; men disse vare til Gengæld saa vel udrustede, at Kongen i sin Instruks til Admiralen kunde sige, at en saa veludrustet Flaade aldrig tilforn var løben ud fra Sverige. Overanfører var Klas Kristersson Horn, en Mand, som Svenskerne regne blandt deres berømteste Søkrigere. Han havde tidligere vundet Lavrbær til Lands; han havde erobret Estland fra Polakkerne, og senere ledet et Hærgningstog i de skaanske Provinser; først efter at Jakob Bagge var bleven fangen, og Erik Fleming intet havde formaaet at udrette, fandt Kong Erik det bedst at bruge Klas Horn paa Flaaden. Den 15de Maj sejlede han fra Stockholm med sine 46 Skibe. Flaaden førte 1688 Kanoner og var bemannet med 4,000 Baadsmænd foruden et helt Regiment Knægte. Admiralsflaget vejede fra »St. Erik«. Under Bornholm traf de en lille dansk-norsk-lybsk Eskadre paa 9 Skibe, den blev jaget ind paa den tyske Kyst, og fire af Skibene maatte tændes

i Brand for ikke at falde i Fjendens Hænder. Derefter satte Horn Kursen mod Dragør, hvor han gjorde et rigt Bytte af danske og lybske Handelsskibe. I tre Dage blev den svenske Flaade liggende der; men da Vinden gik nordlig, saa det var at vente, at den dansk-norsk-lybske Flaade vilde løbe ud, fandt Horn det ikke raadeligt at bie paa den i det snævre Farvand, han stod derfor ned langs Møen og Falster mod den mecklenburgske Kyst.

Først anden Dagen efter, at Svenskerne vare borte, blev Herlof Trolle sejlklar med 13 dansk-norske og 12 lybske Skibe. Den lybske Admiral havde kort forinden haft det Uheld, at hans Skib »Engelen« var brændt ved Vaadeild. Herlof Trolle havde hejst sit Flag paa »Jægermester«, hans næstbefalende var Jørgen Brahe paa »Mercurius«, desuden vare baade Otte og Erik Rud og Broderen Niels Trolle igen hos ham. »Fortuna« kom derimod ikke ud med den Gang.

Da Herlof Trolle havde forladt Sundet, strøg han ikke sit Sejl, før han kom i Handel med Fjenden. Han traf ham Mandagen den 4de Juni mellem Fehmern og Wismar, og da Vinden var føjelig styrede »Jægermester« lige løs paa den svenske Admiral for at søge om Bord med ham; men saa kom der fem eller seks andre svenske Skibe til, saa at Herlof Trolle fik nok at gøre. Først angreb han »Finska Svanen« og tvang den til at fly, saa forsøgte han at entre »Hercules« og et Par andre Skibe, men det lykkedes Svenskerne at hindre ham deri, Tilslidst kom »Jægermester« om Bord med et mindre Skib »Troilus«, ført af en Finne ved Navn Nils Shenk. »Jægermesters« Rejsning fik fat i »Troilus« og slæbte den af Sted med sig. Herlof Trolle haabede alt at bringe dette Bytte i Sikkerhed; han gik hen til Rælingen og råbte over til Svenskerne, at de skulde stryge for Kongen af Danmark; men hertil havde Nils Shenk ingen Lyst. Han kendte den danske Admiral paa det blaat anløbne Harnisk og den vajende Hjælmbusk

og affyrede paa det nære Hold en med Hagel ladet Musket mod ham. Haglene saarede Admiralen i Armen og Laaret. »Troilus« slap bort, og Herlof Trolle kom ud af den svenske Flaade med stor Skade paa Skib, Redskab og Folk; dog trøstede han sig med, at det ikke var gaaet Svenskerne bedre.

Medens den øvrige Flaade fortsatte Kampen med Svenskerne maatte »Jægermester« holde sig tilbage for at bøde sin Skade. Bartskeereren kom og vilde forbinde Herlof Trolle før nogen af de andre, som vare saarede; men Admiralen befalede, at han først skulde forbinde de andre og siden komme til ham. Han stod med sine Saar, Blodet forrandt ham og dog vilde han, at de fattige Krigsmænd og Baadsmænd skulde først forbindes. Det var vel en farlig Fortøvelse, men det var et oprigtigt Mod, og kristelig Kærligheds visse Tegn. Selv agtede han først sit Saar ringe; skønt han ikke kunde gaa, men maatte ligge paa sin Seng, haabede han dogat kunne blive paa Skibet og røgte sin Gerning.

I et Par Dage manøvrede Flaaderne nu mod hinanden. Herlof Trolle vilde hindre Svenskerne i at forene sig med nogle Skibe, som vare sendte til Stralsund efter friske Forsyninger; men da dette mislykkedes, og da Klas Horn med 48 Skibe satte Kursen mod Bornholm, vovede Herlof Trolle ikke at følge efter med sine 25, navnlig da »Jægermester« var saa forskudt, at var den paany kommen i Fægtning og havde faaet nogen Skade, eller var der kommet en Storm paa, vare Masterne gaaet over Bord. Han besluttede derfor at løbe til København med Flaaden for at faa Skaden bødet. Samtidig med at han meldte Kongen dette, bad han Hans Majestæt ganske ydmygeligen at unde ham at drage i Land, til saalænge at Gud vilde, han blev pas igen. Den 7de Juni om Aftenen ankrede den dansk-norskslybske Flaade ved Dragør.

Da Ankeret var i Bund, kom Herlof Trolles Broder, Hr. Børge Trolle, ud til »Jægermester« for at føre ham

i Land. Da de kom til København, vilde Herlof hverken lade sig bære eller age til sin Gaard, men han gik hos sin Broder med sit Sværd paa sin Aksel, ligesom ham intet havde skadet, og fulgtes de saa bægge til Fru Birgitte til Gaarden paa Amagertorv.

Birgitte Gø var forud underrettet baade om Slaget og om sin Husbonds Saar; to Dage efter Slaget havde Herlof Trolle skrevet til hende.

»Min hjerte allerkæreste Birgitte! Gud vor Herres Jesu Christi Fader ham være Lov og Tak til evig Tid for sin store Beskærmelse, Amen! Hjerte kære Birgitte! Nu i Mandags, da vare vi til Slags med de Svenske. Jeg kom midt ind i deres Flaade og gjorde dem stor Skade og fik ogsaa, saa at der var lidet vundet paa nogen Side. Jeg mistede meget Folk, blev og selv saaret i min Arm og i mit Laar; mig bliver dog intet at skade, Gud være lovet. Henrik Gyldenstjerne blev skudt et Stykke af hans Hæl, saa han ligger slet ved Sengen; ellers skader vore Herremænd intet. Jeg forfølger nu de Svenske og Gud skal hjælpe mig at nedlægge dem, det haabes mig til med Guds Hjælp. Min hjerte kære Birgitte, det vil ikke længe vare før end jeg løber hjem at lade bøde den Redskab, mig er sønderskudt.

Min hjerte kære Birgitte! Jeg befaler mig i Guds Beskærmelse og din Kærligheds Bøn. Gud han være og din Beskærmer og unde os at findes helbrede og glade med Guds Frygt og Kærlighed. Hermed vil jeg befale dig i Guds Beskærmelse og vort ganske Hus.

Kongl. Majestæts Admiralskib, »Jægermester«, Onsdag den 6te Juni 1565.

Herloff Trolle

Forstander for Adelsens fri Skole Herloffsholm,
din hjerte kære Husbond.

Min hjerte kære Birgitte! Jeg er nu kommen for Dragør og drager i Morgen til København om Gud vil; jeg beder dig kærligen, at du kan komme til mig; thi mig længes efter dig. Jeg vil gøre mit bedste, at jeg kan følge dig hjem. Gud være med dig. Skrevet Torsdagen den 7de Juni.

Sygdommen tog snart en saadan Vending, at Herlof Trolle nok saa, at der intet Haab om Liv var længer for ham; han lod da gaa Bud til Niels Hemmingsen, at han skulde komme til ham og tale med ham om hans Saligheds Sag; men han bad, at de skulde føre Samtalen paa Latin, for at Fru Birgitte ikke skulde mærke, at han beredte sig til at fare til sin kære Frelsermand. Skolen paa Herlofsholm var stadig i hans Tanker. »Der er ingen Ting, jeg vilde nu leve længer for«, sagde han en Dag, »end at jeg maatte komme vor nye Skole til Gang; men jeg vil dog den befale den almægtigste Gud, han finder vel Raad efter sin allerhelligste Vilje«. — »Dr. Niels,« sagde han en anden Gang, »jeg har haft gode Tjenere, jeg kan ingen af dem skylde, de have tjent mig og min kære Hustru troligen og vel. Jeg ved ikke andet, end at de ere gudfrygtige. Gud være med dem allesammen«.

Otte Dage før sin Død besvimeede han af Blodtab og blev lagt paa sin Seng; da han kom til sig selv og saa sin Hustru staa sørgende ved Sengen, sagde han til hende: »Birgitte! Hustru! Du har været min Hustru i alle Maader, al den Stund vi have været til Hobe, som en god kristelig Dannekvinde. Den almægtigste Gud, han skal vel rigelig belønne dig.« Med Graad svarede Fru Birgitte: »Herlof! Hvi siger I saa? Har I da nu intet Haab til Livet?« — Hertil svarede han: »Min kære Hustru, vær tilfreds, mig skader intet, det bliver vel snart godt, giv dig kun tilfreds. Vor Herre forlader os ikke«.

Den paafølgende Mandag skikkede han alt Klokken tre om Morgen Bud efter ærlig og velbyrdig Mand Kristoffer Mogensøn og bad ham, da han kom, løfte ham af Sengen og sætte ham paa en Stol. Senere lod han Bartskaereren forbinde Saarene, skønt han mente, det hjalp intet. Saa sad han stille der Dagen igennem og nævnede kun af og til sin Frelzers Navn og sagde: »Jesus! vær mig naadig.« Klokken henad ni om Aftenen sad han rolig, som sov han en naturlig Søvn; men da brast hans Øje, og han sov hen fredelig og stille som et Barn.

Saaledes døde Helten Herlof Trolle.

Saa se vi, at hans Endeligt var ligesom hans Levnet. Gud regerede ham, der han levede, han var og hos ham i hans Døds Stund. Saa kan det aldrig fejle, at den jo dør vel, som lever vel.

DANIEL RANTZAU.

DANIEL RANTZAU.

Daniel Rantzau var ligesom Johan Rantzau en Holstener af Fødsel. Han hørte til en yngre Linie, men var i øvrigt ogsaa paa Spindesiden i Slægt med den gamle Felt-herre, idet deres Mødre bægge vare af Ætten Buchwaldt. Hans Fader, Godske Rantzau til Wildstedt, Nienhof og Wammendorf, var en retskaffen og gudfrygtig Mand, der havde Sæde i Kong Kristian den tredjes Raad, og som gjorde sit bedste for at give sine tre Sønner Daniel, Anton og Petrus en god Opdragelse efter Tidens Lejlighed. Som alle Rantzauerne var Hr. Godske ivrig Protestant, og da Daniel i Aaret 1544 var femten Aar gammel, sendte han ham til Universitetet i Wittenberg for at nyde godt af Luthers og Melanchtons Undervisning. Den Glæde blev dog ikke langvarig. Et Par Aar efter, at han var kommen derned, døde Luther; men Daniel Rantzau naaede dog derved at gaa med i den store Sørgeskare, som fulgte Reformatoren til det sidste Hvilested i Wittenberg Kirke.

Aaret efter kaldtes Daniel Rantzau hjem til Hølstens. Han havde dreven sine Studier med Iver, og navnlig havde han lagt sig efter Sprog. Foruden dansk og tysk talte og skrev han latin, italiensk og fransk. Grunden til, at han saa tidlig blev kaldet hjem, var den, at hans Herre,

den tre Aar ældre Hertug Adolf af Gottorp, som havde faaet sin Opdragelse ved Kejser Karl den femtes Hof, nu igen vilde drage til Kejseren og ønskede Daniel Rantzau til Ledsager. Bægge vare de unge, og bæggens Lyst stod til at tumle sig om i Verden og prøve Krigen, og hertil bød Kejserens Tjeneste Lejlighed nok. Ved det glimrende Hof omgikkes de med mange af Tidens mest fremragende Mænd og lærte i et og alt at føre sig, som det krævedes af en Verdensmand med den fineste Dannelse. I Krigen i Tyskland og Italien var der rig Anledning til at studere Krigskunst og øve sig i Vaabenbrug. Daniel Rantzau tjente sig ogsaa i disse Aar op fra simpel Frivillig til Hovedsmand for en Fænnike Fodsoldater.

Efter omtrent syv Aars Fraværelse vendte Hertugen og Daniel Rantzau igen hjem til Holsten, men ikke for nu at vie sig til Fredens Gerning. Hertug Adolf pønsede paa i al Stilhed at faa samlet en Hær for dermed uventet at falde over Ditmarsken, og Daniel Rantzau var hans fortrolige og fornemste Hjælper ved Udførelsen af denne Plan. Fra det afsides liggende Slot Peine, som Hertugen havde i Pant, ledede Daniel Rantzau Hvervingerne. Planen blev dog røbet, og Hertugen maatte finde sig i at give sine to Medregenter i Hertugdømmerne Del i Toget. Overanførelsen gik saa over til Johan Rantzau, og Daniel Rantzau maatte nøjes med en mere underordnet Stilling, som Fører for nogle Fænniker Fodfolk. Med dem deltog han i den blodige Kamp ved Meldorf og blev saaret under Stormen. En Oberst for et Regiment Fodfolk, Wolf Schonewiese, faldt, og Knægtene ønskede i hans Sted at faa Daniel Rantzau til deres Fører; men Kongen og Hertugerne nægtede det, efter Sigende, fordi de ikke vilde have, at Rantzauerne skulde fylde alle de højere Kommandoposter ved Hæren. Daniel Rantzau fik saaledes ingen Lejlighed til under dette Felttog at give Prøve paa sine store Evner som Fører.

Kong Frederik den anden var dog bleven opmærksom paa hans fremragende Egenskaber, og søgte at faa ham i sin Tjeneste. I hine Tider underholdt man i Danmark og Norge ingen staaende Hær i Fredstid; men det var Skik og Brug at lønne nogle højere Officerer, som saa forpligtede sig til at hverve et Antal Soldater, naar Krigen stod for Døren, og føre dem, hvorhen Kongen befalede. I December 1559, altsaa umiddelbart efter at Ditmarsker Krigen var endt, udnævnte Kongen Daniel Rantzau til Oberst med en aarlig Løn af 400 Rdl., han var saaledes fra den Stund af traadt i dansk-norsk Tjeneste.

Saalænge Freden varede, var der dog ingen Brug for ham, og han kunde derfor Aaret efter Krigen følge Hertug Adolf paa et Erobringstog af en mere fredelig Natur; men som rigtignok ogsaa mislykkedes. De droge til England, hvor Hertugen bejlede til Dronning Elisabeth; han var dog ikke heldigere end de mange andre Friere. Ære blev der vist ham, Ridder af Hosebåndet blev han, men en Brud og en Krone vandt han ikke. Daniel Rantzau lod sig dog ikke skræmme af sin Herres Uheld. Da han kom hjem, tog han selv Frierskoene paa og fandt sit Hjertes udkaarede, Jomfru Cathrine von Damme, mindre haard end Englands Dronning. De bleve trolovede; men Daniel Rantzau naaede aldrig at føre sin Brud hjem. Kong Frederik havde Brug for sin Oberst; og Kongens Tjeneste maatte gaa frem for alt.

Frederik den anden pønsede paa Krig mod Sverige, den blodige Syvaarskrig, i hvilken Herlof Trolle og Otte Rud skulde vinde Heltenavn paa Søen, medens Daniel Rantzau og Frans Brokkenhus gik fra Sejr til Sejr i Kampen paa Landjorden; men som skulde koste dem alle fire Livet. Ved Midsommertid 1562 fik Daniel Rantzau Kongens Befaling til at hverve saa mange Ryttere og Knægte, som han kunde overkomme, og et Aarstid efter samledes Hæren i Skaane. Kong Frederik fulgte selv med, men han havde

overdraget Overbefalingen til en Tysker, Grev Günther af Schwartzburg. Fodfolket var delt i tre store Regimenter hvert paa omtrent 8,000 Mand, af disse førte Daniel Rantzau det ene. Regimenterne bestode alle af hvervede Tyskere, og mellem de 9 Rytterfaner var der ogsaa kun en dansk. Hele Hærens Styrke var omtrent 28,000 Mand.

Toget gjaldt Elfsborg, den svenske Fæstning ved Gøta-
elven, som skulde forsvare den smalle Kyststrimmel, Sverige
den Gang ejede mod Kattegat. Fæstningen havde en Be-
sætning af 700 Mand, og manglede hverken Skyts, Krudt
eller Levnetsmidler; men Kommandanten var kun daarlig
sin Plads voksen, og som Herren var, saa fulgte ham
Svendene. Da de danske Kanoner i tre Dage havde
virket mod Muren, var der skudt en Aabning i den, og
gennem den fik Daniel Rantzau Befaling til at storme med
sine Knægte. Inden han kom frem, overgav Fæstningen
sig, saa der blev ikke Brug for ham den Gang.

Kong Frederik vilde nu videre ind i Sverige; men de
tyske Officerer og Knægte syntes, at der var gjort et saa
godt Stykke Arbejde, at de nu nok kunde hvile lidt paa
det. Der var ingen Midler til at tvinge dem, og derfor
intet andet for end at føje dem. Der blev lagt Besætning
i Elfsborg, og den øvrige Del af Hæren drog til Skaane,
for i de gode Kvarterer der at hvile paa de vundne Lavr-
bær. Kong Frederik havde dog nu lært, hvor upaalidelige
de fremmede Lejetropper vare; han afskedigede derfor et
helt Fodregiment og fire Faner Ryttere og besluttede for
Fremtiden saa meget som muligt at bruge sine egne.

I Oktober faldt Kong Erik af Sverige ind i Halland og
gav sig til at belejre Halmstad. Han forsøgte først at vinde
Kommandanten, Poul Hvitfeld, ved at tilbyde ham 2,000 Du-
kater for at overgive Fæstningen; men Hvitfeld svarede, at
han ej havde Ed og Ære til Fals; derimod havde han af
sin Konge faaet Lod og Krudt i Overflod, og det vilde han
bruge mod Fjenderne saa længe Livet strakte til. Sven-

skerne beskøde Byen i ti Dage og stormede saa den ene Gang efter den anden, men alle Angreb bleve slaede tilbage.

Kong Frederik vilde naturligvis ikke lade Byen i Stikken og ilede til Skaane for at faa sin Hær ud af Kvartererne; men det gik ikke saa let. Daniel Rantzau laa med sit Regiment helt nede ved Ystad, saa han havde den længste Vej, og Kongen maatte vente fem Dage paa ham. Kong Frederik undsatte Halmstad og slog Svenskerne ved Mared; dermed var Felttoget forbi for det Aar.

Grev Günther af Schwartzburg var en lidet virksom Fører; han holdt sig stille hele Vinteren igennem, medens Svenskerne gjorde Indfald baade i Norge og i de skaanske Provinser. Det harmede Daniel Rantzau, at Fjenden saaledes fik frit Spil, og han tilbød den ene Gang efter den anden at gjøre et Indfald i Sverige. I Maj Maaned fik han endelig Tilladelse dertil. Han brændte i Småland og slog den 26de Maj den svenske Feltherre Charles de Mornay i en Træfning ved Kongsgaarden Hammer; men hans Styrke var for lille til at udrette noget af Betydenhed, og Greven af Schwartzburg tænkte stadig kun paa at erobre Kvæg til sig selv. Kong Frederik blev da ogsaa tilsidst ked af ham og bad ham rejse hjem igen. Med ham fulgte adskillige andre tyske Officerer og Soldater.

Nu vilde Kongen gerne have en indfødt dansk eller norsk Mand til at føre Hæren, og hans Valg faldt paa den gamle Otte Krumpen. Han havde en Gang tidligere erobret Sverige til Kristjern den anden, men det var rigtignok over fyntyeve Aar siden, saa ingen kunde undres over, at den halvfemsindstyveaarige Olding snart igen gav Kommandostaven fra sig. Den kom saa endelig i de rette Hænder. Kongen tilbød Daniel Rantzau den, og han tog den. Der blev medgivet ham tre danske Adelsmænd som Krigskommissairer, og Overanførelsen over Fodfolket blev betroet

til Frans Brokkenhus, medens Daniel Rantzau særlig førte Rytteriet.

Daniel Rantzau var den Gang 36 Aar gammel. Han skildres som en høj, rank, kraftig bygget Mand; Ansigtet var langagtigt og magert, Mund og Hage bleve næsten helt skjulte af det tætte Skjæg. Udtrykket var strængt og alvorligt. De Forhold, under hvilke han overtog Befalingen, vare saa vanskelige som vel muligt. Hans eget Regiment, som laa indkvarteret i Malmø, gjorde Mytteri, fordi det ikke fik sin Løn. Knægtene fængslede Kaptajnerne og gjorde sig til Herrer i Byen. Daniel Rantzau maatte bede sine egne Folk om Lejde for at faa Tilladelse til at komme ind og forhandle med dem. Han lovede dem Penge, naar de vilde falde til Føje og vende tilbage til deres Pligt, og Købmændene i Malmø, som kun havde Valget mellem at betale eller lade sig plyndre, forstrakte ham med Midler til at indfri det givne Løfte. De andre tyske Afdelinger fulgte Eksemplet, og en stor Del af Sommeren hengik med Vrøvl og Kævl til stor Skade for Krigens Førelse.

Svenskerne vare nemlig ikke uvirksomme. Først prøvede de paa at tage Elfsborg tilbage; men det fik Daniel Rantzau hindret ved at bringe Hjælp i rette Tid. Saa vendte de sig mod Varberg i Halland, og her vare de heldigere; trods den tapreste Modstand bleve baade By og Slot erobrede inden Hjælpen naaede frem.

Daniel Rantzau havde gjort, hvad han formaaede for at komme Varberg til Hjælp; men alle Kasser vare tomme, og uden Penge vilde Knægtene ikke marchere. Først den 17de September kunde han bryde op fra Halmstad; men da han naaede frem, saa han det svenske Flag veje fra Varbergs Taarne. Der var nu intet andet for end at begynde en Belejring, en langsom og besværlig Ting, især da Svenskerne havde efterladt en talrig og god Besætning og forsynet Slottet vel i alle Henseender. Svært Skyts blev med megen Ulejlighed hentet op og Batterier byggede

Fra den Klippe, hvor han senere skulde finde Døden, og som kom til at bære hans Navn, ledede Daniel Rantzau Belejringen; men han havde ikke alene Fjenden paa Slottet at strides med. I hans egen Lejr vedbleve de tyske Knægte at vise sig ulydige og krævede idelig deres Løn, som Felt-herren umuligt kunde give dem, da han ingen Penge fik fra Kongen.

Medens saaledes Belejringen skred smaat fremad, fik Daniel Rantzau gennem sine Spejdere Underretning om, at Kong Erik var ved at samle en betydelig Hær ved Grænsen for at komme Slottet til Hjælp. Nu vare gode Raad dyre. At afvente Fjendens Angreb med Fæstningen i Ryggen var næppe tilraadeligt; at gaa tilbage langs Kysten til Skaane, medens Vejen endnu var fri og derved undgaa den overlegne Fjende, var det forsigtigste; men den Plan huede hverken Daniel Rantzau eller hans Medanfører, Frans Brokkenhus. Hidindtil havde Svenskerne Sommeren igennem bestandig været Angribere og haft Lykken med dem, nu gjaldt det at vende Bladet en Gang. Det var netop under saadanne vanskelige, farefulde Forhold, at Daniel Rantzaus Krigersnille ret udfoldede sig. En hurtig og bestemt fattet Beslutning, en rask og kraftig Gjennemførelse, det var hans Sag. Belejringen blev hævet, det svære Skyts indskibet og sendt hjem; Lejren tændt i Brand og saa brød Daniel Rantzau den 18de Oktober op for at møde den svenske Hær.

Den danske Hær bestod af 6 jyske og 14 svage tyske Fænniker Fodfolk og 8 Faner Ryttere samt 21 Kanoner under Niels Truidsen Ulfstand. Den samlede Styrke var mellem 8 og 9,000 Mand. Den svenske Hærs Styrke kendte man ikke saa nøje den Gang, kun vidste man, at den var betydeligt overlegen. Den bestod af 16 eller 17 Faner Ryttere og mellem 24 og 36 Fænniker Fodfolk med 48 Kanoner; i Tal var den omtrent dobbelt saa stærk som den danske Hær. Dens Anfører, Jakob Henriksson Hästesko,

var anset for at være en af Sveriges bedste Feltherre paa den Tid; han var personlig tapper, men stod som Hærfører langt under Daniel Rantzau.

Ved den hallandske By Falkenberg flyder et ret betydeligt Aaløb, som kaldes Ätran, ud i Kattegat. Aaen kommer inde fra Vestergötland og løber i Hovedretningen fra Nord mod Syd; men omtrent tre smaa Mil fra Falkenberg gjør den en Bøjning mod Vest, for derefter igen at dreje skarpt af mod Syd. Ved denne Drejning optager Aaen den nordfra kommende Høgvadsaa. Bægge Vandløb vare, paa den Tid her er Talen om, stærkt opsvulmede af Høstregnen. Fra Vestergötland fører en Vej langs Høgvadsaa og Ätran forbi Landsbyerne Svarterå, Köinge og Ljungby ned til Falkenberg. Mellem de to sidstnævnte Landsbyer gaar Vejen over en smal Hedestrækning mellem de to Aaer og Klipper. Svenskerne kalde denne Hede Axtorna Hede; i den Tid Halland var dansk, kaldte vi den Aastrup Hede. Ad denne Vej var det, den svenske Hær drog frem, den var naaet til Svarterå og havde slaaet Lejr der.

Da Daniel Rantzau brød op fra Varberg, drog han først langs Kystvejen mod Falkenberg og hvilede den første Nat en halv Milsvej Nord for Byen. Han vilde for alle Tilfældes Skyld gerne sikre sig at kunne komme over Ätran, da hans Tilbagetog, hvis det gik galt, jo maatte gaa mod Skaane; men en dristig svensk Partigænger havde brændt Broen ved Falkenberg, saa der kunde han ikke komme over. Den næste Dag fortsatte han derfor sin March langs med Aaens vestre Bred til nord for Landsbyen Ljungby. I Nærheden heraf var der et Vadested, det lod Daniel Rantzau endnu samme Aften besætte, og sendte samtidigt Peder Gyldenstjerne frem med noget let Rytteri for at spejde efter Fjenden. Han behøvede ikke at søge længe; snart stødte han paa de svenske Lejrvagter og kunde melde tilbage, at Fjenden stod Syd for Svarterå, og at det derfor efter al Sandsynlighed vilde komme til Slag den næste Dag.

Den 20de Oktober brød frem med Storm og Regn. Daniel Rantzau var paa Færde før Solopgang; var han underlegen i Tal, vilde han i det mindste have den Fordel selv at vælge Valpladsen, og hertil syntes det ham netop at Axtorna eller Aastrup Hede laa bekvemt. Afstanden mellem Klipperne og Aaen var her ikke større, end at hans Hær kunde overspænde den, og han fik saaledes Støtte for bægge sine Fløje. Frans Brokkenhus ordnede Fodfolket i dybe Firkanter nærmest Aaen, og foran det stillede Ulfstand sine Kanoner. Paa venstre Fløj henimod Klipperne anviste Daniel Rantzau selv Rytterfanerne deres Plads og lod Gærder og Hegn sløjfe, for at Hestene kunde tumle sig frit.

Klokken 10 om Formiddagen, da den danske Hær var fuldt ordnet til Strid, kom Svenskerne marcherende frem fra Skovene Syd for Köinge. Saasnart Jakob Hästesko fik Øje paa sin Modstander, lod han ogsaa sin Hær marchere op i Slagorden; Fodfolk mod Fodfolk, Ryttere mod Ryttere. Kanonerne kørte frem og aabnede deres Ild. Dermed var Slaget begyndt.

Kanoner vare nu den Gang ikke saa farligt et Vaaben som i vore Dage, de skøde langsomt og daarligt. Kanonaden kunde blive længe ved, uden at der derved skete synderlig Skade eller blev nogen Udsigt til at faa en Ende paa Kampen. Daniel Rantzau, som nødig vilde forlade sin gode Stilling, sendte derfor nogle Trompetere frem for at mane Jakob Hästesko til Strid paa nærmere Hold. Den svenske Feltherre kendte sin Overmagt og vilde ikke lade sig haane af en svagere Fjende; han gav derfor Befaling til Fremrykning.

Klokken var bleven 12, da det egentlige Angreb begyndte. Vinden havde vendt sig og drev nu Regnen lige i Ansigtet paa de fremrykkende Svenskere. Daniel Rantzau kaldte sine lette Tropper tilbage, som hidindtil havde været foran Slaglinien, og red saa fulgt af Krigskommissairen, Sten Rosensparre, op langs sine Soldaters Rækker. Han viste

dem den fremrykkende Fjende, formanede dem med kraftige Ord til at komme Ed og Ære i Hu og stride mandeligt; saa steg han af Hesten og knælede ned med hele Hæren for at bede Gud om Sejr. Svenskerne troede alt, da de lette Tropper gik tilbage, at de Danske begyndte at flygte, da de nu saa dem knæle raabte de: »See, Jutarne ligge på knä för oss! De tigga om nåd! De gifva sig redan till fångar!» Men de fik snart andet at vide.

Først sprængte fem Rytterfaner frem til Angreb, tre fra Småland, en skotsk og en tysk, mod dem førte Daniel Rantzau selv sin Rendefane og Maurits Podebusks fynske Ryttere. Naturligvis kunde de to danske Faner ikke spænde saa vidt som de fem svenske; kun Midten af den svenske Linie kom derfor straks i Kamp, men de, der red paa Fløjen, forsømte at komme deres Kammerater til Hjælp, Daniel Rantzau og Sten Rosensparre, som kæmpede ved hans Side, kastede derfor efter en haardnakket Kamp de fem svenske Faner af Marken med deres to. De andre svenske Rytterfaner huggede nu efterhaanden ind, fem og fem paa Linie og fandt de danske for sig rigtignok stadig tre mod fem, men dog stærke nok til at slaa Angrebet tilbage.

Medens Rytterne saaledes tumlede sig i en hed Strid, var Fodfolket naaet frem og Kampen med Musketter, Spyd og Sværd begyndte. Svenskerne gik drabeligt paa; de trængte ind mellem de danske Kanoner og dreve Knægtene tilbage. Forgæves anstrængte Frans Brokkenhus sig af al Magt for at bringe sine Folk til at staa; det syntes som om Slaget var tabt for de Danske paa denne Fløj. Da blev Daniel Rantzau Faren var, og han sendte to Rytterfaner afsted til Hjælp for Fodfolket. Deres Indhug bragte Svenskerne til at standse og vige. De Danske gik igen frem og toge de tabte Kanoner tilbage.

Det var Slagets første Afsnit. De Danske havde afslaaet Angrebet og hævdet deres Stillinger. Men Svenskernes Kraft var ikke udtømt; da de havde hvilet lidt, gik

de frem paa ny. Denne Gang gjorde de deres største Flid for at drage den fulde Nytte af deres Overlegenhed i Tal. De danske Ryttere fik en haard Kamp. Længe bølgede Striden frem og tilbage, og det syntes en Tid som maatte de Danske vige; men Frans Banners Jyder og Hak Ulfstads Skaaninger vare uovervindelige den Dag; hjulpne af Josua von Qualens tyske Fane kastede de alt tilbage, der kom imod dem, og afgjorde derved Slaget. Det hjalp nu kun Svenskerne lidet, at deres Fodfolk ogsaa denne Gang havde drevet Frans Brokkenhus Knægte tilbage og for anden Gang vare trængte ind mellem de danske Kanoner. Saasnart Rytterne havde skaffet sig selv Luft, ilede de Fodfolket til Hjælp, og Svenskerne maatte fly, denne Gang skarpt forfulgte. Flugten gik ned mod et Vadested over Høgvadsaa, og Sagnet fortæller, dog vistnok med nogen Overdrivelse, at der druknede saa mange der, at Ligene dannede en Bro for de efterfølgende. Hinsides Aaen forsøgte Jakob Hästesko at ordne sin slagne Hær; men da Daniel Rantzau rettede sine Kanoner mod ham, opgav han dette og fortsatte Tilbagetoget. Alt det svenske Skyts — 48 Kanoner — blev erobret foruden et stort Krigsbytte af Faner, Vaaben og Vogne.

Sejren havde kostet. Omtrent 6,000 Lig bedækkede Valpladsen, vel lige mange Danske og Svenskere. Mest var det gaaet ud over det danske Rytteri, hvis glimrende Tapperhed og overlegne Vaabenfærdighed havde afgjort Slaget; den fynske Fane talte om Aftenen kun 60 Mand, Hoffanen kun 50. Blandt Rytterne kæmpede ogsaa den overvejende Del af danske Adel, og mange af dem havde lært Krigen i fremmed Tjeneste. Frans Brokkenhus fortjente stor Tak for det uforfærdede Mod hvormed han holdt sine vigende Folk sammen mod Fjendens Overmagt; men Sejrens Palmer tilkom Daniel Rantzau; ikke blot hans lysende Tapperhed, men fremfor alt hans hurtige Blik skyldtes det, at den danske højre Fløj fik Hjælp i rette Tid, hver

Gang det kneb haardest. Blandt de mange Faldne fortjener Krigskommissairen, Sten Rosensparre, fortrinsvis at nævnes, han fulgte Feltherren under hele Slaget, til han ud paa Aftenen, da Sejren var vunden, fandt Heltedøden for en svensk Kugle.

Sejren paa Axtorna Hede er den mest glimrende, som de Danske nogensinde have vundet over Svenskerne til Lands. Kong Frederik blev naturligvis glad ved Efterretningen og takkede Daniel Rantzau paa det varmeste. Paa Mønt- og Medaillesamlingen i Kjøbenhavn gemmes endnu en særdeles smuk Medaille med Kong Frederik den andens Brystbillede indfattet i Guld og Emaile. Denne Medaille har Daniel Rantzau baaret; rimeligvis har Kongen givet ham den som et Hæderstegn efter Slaget.

Det havde jo været rimeligt, da den fjendtlige Hær var dreven tilbage, at gaa mod Varberg igen; det var ogsaa Daniel Rantzaus Ønske, men derpaa vilde de tyske Knægte ikke indlade sig. Oven paa saadan et Pust maatte der hviles, Hæren gik til Skaane, et helt tysk Fodregiment blev opløst, og dermed var Krigen forbi for det Aar.

Langt hen paa den følgende Sommer laa Hæren uvirksom i Kvartererne. Det var den gamle Historie, der var ingen Penge i Kassen og uden Penge marcherede Knægtene ikke. Svenskerne fik derved Tid til at belejre Baahus, rigtignok til liden Glæde for dem selv. Jens Holgersen Ulfstand viste dem grundigt tilbage, naar de kom. Først henimod Slutningen af Juni fik Daniel Rantzau samlet 8,000 Mand ved Halmstad, fordelte i syv Rytterfaner og 15 Fænniker Fodfolk, de sidste under Frans Brokkenhus. Hensigten var at falde ind i Vestergötland.

Den 3die Juli brød Hæren op. I Begyndelsen mødte den ingen Modstand, men drog frem med Rov og Brand, som Krigshære havde for Skik i hine Tider. Bogesund, Falkøping, Skara og Lidköping gik op i Luer. I sidstnævnte By erobrede de Danske en stor Del af det svenske

Skyts, som havde været brugt mod Baahus. Svenskerne havde man endnu ikke mærket noget til, men desto mere til en anden Fjende. Pesten hærgede Hærens Rækker; den skal endog paa en Nat have krævet 300 Ofre; det blev derfor snart paa Tide at se at komme hjem igen.

Den svenske Feltherre Charles de Mornay, som havde rost sig af »att han ej vilde gifva den Daniel Rantzau något tillförene«, havde ikke formaaet at hindre Hærgningerne i Vestergötland; men nu da den danske Hær var saa svækket, fandt han Tiden mere gunstig. Han lagde sig i Baghold og tvang Daniel Rantzau til den største Aarvaagenhed. En Gang saa det endogsaa ud, som om det skulde lykkes Mornay at tilføje sin Modstander et betydeligt Tab. I Nærheden af Byen Alingsås førte Vejen gennem et tæt Skov, hvor der kun kunde marcheres ad en smal Skovvej. Paa en Gang fandt de Danske Vejen spærret ved fældede Træer, bag hvilke en stærk Fjende havde taget Stilling. Daniel Rantzau og Frans Brokkenhus rede frem for at undersøge Forholdene; det syntes umuligt at tilvinge sig Gjennemmarch. De to Førere bleve da enige om, at Brokkenhus med Kanonerne og Fodfolket skulde angribe Fjenden paa Vejen, medens Daniel Rantzau med Rytterne prøvede paa at komme uden om. Dette lykkedes. Ad snævre Stier, hvor Rytterne stundom maatte ride en for en og med Møje banede sig Vej mellem Træerne, kom de om i Ryggen paa Svenskerne. Da Mornay mærkede dette, rømmede han sin Stilling og lod ogsaa Brokkenhus komme frem; dog bleve de Danske nødsagede til at lade største Delen af deres Vogne i Stikken; hvorved næsten alt det tagne Bytte gik tabt.

Daniel Rantzau og hans Hær naaede saaledes den norske Fæstning Baahus. Af de 8,000 Mand, hvormed han var dragen ind i Sverige, havde han da rigtignok kun godt 3,000 tilbage. Svenskerne vare fulgte efter ham, og da hans gamle Modstander fra Axtorna Hede, Jakob

Hästesko, havde forenet sig med Mornay, trak Rantzau sig længere tilbage ned imod Elfsborg. Af og til kom det til nogle Smaakampe, og der blev gjort Fanger paa bægge Sider. Charles de Mornay skrev til Daniel Rantzau og foreslog et Fangebytte. Svaret paa dette Brev fik han paa en anden Maade, end han havde tænkt.

En Morgenstund red Jakob Hästesko og Charles de Mornay ud for at spejde efter de Danske, ledsagede af en Rytterfane. Det var taaget i Vejret, og derved hændte det, at de uden at ane det stødte paa Frans Brokkenhus, som sammen med Frans Banner og hans jyske Ryttere ogsaa vare paa Spejdertog. De Danske huggede hurtigt ind; Anføreren for den svenske Rytterfane, Jon Svensson, blev skudt. Jakob Hästesko blev saaret og fanget af to af Rosenkransernes Svende. Charles de Mornay maatte overgive sig til to af Fru Jutte Podebusks Stalddrenge.

Det morede naturligvis Frederik den anden meget, da Daniel Rantzau sendte ham hans Modstander fra Mared ned som Fange. Mornay blev sat paa Kallundborg Slot og sad der i fem Aar. Kongen syntes dog godt om ham og lod ham stundom deltage i de Drikkegilder, som han yndede saa meget. En Gang skrev han med egen Haand til sin Fange:

»Jeg drikker Eder et stort Glas med Vin til, og det er alle ærlige danske og svenske Mænds Skaal; beder Eder, at I vil gjøre mig ret som min gamle Ven og gammel Skalk.

Frederik.

Daniel Rantzau laa længe stille i Egnen ved Elfsborg, medens Sygdom vedvarende hærgede hans Hær. Først da Kongen sendte ham Forstærkning af opbudt Mandskab baade fra Danmark og Norge, faldt han paa ny ind i Vester-götland og angreb den svenske Lejr. Svenskerne sige, at de afsloge Angrebet, de Danske, at de stormede Lejren; men hvorledes det saa hængte sammen, havde det hele ikke

stort at betyde. Kort efter drog Daniel Rantzau ned til Skaane og lagde sin Hær i Vinterkvarter.

Hele den næste Sommer forholdt han sig rolig. Svenskerne forsøgte uden Held at tage nogle norske Fæstninger. Frans Brokkenhus var i Marken mod dem, men Daniel Rantzau rørte sig ikke. Han var vred. Altid at mangle Penge; aldrig at kunne faa hvad Soldaterne skulde have, endsige da hvad han selv havde til Gode; det bragte til sidst hans Taalmodighed til at briste. Med djærve Ord forestillede han Kongen, hvor umuligt det var at føre Krig paa den Maade; det kom til et skarpt Sammenstød mellem Frederik den anden og hans Feltherre, og nær var det endt med, at Daniel Rantzau havde taget sin Afsked og var draget hjem. Til alt Held lod han sig dog forsone. Den dygtige Finansmand, Peder Oxe, som havde været landsforvist, var bleven kaldet hjem igen. Han bragte Orden i Pengevæsenet, saa at Soldaterne for Fremtiden fik deres Lønning mere regelmæssigt, og Daniel Rantzau indvilgede derfor i sammen med Frans Brokkenhus at føre Hæren paa et Vinterfelttog ind i Sverige. Ellers plejede de jo at slaas om Sommeren og hvile om Vinteren; denne Gang havde de ligget rolig Sommeren igennem, det var derfor rimeligt at tage sig noget til i Løbet af Vinteren.

Det var det berømte östergötlandske Tog, som nu blev forberedt, en af de største Krigsbedrifter, som er øvet under Kampene mellem Danmark og Sverige. Tidspunktet til et saadant Foretagende var ret heldigt. Kong Erik i Sverige havde nylig i et Anfald af Vanvid myrdet flere af Rigets Stormænd; bag efter angrede han denne Udaad og hensank i sløv Uvirksomhed. Styrelsen i Sverige manglede derfor Kraft, og det kom naturligvis Modstanderne til Gode.

I Oktober Maaned 1567 samlede Daniel Rantzau sin Hær ved Halmstad. Det var just ikke nogen stor Styrke, han vilde bruge paa sit Tog; 6,000 Mand, det var det hele.

Rytteriet var delt i 8 Faner. Forvagten under Christoffer von Dohna, 4 danske Faner under Hak Holgersen Ulfstand, Peder Gyldenstjerne, Emmike Kaas og Frans Banner, samt tre tyske under Fritz Capel, Henrich von Plate og Johan v. Aalen. Fodfolket bestod af et Regiment paa 11 Fæniker, af hvilke de 4 vare tyske, de 7 danske, desuden to skotske Kompagnier under John Clerc og 100 Friskytter under Mikkel Pedersen Gjønge. Over Fodfolket befalede særligt Frans Brokkenhus. Hærens medførte 12 lette Kanoner og omtrent 900 Rustvogne. Godt og vel Halvdelen af Tropperne vare altsaa danske, Resten hvervede Tyskere og Skotter.

Den 6te Oktober kom Daniel Rantzau selv til Halmstad; men her blev han straks opholdt en fjorten Dages Tid. Besætningen havde ingen Penge faaet og nægtede derfor at forsvare Byen. Først da den Hindring var fjernet, var Hæren rede til Opbrud. Daniel Rantzau holdt en Mønstring over sine Tropper, formanede dem til at vise Krigstugt og Lydighed paa det forestaaende Tog og paalagde dem i et og alt at lyde Frans Brokkenhus som deres Overansfører, hvis der skulde tilstøde ham selv noget Uheld.

Det var nu ingenlunde Tanken fra Begyndelsen af at trænge dybt ind i Sverige; det hele skulde være et af de sædvanlige Hærgningstog i de svenske Grænselandskaber Småland og Vestergötland. Har Daniel Rantzau selv haft andre Planer, har han i det mindste foreløbig skjult dem. Den 20de Oktober, Aarsdagen for Slaget paa Axtorna Hede, brød han op og drog langs Nisaa frem mod Jönköping ved den sydlige Ende af Søen Vettern. Fra Halmstad til Jönköping er der omtrent 21 Mil; Vejen førte gennem Skove og Moradser og var saa daarlig, at Trosvognene stundom gik itu. Af og til var der spærret med fældede Træer, og stærke Blokhuse tydede ogsaa paa, at der var tænkt paa Forsvar; men det var bleven ved

Tanken. En Dagsmarche hinsides Grænsen lod Daniel Rantzau sin Hær hvile et Par Dage, medens det lette Rytteri spejdede efter Fjenden, uden at opdage ham. Saa drog Hæren videre; Vejspærringerne bleve fjærnede, de forladte Blokhuse tændte i Brand og Landet forøvrigt plyndret og ødelagt, saa langt man kunde naa.

Først da de Danske vare naaede frem til en tre, fire Mil fra Jønkøping meldte Forvagten, at Vejen var spærret. Christoffer von Dohna blev sendt frem med to Rytterfaner og 1200 Skyttere. Vejen førte gennem en tæt Granskov, og paa en høj Klippe i denne havde Svenskerne bygget et Blokhus, hvorfra de fyrede med Bøsser og Buer. John Clercs Skotter, som vare vante til Skovkrigen, arbejdede sig op ad Klippeskrænten og trængte ind i Blokhuset; Svenskerne maatte vige med et Tab af omtrent 70 Mand, og Vejen var fri.

Imidlertid var Daniel Rantzau selv kommen til og ilede efter Fjenden med nogle Ryttere. Tæt Syd for Jønkøping var der en stor Mose, og over den førte en lang Træbro; den var Svenskerne gaaet tilbage over og havde tændt den i Brand. Det var en slem Streg i Regningen. Hele Natten igennem maatte de Danske staa ved Randen af Mosen i øsende Regnvejr og uden Mad. Først den næste Dag havde Tømmermændene faaet Broen saameget udbedret, at Daniel Rantzau med nogle Rytterfaner kunde komme over. Frans Brokkenhus blev tilbage med Resten af Hæren for at sørge for, at Broen blev gjort helt i Stand.

Allehelgens Dag, den 1ste November, red Daniel Rantzau ind i Jønkøping. Svenskerne forsøgte ingen Modstand; de tændte selv Byen i Brand og droge bort. Heldigvis lykkedes det dog at redde betydelige Forraad af Levnetsmidler, skønt Borgerne havde drevet det meste Kvæg bort og selv med deres Indbo vare flygtede ud paa en Holm i Søen.

I Jønkøping fik Soldaterne Lov at hvile ud i nogle Dage, medens Daniel Rantzau overvejede, hvad der nu var

at gøre. Efter Kong Frederiks Befaling skulde Hæren, naar Jönköping var taget, hærge Småland og Västergötland, og Daniel Rantzau havde paa Forhaand lovet, at paa Rov og Brand skulde det ikke komme til at mangle. Det Løfte agtede han ærligt at holde. Men Småland og Västergötland, de Landsdele vare jo alt forud hærgede, og der ventede man ham nu. Beboerne vare ved at gemme sig selv og deres Ejendele i de tætte utilgængelige Skove. Nej, saa var det bedre at drage videre ind i Sverige mod det rige, frugtbare Östergötland, der havde ingen hærget forud, og der ventede ingen ham.

Kun en Dag undte han sig selv Hvile i Jönköping, saa drog han ud med nogle Ryttere for at undersøge Vejene; Broerne over Elvene fandt han afbrudte, dem lod han i Stand sætte; en Skare væbnede Smålændinger vege uden synderlig Modstand; Daniel Rantzau saa ingen uoverstigelige Hindringer for sit dristige Tog, og hans Beslutning var fattet. Den næste Dag talte han med Frans Brokkenhus, Christoffer von Dohna og John Clerc om Sagen, de vare straks enige med ham, og det blev derfor bestemt, at Hæren skulde være rede til Opbrud den følgende Morgen.

De første Par Dages Marche gik let nok. Fjenden viste sig ikke og Levnetsmidler var der nok af. Først tredje Dagen stødte Hæren paa en mindre svensk Styrke, som uden synderlig Møje blev dreven paa Flugt. Den 8de November laa Hæren stille, medens Daniel Rantzau lod Vejene, der førte Nord paa, undersøge. En svensk Ritmester, som var bleven fangen i sidste Skærmyssel, erklærede rigtig nok, at han vilde lade sig hænge, hvis det var muligt for en Hær at komme længere frem ad den Vej, men Rantzau vilde helst se med egne Øjne.

Landet Vest for Søen Vettern, det saakaldte Holaveden, var øde og ufrugtbart og opfyldt af Klipper, Naaleskove, Moser og Kjær. Det var saa godt som umuligt at komme frem der uden for Vejene. Af disse fandtes der to; den

vestre førte langs Søen og fandtes at være saa bred, at tre Ryttere kunde ride ved Siden af hinanden; den var fast og haard, og paa en længere Strækning løb en smallere Vej oppe paa Bjærghskraaningen i samme Retning. Den østre førte langs Bredden af Søen Sommen. De kaldtes den vestre og østre Hulvej. Daniel Rantzau valgte den vestre, og ved Indgangen til denne stod den danske Hær opmarcheret den 9de November om Morgen.

Forinden den farefulde Vandring begyndte, vilde Daniel Rantzau dog sikre sig, at hans undergivne vare villige til at følge ham. Han kaldte derfor Ritmestrene og Kaptejnerne til sig. Han forestillede dem, hvorledes et Tilbagetog nu vilde give Fjenden nyt Mod, medens en rask Fremtrængen ad Veje, der bleve ansete for utilgængelige, vilde sprede Skræk for de danske Vaaben i vide Kredse og bidrage til at skaffe en hæderlig Ende paa Krigen. Ritmestrene og Kaptejnerne holdt nu Raadslagning indbyrdes og prøvede Stemningen blandt deres Folk; saa svarede de Daniel Rantzau, at ihvorvel det var et farefuldt Tog, som forestod, vilde de dog ikke svinge ham. Han havde hidindtil ført dem saaledes, at de med fuld Tryghed turde betro sig til ham, og de vare rede til at følge ham og Rigmarsken, Frans Brokkenhus, hvorhen de førte dem, Dermed var Tæringen kastet. Fremad gik det ind i den smalle Hulvej; til venstre faldt en stejl Skrænt ned mod Vennern, til højre hæve sig de skovklædte Klipper.

Forrest red Daniel Rantzau selv med Forvagten, fire Rytterfaner og 800 Skytter, saa fulgte Kanonerne og Vognene dækkede af Fodfolk, og endelig som Bagtrop Hak Holgersen Ulfstands og Frans Banners Faner og en mindre Afdeling Knægte. Det gik naturligvis smaat, og den første Dag naaede Hæren kun en Milsvej fremad. Hele den egentlige Hulvej var godt og vel halvtredje Mil lang; Fjenden viste sig ikke, og Tropperne lejrede om Natten paa en lille Slette i Skoven.

Det var dog ikke Svenskernes Mening saaledes at lade de Danske uden videre slippe ud af den Fælde. Kong Kristjern den første havde tidligere en Gang forsøgt at komme frem ad den Vej; men han maatte vende om med Tab, og bedre, mente de, skulde det ikke gaa denne Gang. Fire Faner Ryttere og 2,000 Bønder skulde spærre Vejen fremad, fire andre Faner og tre Fænniker Skytter skulde angribe de Danske i Ryggen, og endelig skulde nogle i Egnen godt stedkendte Afdelinger kaste sig over Kanonerne og Vognene. Angrebet skulde finde Sted den iode November kort efter at Hæren var brudt op, altsaa naar de Danske vare omtrent midt i Hulvejen.

Daniel Rantzau anede naturligvis intet om denne smukke Plan. Da det blev lyst, satte han sig i March. Kort efter stødte Forvagten paa Svenskerne, som skulde spærre Vejen fremad; men de røgtede kun daarligt deres Hverv. Saasnart Daniel Rantzau havde ordnet sine Folk til Kamp, saa godt den smalle Vej tillod det, vege Svenskerne uden Modstand og gave Vejen fri. Bagtroppen fik en haardere Strid. Det lykkedes først de fire svenske Faner at drive de to danske tilbage ind mod Fodfolket; uheldigvis var Frans Banner ikke til Stede, da Angrebet skete, derfor holdt hans Fane sig ikke saa vel; men Hak Ulfstand tog saa Befalingen over bægge de danske Faner og raabte til Svendene, at de skulde følge ham. Det hjalp, Svenskerne bleve drevne paa Flugt med stort Tab, og mange, deriblandt en af deres Ritmestere, bleve fangne. Værst var det dog at forsvare Kanonerne og Vognene, de dannede en lang tynd Linie, og det var umuligt at hindre de fra Klipperne frembrydende Svenskere i at komme ind imellem dem, overskære Seletøjet og plyndre. Der skete ogsaa adskillig Skade, inden der blev samlet Folk nok til at gøre Ende paa det Uvæsen. Under denne Strid mellem Vognene hændte det, at en Landsknægts Kone, midt i Kamptummelen, fødte en Dreng. Til ham stode senere bægge Feltherrerne

Fadder, og han blev kaldet Daniel Franciskus Hulvejen. De store Navne har dog næppe gjort ham til en stor Mand; thi hans mærkelige Fødsel er alt, hvad Historien melder om ham. Om Aftenen den 10de November slap den danske Hær ud af Hulvejen og stod nu med det rige Östergötland aabent foran sig.

De første Dage maatte anvendes til at hvile ud efter det anstrængende Tog. Det blev der god Ro til. Levnetsmidler var der nok af, og Fjenden mærkede man intet til. Det sidste voldte dog ikke Daniel Rantzau nogen Glæde; han ønskede intet hellere end snarest at lade det komme til et afgørende Slag, for derved at fremskynde Krigens Gang.

Det første Sted, som maatte føle de Danskes Magt, var Alvastra Kloster nær Vettern, det blev plyndret og brændt. Saa fik Feltherren at vide, at der skulde staa en svensk Styrke ved Vadstena By. Straks drog han did; men Svenskerne havde i Tide søgt Tilflugt paa det befæstede Slot; Byen blev grundigt plyndret og store Forraad af Levnetsmidler bleve tagne. Ved Bortgangen blev der stukken Ild paa Husene. Daniel Rantzau havde forbudt at antænde det skønne St. Birgittas Kloster; men det skete alligevel. Kun Klosterkirken blev skaanet.

Endelig syntes der at være nogen Udsigt til at træffe den svenske Krigsmagt. Der var indløben Melding om, at Fjenden stod ved Mjølby, smaa fire Mil fra den danske Lejr. Daniel Rantzau lavede sig straks til Opbrud, men inden han var kommen af Sted, indbragte nogle Ryttere en svensk Bonde, og han fortalte, at den svenske Høffane stod alene et Par Mil borte ved en lille By, der hed Torpa. Det var naturligvis en altfor fristende Lejlighed til at den kunde lades unyttet. Daniel Rantzau brød derfor selv op Natten til den 17de November med Forvagten, tre Rytterfaner og 400 Skytter; Frans Brokkenhus skulde følge efter med den øvrige Hær. Hvad Bonden havde fortalt om Hof-

fanen, der stod ved Torpa, var nu rigtigt nok; men hvad han ikke vidste og derfor heller ikke fortalte var, at der netop i Løbet af Natten til den 17de var kommen endnu fire andre Rytterfaner og en Afdeling Fodfolk til, saa at Styrken var bleven den danske overlegen.

Herom anede Daniel Rantzau intet. Ved Daggry naaede han til en lang smal Bro, der førte over et Morads tæt syd for Torpa; en lille Vagt, som stod foran Broen, blev hurtigt kastet, og Daniel Rantzau fulgte efter den. Midt paa Broen ser han saa paa en Gang en betydelig svensk Styrke, hans egen langt overlegen, som slagordnet venter ham. Det var noget andet end at overrumple en enkelt Rytterfane; Svenskerne kunde nu kaste sig over de Danske, efterhaanden som de kom frem over Broen, og inden de fik Tid til at ordne sig. Daniel Rantzau var dog ikke tvivlrædig; at vende om var en farlig Sag, og vilde desuden have skadet det Ry, det danske Rytteri havde vundet. Altsaa Sporen i Siden, Sværdet i Haanden og fremad. Svenskerne bleve daarligt anførte, de forsømte det gunstige Øjeblik til Angreb og gave de Danske Tid til at vinde over Broen og ordne sig. Inden endnu Kampen ret var begyndt, toge saa de svenske Ryttere Flugten. Feltmarskalken, Erik Henriksson, blev fangen tilligemed Overkvartermesteren, Johan Henriksson, Løjtnanten ved Hof-fanen, Peter Olofsson, og mange andre, desuden blev der erobret to Faner. Det gik her som saa ofte: Lykken stod den Dristige bi.

Kort efter kom Frans Brökkenhus med Resten af Hæren, og da Tropperne have hvilet noget, gik Toget videre mod Mjølby, men her var ingen Fjender. Efter det uheldige Udfald af Kampen ved Torpa vare Svenskerne gaaede helt tilbage til Linköping, den gamle Bispestad nær Söen Roxen. Daniel Rantzau og Frans Brökkenhus bestemte sig straks til at følge efter i den sædvanlige Orden, forrest Rantzau med Ryttere og Skytter, saa Brökkenhus med

Hovedstyrken. Da Rantzau nærmede sig Linköping, sloge Luerne i Vejret fra Byen; Svenskerne vare dragne bort og havde selv tændt Ild for ikke at unde Fjenden noget Bytte. Til en Forandring blev det nu de Danske, som slukkede. Man maa huske paa, at i hine Tider vare næsten alle Husene af Træ; derfor gik det saa let med at brænde dem af.

En betydelig svensk Styrke viste sig den første Dag i Nærheden af Linköping, men da Rantzau ved en Trompeter udfordrede den til Kamp og forberedte sig til at angribe, trak den sig bort. De Danske blev nu en fjorten Dages Tid roligt i Linköping, uden at mærke noget til den svenske Hær og uden at mangle Levnetsmidler. Bønderne begyndte dog efterhaanden at rotte sig sammen og overfaldt de danske Smaaafdelinger, som vare ude for at inddrive Føde-vare; hvilket for øvrigt ogsaa kun var et smukkere Udtryk for den Idræt at røve og brænde. I Skove og bag Klipper lurede Fjendernes Bøsser, i aaben Mark mødte derimod Daniel Rantzaus Ryttere ingen Modstand; hvor deres Krigsskrig »Her! her! Danmark!« lød, der var Fjenden vant til at vige.

Tilsyneladende gik jo alting saaledes godt nok; men dog var baade Daniel Rantzau og Frans Brokkenhus paa det Rene med, at saaledes kunde det ikke blive ved at gaa. Skönt de altid vandt, mistede de dog Folk baade ved Sygdom og Fjendens Vaaben, og ingen fik de i Stedet. Stor var Hæren ikke, da den drog fra Halmstad, og nu var den smeltet stærkt ind, medens Svenskerne, midt i eget Land, havde let ved at erstatte deres Tab. Allerede nu at drage hjem tænkte de to Feltherrer dog ikke paa; kom der blot en Forstærkning af 600 Ryttere og 2,000 Knægte saa dristede Daniel Rantzau sig til at drage mod selve Stockholm. Det gjaldt blot om at faa Bud ned til Kong Frederik for at bede ham sende Hjælp. Men hvorledes, det var Knuden. Søvejen var spærret af Is, og Landvejen, ja hvem vilde

vel friste det Æventyr at drage gennem Östergötland og Småland ned til den skaanske Grænse, med al Udsigt til at blive fangen og hængt paa Vejen.

Der fandtes dog i Hæren en Mand, som var villig til at prøve den Rejse. Det var Føreren for Friskytterne, Skaaningen Mikkell Pedersen Gjønge. Han var barnefødt nær Grænsen, talte flydende svensk og var godt stedkendt i Småland. Den 30te November drog han af Sted fra Linköping med 30 af sine Skytter; 100 Ryttere fulgte dem til Indgangen til Holaveden og overlode dem der til deres Skæbne. Mikkell Gjønge og hans Fæller udgave sig for svenske Soldater, hvad der jo faldt let paa en Tid, hvor ingen brugte Uniformer. Trængte de til en Vejviser, fik de med det Gode eller Onde en Bonde til at ledsage dem, og naar de ikke længere havde Brug for ham, slog de ham ihjel for at han ikke skulde røbe noget om deres Færd. Tolv Dage efter Afrejsen stod Mikkell Gjønge paa Københavns Slot og berettede for Statholderen, Peder Oxe, om hvorledes Toget ind i Sverige hidindtil var forløbet og om Feltherrens Ønsker. Paa god Vilje til at yde dem Hjælp manglede det ikke, men desværre langt mere paa Evne dertil. Soldater var der kun meget faa af i Landet, og, hvad der var værre, alle de dygtige Førere vare dragne ud med Daniel Rantzau og Frans Brokkenhus. En lille Afdeling, som Peder Oxe straks fik sendt til Skaane, gik hjem igen uden at udrette noget. Først hen i Januar fik Kongen samlet to Rytterfaner og 10 Fænniker Knægte ved Engelholm. Med denne Styrke rykkede Jørgen Marsvin ind i Småland, men han formaaede ikke at overvinde den Modstand, han mødte, og vendte om med uforrettet Sag. For øvrigt var Hjælpen i hvert Fald kommen for sent.

November Maaned ud var den danske Hær bleven liggende i Linköping. Saa fik Daniel Rantzau at vide, at Svenskerne samlede Tropper ved Norrköping, en By ved Motala Strømmen. Straks brød han op og drog did, ved

Linkøping blev kun efterladt 50 Ryttere og 200 Skytter for at vogte paa de syge, Fangerne og Trosset. Det gik som det plejede. Da de Danske rykkede frem, fandt de Byen forladt og tændt i Brand; Svenskerne vare gaaede nord for Strømmen og havde afbrudt Broerne.

Da der intet var at udrette ved Norrkøping, gik Daniel Rantzau mod den omtrent to Mil sydligere, ved en Vig af Østersøen liggende By, Søderköping. Her stod en enkelt svensk Rytterfane; den kunde naturligvis ikke udrette noget mod hele den danske Hær. Borgerne vilde derfor have tinget med Daniel Rantzau om en Brandskat; men de svenske Ryttere tvang dem til at fly fra Byen og tændte den saa i Brand. Ikke desto mindre gjorde de Danske et stort Bytte. Søderköping var en af den svenske Flaades Udrustningssteder; der var der samlet store Forraad af Levnetsmidler især af Drikkevarer til Brug i den tilstundende Sommer. De danske Soldater spredte sig til Plyndring, fandt baade Øl og Brændevin i Mængde og vare snart næsten ustyrlige af Drukkenskab. Her maatte skrappe Midler til for at holde Mandstugten vedlige; Fjenden var jo i Nærheden, og ingen vidste, naar han vilde angribe. Daniel Rantzau lod da Trommerne røre, de døddrukne bleve stukne ihjel med Spyd; de, som larmede og støjede i Gaderne, bleve skudte ned, og Hæren satte sig i March tilbage mod Linkøping. Den svenske Fører, Brynte Birgersson, som forgæves havde søgt at tage Linkøping, medens Rantzau var borte, lagde under Vejs et Baghold for ham; men Daniel Rantzau var, med al sin Dristighed, for forsigtig til at gaa i Fælden. Fjenden blev jaget bort med Tab, og Hæren naaede uskadt sit Maal.

I Sverige begyndte man endelig at indse, at der maatte gøres en kraftig Anstrængelse for at tilintetgøre den lille danske Styrke, som saaledes huserede i Landet. Kong Erik havde haft et af sine Anfald af Sindssyge, og derfor ladet alt skøtte sig selv; nu begyndte han at komme

sig og lod sit Raad vide, at han agtede sig i Marken i egen høje Person. Raadet fandt Kongens Tanke udmærket; dels for derved at faa det melankolske Blod til at forsvinde, dels for derved at forskrække Fjenden. Naar man betænker, at Sverige paa det Tidspunkt havde 18,000 Mand under Vaaben, var det ikke til at undres over, at man fandt det paa Tide at gøre noget mod de 4 til 5,000 Danske. Bag Motala Strømmen stode to Fodregimenter og et Rytterregiment. Strømmen flyder fra Vettern ud i Østersøen, saa de Danske kunde ikke komme længere op i Sverige uden at komme over den, og det kunde vel hindres naar Svenskerne besatte alle Overgangssteder. Et Rytterregiment og et Fodregiment stode tillige med opbudte Bønder i Holaveden og spærrede Vejene. Foreløbig skulde man nøjes med saaledes at lukke alle Døre baade frem og tilbage; men ud paa Sletten til Kamp mod de Danske, maatte man ikke vove sig, før Kong Erik selv kom og bragte Forstærkning, saa skulde Hæren samles ved Norrbyhus ved Motala Strømmen og derfra drage mod Fjenden.

Daniel Rantzau fik saaledes frit Lov at røre sig medens Svenskerne lagde Planer til at drage Nettet sammen om ham. Da det begyndte at knibe med Levnetsmidler omkring Linkøbing, drog han igen Vester paa til Skenninge; han kom derud ogsaa nærmere til den Hjælp, som forhaabentlig snart kunde ventes fra Danmark. Julen gik imidlertid, det nye Aar kom, og fra Danmark spurgtes intet. Da fandt endelig Daniel Rantzau og Frans Brokkenhus, at nu maatte Tiden være kommen til at tænke paa at drage hjem. Tilbagereturen var ventelig endnu farefuldere end Fremrykningen. Fjenderne vare nu over alt paa deres Post. Det var bedst at holde op, medens Legen var god, medens Soldaterne endnu havde Kræfter, og medens Frygten for de danske Vaaben endnu var usvækket. Feltherrerne vilde dog nødigt lade nogle af deres Folk tilbage og kunde desuden daarligt føre Fanger med sig. De vidste, at der

i den svenske Lejr ved Norrbyhus var 130 danske Fanger og gjorde nu deres Modstandere det Forslag, at de for hver dansk vilde give to svenske Fanger; men den Handel vilde Svenskerne ikke gaa ind paa.

Daniel Rantzau fattede da en dristig Plan. Han vilde angribe selve den svenske Hovedstyrke ved Norrbyhus, befri de danske Fanger og betage Svenskerne Lysten til at følge efter ham, naar han gik tilbage.

Lejren ved Norrbyhus var paa den nordre Side af Motala Strømmen og altsaa dækket af denne mod et Angreb fra Syd. Over Strømmen førte en Bro, og foran denne var bygget et Brohoved; desuden fandtes ogsaa et Vadested, til hvis Forsvar der var bygget et Blokhuse og stillet Skansekurve langs Bredden. 500 Skytter med nogle Kanoner vogtede denne Overgang. Den svenske Stillings venstre Fløj støttede sig til Norrbysjön, den højre til uvejsomme Klipper. Hovedkvarteret var paa Slottet Norrbyhus; i det derved liggende Teglværk laa tre Faner Ryttere, en fjerde — de sorte Hingstryttere — laa i en Gaard nærmere Broen. Den øvrige Del af den svenske Hær laa længere tilbage.

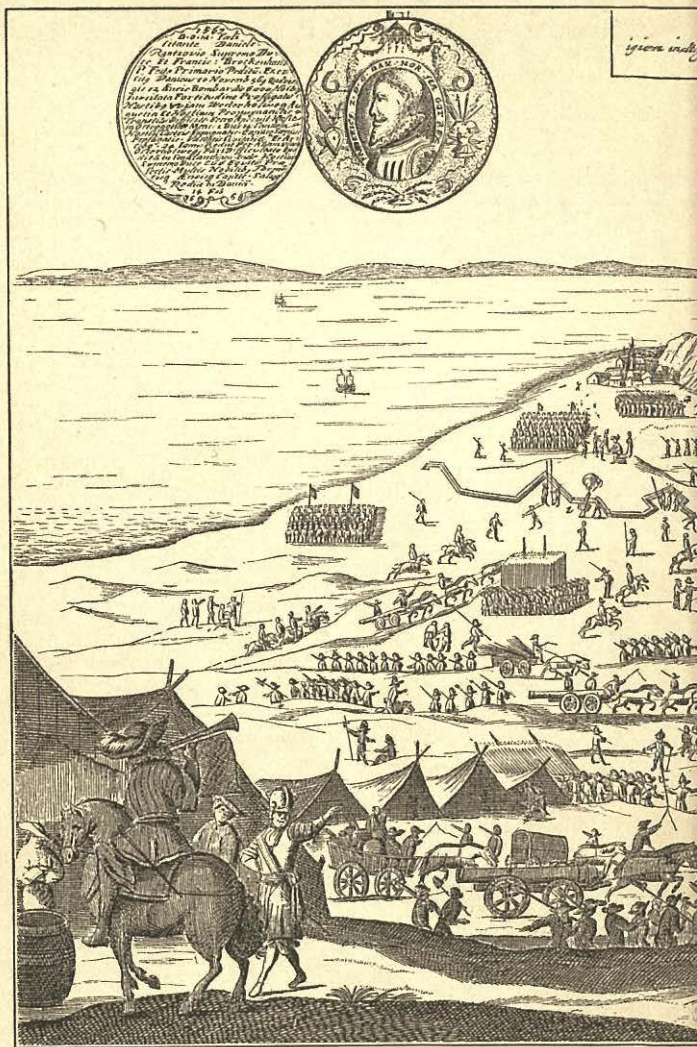
Den 14de Januar om Aftenen Klokken 8 brød Daniel Rantzau op fra Skenninge med 6 Rytterfaner og 1,000 Skytter. Efter en Marche paa henved fire Mil stod han den næste Dag endnu før Daggry foran den fjendtlige Stilling. Ingen anede hans Nærværelse. I Vintermorgenens Dæmring rykkede Skytterne mod Brohovedet foran Broen, medens Daniel Rantzau selv med Rytterne vendte sig mod Vadestedet. Det var saa smalt, at de Danske maatte ride en for en; men netop derfor var det maaske, at Svenskerne holdt saa slet Vagt derved. Inden de svenske Skytter kom i Stilling vare Rytterne over dem og kastede dem i fuld Flugt tilbage. En panisk Skræk greb det svenske Fodfolk; uden at afvente de Danskes Angreb flyede alle Fænnikerne; nogle trak i Hastværket Vanter paa Fødderne i Stedet for Sko og løb saaledes i Sneen. De danske Skytter havde

imidlertid stormet Brohovedet og vare trængte frem over Broen. De nærmeste fire svenske Rytterfaner lavede sig netop til at hugge ind paa dem, da Daniel Rantzau i Spidsen for det sejrende danske Rytteri sprængte frem i Flanken paa dem. Mod dette Angreb holdt Svenskerne ikke Stand, men søgte snart Redning ved Flugt.

De Danskes Tab var i det hele 30 til 40 Mand. Alle de danske Fanger bleve befriede. Ni Kanoner, 3 Tønder Krudt og en Krigsskasse med 12,000 Daler blev erobret. Om Aftenen vendte Daniel Rantzau tilbage til Skenninge. Det har vel kostet ham nogen Overvindelse at vende om; den nye Sejr havde vist ham, at Vejen til Stockholm ingenlunde var ufremkommelig; men hans Hær var for lille, Klogskab bød at drage hjem i Tide og helst vel netop nu, da Sejren ved Norrbyhus havde hævet de danske Vaabens Glans højere end nogen Sinde tilforn.

Den 24de Januar tidlig paa Morgenen stod Hæren rede til Opbrud. Tilbagetoget skulde ske ad den østre Hulvej, den der løber forbi Søen Sommen; thi her antog man, at Svenskerne ventede det mindst. Hverken Lejren eller Byen blev tændt i Brand for ikke at røbe Afmarchen. Toget begyndte just ikke meget lovende. En stærk Blæst drev Sneen lige i Ansigtet paa Soldaterne, og da de henad Eftermiddag naaede Indgangen til Hulvejen, vare de allerede temmelig medtagne. Medens Hæren hvilede, red Daniel Rantzau noget frem ad Vejen for at se sig om. For første Gang syntes Hindringerne ham at være for store, han var stemt for at vende om og prøve, om den vestre Hulvej dog ikke skulde være bedre; men Frans Brokkenhus stod fast paa, at den en Gang fattede Plan skulde føres igennem, og hans Mening sejrede. Endnu samme Aften gik Toget videre.

Vejen førte gennem tæt Skov; snart gik det ned ad bratte Skrænter, snart igen op over stejle Bakker. Vejret var slaaet om til Frost, Snestjappen frøs til fast Islag. De

1. De Danskes Lejr. 2. Danske Soldater, færdige at løbe Storm. 3. Frans Brok
Stykke kugle, føres død fra Steen

ING.

sit ene Ben, falder derover udi Sygdom og døer. 4. Daniel Rantzau, skudt af en
 lot opgives for Kong Frederik II.

slet skoede Heste snublede paa de spejlglatte Veje og formaaede ikke at trække Kanonerne og Vognene frem. Svære Forhug spærrede stundom Vejen og maatte med stor Besvær ryddes bort. Heldigvis vare alle Forsvarerne borte. De opbudte Bønder vare dragne hjem for at hente Mad uden at vente paa dem, som skulde løse dem af. Ved Midnatstid vare seks store Forhug blevne ryddede bort, men Fortroppen meldte, at der endnu var fire igjen, og at Vejen længere fremme var aldeles ufremkommelig. Daniel Rantzau red frem for selv at undersøge Sagen; men Meldingen var kun altfor rigtig, enhver Udvej syntes spærret. Da opdagedes det, at Søen Sommen var i Nærheden; Isen nærmest Land kunde bære, naar man drog frem med stor Forsigtighed. Hele Hæren drog nu ned paa Søen og fortsatte Marchen der. Den følgende Aften naaede den Byen Säby syd for Holaveden, og hele Tabet var 2 Kanoner og 2 Trosvogne, som gik igjennem Sommens Is.

Daniel Rantzau stod nu i Småland, med Vejen hjem forholdsvis aaben. Han haabede dog stadig paa Hjælp fra Danmark og gav sig derfor god Tid. Kom Hjælpen var det nemlig hans Hensigt at vende om og gaa tilbage til Östergötland. Han blev derfor nogle Dage roligt i Säby, hvor der var Levnetsmidler nok, og drog saa i smaa Dagsmarcher videre mod Syd.

Anden Dagen efter Opbruddet fra Säby, nærmede Hæren sig ud paa Aftenen Byen Eksjö; Svenskerne tændte Byen i Brand, og Daniel Rantzau ilede selv frem for at slukke. Trosset var da netop ved at passere gennem et Pas, som dannedes af Rosjön og en stor Skov. Mellem Vognene gik nogle Skytter, og to Rytterfaner fulgte efter som Bedækning. Da brød aldeles uventet fire Fænniker Småländer og en Skare Bønder frem fra Skoven og trængte ind mellem Vognene; Skytterne kunde ikke holde dem borte, og Rytterne havde svært ved at komme til Hjælp paa den trange Vej. Nogle af Frans Banners Ryttere kom

ind i Skovtykningen, hvor Hestene næppe kunde bane sig Vej, mellem dem var Fændrikken, Jens Vognsø, som bar Fanen; han blev saaret, de omkring værende Ryttere dræbte og Svenskerne tog Fanen, den eneste Daniel Rantzaus Hær mistede paa hele Toget. Da Hjælpen kom, var Fjenden borte; men Fægtningen havde kostet de Danske henved 100 Mand, altsaa mere end dobbelt saa mange som Sejren ved Norrby. Daniel Rantzau ærgrede sig og lovede Svenskerne Gengæld ved Lejlighed.

Lejligheden lod ikke vente længe paa sig. Fire Dage efter Uheldet ved Eksjö havde Hæren naaet et Sted, som hed Myresjö. Her fik Daniel Rantzau at vide, at en ret betydelig svensk Styrke stod en Milsvej derfra bag nogle Smaasøer. Som sædvanlig naar det gjaldt et pludseligt Angreb var Daniel Rantzau i Sadelen før Daggrø. Han tog to Rytterfaner og nogle hundrede Skytter med sig. Da han naaede den fjendtlige Stilling og fik set lidt paa den, fandt han den dog for stærk til, at et Angreb forfra havde Udsigt til at lykkes. Han søgte derfor at komme om i Siden paa Svenskerne, og et heldigt Tilfælde førte ham derved lige mod Gaarden Flishult, hvor de svenske Anførere, Hogenskild Bjelke og Sten Banér, havde deres Kvarter. Gaarden var besat af 200 Skytter, men de bleve hurtigt adsplittede. Bjelke og Banér sprang ud ad Vinduet og flygtede til Fods mod en nærliggende Skov; Kristoffer Krabbes Dreng fik Øje paa dem, satte efter dem og havde den Glæde at kunne føre bægge den fjendtlige Hærs Overbefalingsmænd som Fanger for Daniel Rantzau. Rantzau trængte Ild paa Gaarden og ventede paa, hvad der saa vilde komme. Det varede heller ikke længe, inden Branden kaldte de nærmeste svenske Afdelinger til, og Skæbnen vilde, at det netop var de samme Smålandsfænniker, som havde foretaget Overfaldet paa Eksjö. Daniel Rantzau og hans Ryttere betalte dem nu med Renter, hvad de havde til

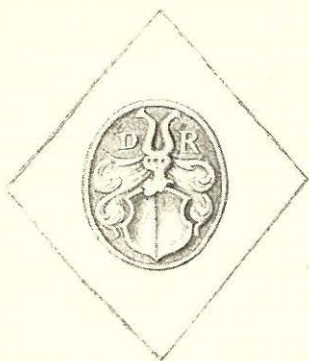
Gode, og droge saa hjem til Lejren, hvor de bleve modtagne med Jubel.

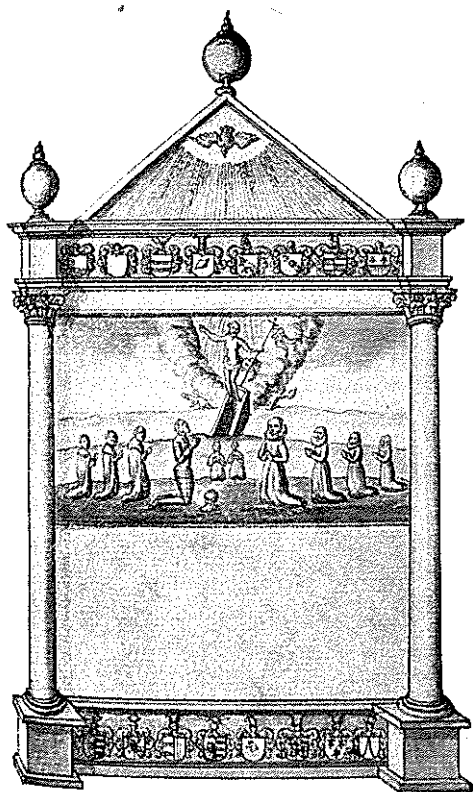
Af Fangerne fik Daniel Rantzau at vide, at en dansk Hjælpehær var gaaet over Grænsen; han søgte at forene sig med den, men erfarede snart til sin Sorg, at den var gaaet tilbage igen. Der var intet andet for end at følge efter. Den 14de Februar gik han igen over den danske Grænse ved Knærød i Halland. De danske Soldater fik Lov at rejse hjem, de tyske bleve lagte i Kvarter i Skaane.

Krigen døde hen i nogen Tid. Tronstridigheder i Sverige, hvor Hertug Johan gjorde sig til Konge i sin Broders Sted, bragte Kong Frederik til at afvente, om ikke Freden kunde naas ved Tronskiftet. Først da dette Haab syntes at glippe, blev der samlet en anselig dansk Hær ved Halmstad for dermed at tage Varberg tilbage. Kongen fulgte selv med, men Daniel Rantzau og Frans Brokkenhus anførte Tropperne. Den 18de Oktober begyndte Skydningen. Den 11te November var Daniel Rantzau ude i Belejningsbatterierne for at vise Bøsseskytterne, hvorledes de skulde rette deres Stykker. Han steg derefter op paa en Klippe for at iagttage Ildens Virkning. Medens han stod der, kom en Kugle fra Fæstningen og bortrev den øverste Del af hans Hoved, saa at han døde paa Stedet. Frans Brokkenhus var nogle Dage forinden bragt haardt saaret til Halmstad; han overlevede kun kort sin Vaabenbroder. Varberg blev genvundet, men var dyrt betalt med de to Heltes Liv.

Efterretningen om Daniel Rantzaus Død var et Sørgebud for Rigerne. To Faner danske Ryttere fulgte hans Lig gennem Landet; ved Holstens Grænse mødte Hertug Adolf og Heltens sørgende Fæstemø, Cathrine von Damme, hele det holstenske Ridderskab og Afsendinge fra Hansestaden Lybæk. Sørgetoget drog til Kirken ved Westensee, hvor Slægten havde sin Familiebegravelse. Den lærde

Henrik Rantzau satte et pragtfuldt Gravmæle over sin Ven og Frænde. Daniel Rantzaus Skikkelse saas der i fuld Legemsstørrelse, udhugget i hvidt Marmor. Da Torstenssons Krigere under Trediveaarskrigen trængte ind i Holsten, ødelagde de Mindesmærket og sønderslog Heltens Billed. Død Mand bider ikke, men medens Daniel Rantzau levede, havde aldrig nogen svensk Hær holdt Stand imod ham.

OTTE RUDS GRAVMÆLE I FRUE KIRKE.
Ødelagt ved Branden 1728.

OTTE RUD.

Intet synligt Minde om Otte Rud har naaet ned til vore Dage. Har der været noget Billede af ham, er det gaaet tabt. Hans Gravmæle i Vor Frue Kirke i København blev ødelagt ved Kirkens Brand 1728. Han var i Søen som Admiral med den dansk-norske Flaade i fem Dage, han vandt ingen Sejr og maatte give sig fangen. Dog fik han et Navn mellem Danmark-Norges Søhelte og viste sig som en værdig Efterfølger af Peder Skram og Herlof Trolle.

Otte Rud blev født paa Vedbygaard paa Sjælland den 15de Maj 1520. Gaarden havde da omtrent i Hundrede Aar været i Rudernes Eje, og Sognet kaldes endnu Ruds-Vedby efter dem. Hans Fader, Knud Rud, synes at have hørt til den katolske Kirkes sidste Venner blandt den danske Adel; han nøjedes ikke med at bede den Roskilde Bisp, Lage Urne, til Fadder ved sine fire første Børns Daab, han ulejligede endog Helgene i den Anledning. Til den ældste Søns Daab blev selve Jomfru Maria indbudt; Otte fik det knap saa fint, han maatte nøjes med St. Jeronimus, St. Franciscus og St. Maria Magdalene. Sit Navn fik han efter Farbroderen, Otte Jørgensen Rud, en Mand, som havde vist stor Tapperhed under Kong Hans' Krig

med Sverige, men som ogsaa havde vist stor Grusomhed, navnlig ved at plyndre Åbo i Finland, og som derfor for at berolige sin Samvittighed gik paa Rejse til det hellige Land. Han døde paa Vejen dertil, omtrent en halv Snes Aar før hans Brodersøn og Navne blev født. Som sædvanlig i hine Tider var der en ret talrig Børneflokk i Hjemmet. Otte var den tredje i Rækken af seks Søsken. Han blev tidlig sendt til Skolen i Sorø, men tilbragte næppe ret mange Aar der. Hans boglige Lærdom har derfor vistnok været meget tarvelig, selv maalt med hin Tids Maalestok. Men blev han saaledes tidlig fremmed for Bogen, saa lærte han til Gengæld at staa paa egne Ben før de fleste andre. Han kan ikke have været mere end tolv Aar, da hans Forældre sendte ham til Tyskland for at tjene Grev Jost af Mansfeld som Smaadrenge; snart efter skiftede han Herre og kom til en Greve af Schartzburg, hos hvem han var til han blev »væragtig«. Saa gav han sig under en Junker Baltzer og tjente ham med Hest og Harnisk under Bispen af Münsters Kamp mod Gendøberne. Det var netop paa samme Tid som Grevefejden rasede her hjemme; men den unge Otte Rud, blev hvor han var. Efterretningerne fra Hjemmet have sagtens været sparsomme, og Forholdene ikke saa lette at blive klog paa. Desuden havde han jo baade under og efter Grevefejdens Tid nok at gøre i sin Biskops Tjeneste. Medens Herlof Trolle sad i Wittenberg og hørte paa Luther og Melanchthon, slog Otte Rud Gendøbere ihjel i Friesland. Hver fulgte sin Natur.

Atten eller nitten Aar gammel kom han til Hamborg; maaske for at more sig lidt efter Krigens Anstrengelser og sætte noget af sit Krigsbytte over Styr, maaske af andre Grunde; men hvad han saa skulde i den rige Hansestad, maa han have begaaet en eller anden ungdommelig Dumhed der; han blev nemlig sat i Fængsel, og først da Kong Kristian den tredje paa Faderens Forbøn skrev til Senatet og anmodede det om at slippe ham løs, blev han sat i

Frihed. Sandsynligvis har den gamle Knud Rud maattet bøde med Pungen for sin Søns Letsindighed, for han kom ved den Tid slemt i Pengeforlegenhed.

Den unge Otte har vel efter denne Begivenhed anset det for heldigst, at der løb noget mere Vand i Stranden, inden han vendte hjem. Han tog derfor Tjeneste hos Kurfyrst Johan Frederik af Sachsen, som netop den Gang laa i Krig med Hertug Henrik af Brunswig. Han tjente ham baade som Rytter og mellem Lansknægtene, saa det synes at have været hans Sind og Anslag fra Barndommen af, at han vilde forsøge sig i alt, paa det han des nyttigere og bedre kunde tjene sit Fædrenerige med Ære.

Da han var 23 Aar gammel, vendte han endelig hjem efter omtrent en halv Snes Aars Fraværelse. Han var da forfaren i Krigen trods nogen af sine jævnaldrende, og fik ogsaa straks Plads blandt Kong Kristian den tredjes Hofsinder. Det var netop ved samme Tid, som Herlof Trolle giftede sig og flyttede til Krogen Slot; saa Otte Rud og han have næppe tjent sammen i Kongens Gaard. Rud tjente som Hofsinde i fem Aar og var blandt andet mellem dem, som i Aaret 1548 fulgte Kongens ældste Barn, Prinsesse Anna, paa hendes Brudfærd til Sachsen. Ved sin Hjemkomst fra denne Rejse blev han forlenet med Dragsholm (det senere Adlersborg) til Løn for den tro og villige Tjeneste, han havde ydet Kongen. Han var saaledes nu i Stand til at sætte Fod under eget Bord og hjemførte derfor sin Brud, Jomfru Pernille Oxe, en Datter af Hr. Johan Oxe til Nielstrup paa Laaland og Mette Mogensdatter Gø og saaledes en Søsterdatter til Herlof Trolles Hustru. Den bekendte Peder Oxe var Pernilles Broder. Deres Ægteskab blev velsignet med otte Børn, fem Sønner og tre Døtre, af hvilke de seks overlevede Faderen. Det saa saaledes ud, som om Rudernes gamle Slægt blomstrede frodigt, og dog skulde den uddø omtrent et Hundrede Aar senere.

Otte Rud sad først nogle Aar paa Dragsholm, saa fik han til Len det rige Gulland; det styrede han i syv Aar og havde i den Tid sin Bolig paa det gamle Slot Visborg. Han drog derfra til St. Hans Kloster i Odense, og da Syvaarskrigen brød ud, sad han som Lensmand paa Korsør Slot.

Der kan ingen Tvivl være om, at Otte Rud har været en retsindig Mand, som har forvaltet sit Embede saaledes, som han mente at kunne forsvare det for sin Herre og Konge; men Ruderne vare en haard Slægt, og Otte var ingen Undtagelse. Fra Gulland kom der flere Klager over ham, mange mente, at han ved sin Embedsførelse var gaaet dem for nær. Han blev frikendt af Domstolene og fik det Vidnesbyrd, at han havde forestaaet sit Embede som en retsindig Mand. Kongen maa dog have haft Mistanke til nogle Skudsmaalsbreve, som Otte Rud havde ladet Borgere og Bønder paa Gulland udfærdige om sin Embedsførelse; thi han befalede den nye Lensmand, Kristoffer Hvitfeld, at læse disse Skudsmaalsbreve for Almuen paa Tinge og søge at erfare, om ikke Otte Rud eller hans Tjenere havde nødt eller tvunget dem til at give saadant Vidnesbyrd. Hertil svarede dog den forsamlede Almue bestemt nej, og ydermere gave de Otte Rud, nu da han var borte, paany det Vidnesbyrd, »at han havde handlet sig hos dem som en god, kristelig Landsherre, saa at de takkede ham alle godt«.

Niels Hemmingsen har derfor næppe sagt mere, end han kunde staa ved, da han i sin Ligtale over Otte Rud sagde om ham, at han havde et godt, ærligt og kristeligt Rygte af alle, som kendte ham. Han hørte gerne Guds Ord, læste den hellige Skrift og gik tit og ofte til det højværdige Sakramente. Sine Børn og Husfolk holdt han til Guds frygt, han omgikkes gerne med Guds Ords Tjenere, holdt sin Sognepræst i Ære og beviste ham mange Velgerninger.

Da den nordiske Syvaarskrig brød ud, sad Otte Rud saaledes tre og fyrretyve Aar gammel som Lensmand paa Korsør Slot omgivet af sin talrige Familie. Han fik straks Kongens Bud om at møde med Hest og Harnisk i Skaane og fulgte saa Hæren, der drog mod Efsborg, som Krigskommissair ved Daniel Rantzaus tyske Regiment. Han deltog i Slottets Belejring og Erobring. Hen paa Efteraaret faldt Erik den fjortende ind i Halland med en Hær og belejrede Halmstad. Kong Frederik den anden ilede selv den betrængte By til Hjælp med en Hær, og Otte Rud fulgte ham. Da Svenskerne fik at vide, at Kongen af Danmark og Norge rykkede frem mod dem, brændte de deres Lejr og gik tilbage mod Grænsen. Kong Erik selv forlod efter sit Krigsraads Tilskyndelse Hæren »fordi Lejren,« som de sagde, »var et trangt, urenligt og ubekvemst Sted, og han der ikke kunde faa de Fødemidler og den Traktering, som tilkom ham med Rette«. Den øvrige Del af den svenske Hær tog Stilling ved Mared to Mil Nordøst for Halmstad. Her blev den angreben af Kong Frederik selv. Kongen viste stort personligt Mod; han vandt en fuldstændig Sejr og erobrede alt Svenskernes Skyts. Otte Rud udmærkede sig i Slaget under Kongens Øjne og »viste sig ret som en oprigtig Herremand, hvilket mange bekende, som vare til Stede der«.

Hvor nyttig end saaledes Otte Ruds Tjeneste havde vist sig ved Kampen til Lands, havde Kongen dog i det følgende Aar tiltænkt ham en anden Virksomhed. Det laa Kong Frederik stærkt paa Sinde, at hans Flaade bevarede Herredømmet i Østersøen i den tilstundende Sommer, derfor skulde der modige og paalidelige Hovedsmænd paa Skibene, og derfor fik Otte Rud, der næppe nogen Sinde før havde færdedes paa Søen, Befaling til at gaa om Bord paa »Byens Løve«. Om Rud blev glad eller bedrøvet ved saaledes at skulle kæmpe under helt andre Forhold, end dem han var vant til fra sin første Ungdom, melder Historien

intet om. Han fulgte sin Konges Bud og satte sin Lid til Skipperen med Hensyn til alt, hvad der angik Sejlads og Navigering.

Han havde ikke været mere end tre Uger ude under Herlof Trolle, før han fik Lejlighed til at vise, at han hurtig havde fundet sig til Rette paa Søen. Det var i Slaget med den svenske Flaade under Jakob Bagge den 30te og 31te Maj under Øland. Da Herlof Trolles »Fortuna« var bleven forskudt af »Makaløs« optog »Byens Løve« Kampen. Ved en behændig Manøvre strøg Skibet agten om sin Modstander og overskød Rorstammen, saa at det svenske Admiralskib ikke kunde styre. Hurtig fik Otte Rud sine Entrehager ud og sprang om Bord paa »Makaløs« paa samme Tid som et Par lybske Skibe entrede fra andre Sider. I den blodige Nærkamp paa Svenskerens Dæk følte Otte Rud sig ret hjemme, det var noget han kendte til; men inden det havde vist sig, hvem der skulde sejre, kom det store Skib i Brand, og Otte Rud og hans Mænd maatte snarest søge Redning paa deres eget Skib. Han naaede det netop tids nok til at undgaa at springe i Luften sammen med de mange andre, der fandt Døden ved »Makaløs« Undergang.

Om Otte Ruds Færden i den øvrige Del af Sommeren have vi ingen Beretninger. Hans Skib »Byens Løve« blev taget i August Maaned, da det Natten efter en Kamp mod Klas Kristersson Horn, uforvarende styrede ind i den svenske Flaade sammen med to mindre dansk-norske Skibe; men Otte Rud var heldigvis ikke om Bord. Om han har været forsat til et andet Skib, eller maaske er bleven brugt i Rigernes Tjeneste paa anden Maade vide vi ikke; rimeligst er det dog, at han har været til Søs Sommeren igennem.

Ved Juletid samme Aar, da Flaaden var kommen hjem, fik Otte Rud Kongens Brev om at møde i Skaane for at lade sig bruge mod Fjenden sammen med de danske

Ryttere; men dette blev dog snart igen forandret til, at han skulde holde sig rede til ogsaa dette Aar at tjene under Herlof Trolle paa Flaaden. Denne Gang blev han Hovedsmand paa »Krabat«, et svensk Skib, som Aaret forud var taget ved Elfsborg, og deltog med dette i Slaget den 4de Juni, hvor Herlof Trolle fik sit Banesaar.

Da det viste sig, at Herlof Trolles Saar var til Døden udnævnte Kongen Otte Rud til Admiral over Flaaden Niels Hemmingsen meddelte Herlof Trolle dette Valg, og den døende Helt svarede da, at han vidste ingen i Danmarks Rige bedre til Admiral end Otte Rud. »Jeg vil sige Eder god for,« fjædede han til, »at han ikke skal sky for sin Fjende.«

Alle Flaadens Skibshovedsmænd have dog næppe delt Herlof Trolles Mening, eller flere af dem have vel sagtens ment, at de vare lige saa nær til at blive Overadmiral som han; ikke faa af dem havde jo færdedes langt længere Tid paa Søen. Medens Herlof Trolle altid berømte sine Hovedsmænd for, at de gjorde deres Pligt i Slaget, holdt adskillige sig utilbørlig tilbage, da de første Gang skulde kæmpe under Otte Rud og bidroge derved paa en skændig Maade til deres Chefs Uheld.

Klas Horn havde været Herre i Søen siden den saarede Herlof Trolle havde maattet søge København. Efter Slaget gik han til Bornholm, hvor han laa en Ugestid. Den 17de Juni sejlede han Vester paa med 48 Skibe og hærgede i Maanedens sidste Halvdel paa Møen. Senere styrede han ned langs den tyske Kyst. Flaadens Tilstand var ikke den bedste; der var udbrudt Sygdom mellem Mandskabet, og det skortede paa Levnedsmidler. I de første Dage af Juli stødte nogle finske Skibe til, saa den svenske Flaade talte nu over et halvt Hundrede Orlogsmænd.

Otte Rud havde kun 36 Skibe under sin Kommando, 22 dansk-norske og 14 lybske, »Jægermester« havde faaet sine Huller stoppede, og Master og Rejsning reparerede.

Paa den højeste han sit Flag. Fik Fjenden Lov til længere at være ene i Søen, var der Fare for, at de andre danske Øer vilde komme til at dele Skæbne med Møen, eller at den svenske Flaade understøttede Kong Eriks Angreb paa Skaane. Det gjaldt derfor om, trods Svenskernes Overlegenhed i Tal at jage dem bort fra de danske Kyster, og dertil var Otte Rud netop den rette Mand. Sømandskab forstod han vel ikke meget af; — i den Henseende stod lige med sin Modstander — men i Mod og Dristighed veg han for ingen. Han talte ikke sine Fjender og spurgte ikke om, hvor mange af hans egne, som fulgte ham. Blot fremad og Fjenden saa nær paa Livet, som muligt; det var hele hans Taktik, og den var ikke saa gal endda. Den 2den Juli var Flaaden sejlklar, og Otte Rud forlod Københavns Red. Femte Dagen derefter traf han den svenske Flaade, 46 Sejlere stærk, mellem Bornholm og den tyske Kyst.

Ved Daggry fik de to fjendtlige Flaader hinanden i Sigte. Uagtet den svenske Flaade talte 10 Skibe flere end den dansk-norsk-lybske, betænkte Otte Rud sig dog intet Øjeblik; han havde Vinden for sig og vilde straks angribe. Den lybske Admiral erklærede, at han ikke var klar til Slag og derfor maatte vente, men Rud vilde ikke bie. Efter den Skik, Herlof Trolle havde brugt; samlede han sine Folk til Bøn, paamindede dem om at komme deres Ed og Ære i Hu og stride mandelig mod Kongens og Rigernes Fjender og lod dem synge nogle Salmer. Saa holdt han med »Jægermester« ned imod »St. Erik« og angreb den. Klokken var seks om Morgenen, da Slaget begyndte. Otte Rud blev omringet paa alle Sider, men kæmpede djærvt og holdt Fjenden fra Livet. Hans Broder Erik Rud paa »Svenske Jomfru«, Niels Trolle paa »Danske Kristoffer«, og Sylvester Franck med sit Skib styrede rask deres Admiral til Hjælp; senere kom ogsaa den lybske Admiral og endnu et lybsk Skib til; men den øvrige Flaade,

baade de dansk-norske Skibe og Lybækkerne tog ingen virksom Del i Striden.

Naturligvis var det umuligt for alle de svenske Skibe paa en Gang at komme i Lag med Otte Rud og dem, der fulgte ham, ellers havde de snart maattet undgælde for deres Forvovenhed. Største Parten af den svenske Flaade nøjedes med at iagttage Modstanderen paa Afstand og af og til veksle Skud med ham; men omkring de to Admiralskibe midt i den svenske Flaade dannede der sig en Gruppe, der kæmpede saa haardnakket og fortvivlet, at Slaget, trods det ringe Antal Skibe, som virkelig kom til Kamp, blev det blodigste Søslag i hele Krigen. Klas Kristersson Horn og Otte Rud vare værdige Modstandere.

Erik Rud havde lagt sig mellem »St. Erik« og et andet svensk Skib »Den forgyldte Løve« og stod saaledes sin Broder trolig bi. »St. Erik« fik de to Ruders Lag fra bægge Sider, og »Förgyllda Lejonet« blev saa forskudt og mistede saa mange Folk, at Erik Rud vilde til at entre. Han havde alt haget sig fast, da det svenske Skib kom i Brand. Hurtig maatte han kaste los igen; men Ilden tog dog fat i hans eget Skib; det brændte baade i Sejl og paa Bom og Raa, og fra alle Sider fyrede Svenskerne paa det brændende Skib. Kun med yderste Nød slap Erik Rud bort; af 500 Mand havde han kun 50 tjenstdygtige tilbage, og hans Skib var »sejllamt« saa det syntes næsten et Under, at det undkom. Det havde to Huller i Vandgangen, det ene to Alen langt, det andet saa stort, at en Karl kunde staa deri med bægge Fødder. Værre gik det Niels Trolle med »Danske Kristoffer«; i Kampens Hede og Krudtrøgens Taage tog Otte Rud ham for en Modstander og skød ham i Sænk. Baade mistede han derved en kæk Hjælper, og han spildte sit Krudt, som havde været bedre anvendt mod Fjenden. Den lybske Admiral kom om Bord med »Svenske Hektor« og tilredte sin Modstander ilde; men han havde samme Uheld som Erik Rud; »Hektor«

kom i Brand og for at undgaa at dele Skæbne med den, maatte han trække sig ud af Kampen. Det andet lybske Skib skød Svenskerne i Sænk. »Jægermester« var nu ene i den svenske Flaade og saa forskudt, at det var umuligt at prøve paa at sejle bort. To svenske Skibe »Gamla Gripen« og »Kalmarbarken« bleve skudte i Sænk; men ud paa Eftermiddagen, da Kampen havde varet i 11 Timer, da der af den 1200 Mand stærke Besætning kun var henved 100 tjenstdygtige, og da Otte Rud selv havde faaet et stort Saar over det venstre Øje, da maatte Modstanden høre op, og »Jægermester« blev taget af Svensken.

Slaget havde kostet den svenske Flaade henved 5,000 Mand og fem Skibe, af hvilke to brændte, to bleve skudte i Sænk og et, »St. Jøran«, erobret. Den dansk-norske Flaade mistede foruden »Jægermester«, der blev taget, Niels Trolles Skib, som blev skudt i Sænk, og Lybækkerne mistede et Skib. Erik Rud tog Befalingen over Flaaden efter sin Broder, og sejlede til Bornholm for at vise, at han ikke var dreven af Søen. Først da han fik at vide, at Svenskerne vare dragne i Skærene, gik han til København.

Aftenen efter Slaget satte Klas Horn Kursen mod Stockholm; hans Skibe havde lidt meget, og desuden hærgede Rødsot mellem Mandskabet. Som Fange sad den saarede Otte Rud paa det svenske Skib. Hans korte Admiralskab var endt; hans stolte »Jægermester« var Fjendens Bytte; men efterhaanden som han saa, at den svenske Flaade styrede hjemad, blev det ham klart, at han ikke havde kæmpet forgæves. Fjenden var dreven fra Danmarks Kyster.

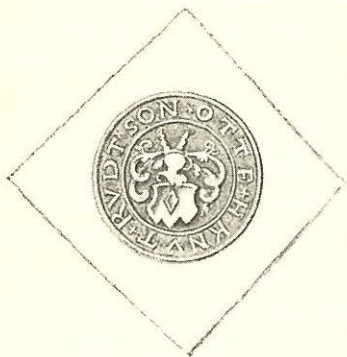
Kong Erik i Sverige var kun saa jævnt tilfreds med sin Admiral, da han kom hjem. Dog undte han ham et Triumftog. Sammenbundne to og to maatte de danske Fanger vandre gennem Stockholms Gader, medens en Bonde gik foran og spillede paa Sækkepibe. Otte Rud

blev først i fjorten Dage taget i Huset hos en Borger i Stockholm, vel sagtens til hans Saar var lægt; saa lod Kong Erik ham under sikker Bevogtning føre til Skara og fremstille for sig. Kong Erik overfusede den værgeløse Fange med haarde Ord og bebrejdede ham al den Fortræd, han havde voldet Svensken. Rud svarede frimodig at han kun havde gjort sin Pligt mod sin Konge og sit Land, men dette Svar opirrede Kong Erik saaledes, at han drog sit Sværd og vilde have hugget den fangne Mand ned, havde ikke en tilstedeværende svensk Herre lagt sig imellem.

Otte Rud blev saa med nogle andre Fanger sendt til Svartsjö Slot paa en Ø i Mälaren. Her sad han hele Efteraaret. Hans Hustru anstrengte sig forgæves for at faa at vide om han var kommen levende fra Slaget, og hvor han sad forvaret. Pesten hærgede grumt i Sverige det Aar, og den naaede ogsaa til Svartsjö. En for en døde Otte Ruds Lidelsesfæller bort, til han var ene tilbage, saa han selv maatte rede sin Seng og gøre Ild. Da opdagede han en Dag nogle Pletter paa sine Arme og spurgte en Fadebursterne, hvad det betød. Hun svarede, at det var Dødens visse Tegn. Da Otte Rud hørte dette, takkede han Gud, fordi han havde givet ham dette Tegn. Han satte sig saa hen, skrev til sin Hustru og lagde sig derefter til Sengs. Lidt efter lod han gaa Bud efter Sognepræsten og Slotsherren, bekendte for dem sin kristne Tro og fik det hellige Sakramente af Præstens Haand. Den 11te Oktober 1565 døde han stille og gudhengiven. Den svenske Slotsherre blev saa rørt over hans fromme Endeligt, at han udbrød: »Bliver denne Mand ikke salig, da bliver det ingen«. Dagen efter sin Død blev Otte Rud begravet paa Svartsjö Kirkegaard.

Men Helten skulde ikke finde sit endelige Hvilested ved Mälarens Strande. Selv havde han i Forudfølelse heraf bedet Slotsherren lade ham lægge i en god og stærk Kiste, »Thi jeg ved vist«, havde han sagt, »at min kære Hustru

ikke lader mit Legeme blive her oppe«. Han tog heller ikke fejl. Da Freden var sluttet 1570, lod Fru Pernille sin Husbonds Lig føre ned til Danmark og stede til Hvile i Vor Frue Kirke i København. Over Graven rejste hun et smukt Mindesmærke. Ilden har siden hærget Kirken, og fjendtlige Bomber have bragt den til at synke i Grus, Mindesmærket er borte, og ingen ved, hvor Otte Rud hviler. Men han behøver heller ikke noget synligt Gravmæle for at sikres mod Glemsel. Hans Navn er indristet i Danmarks Skjold med uudslettelige Træk. Herlof Trolle havde dømt ham rigtigt, da han sagde om ham: »Jeg vil sige Eder god for, at han ikke skal sky for sin Fjende«.

FRANS BROKKENHUS.

FRANS BROKKENHUS.

Kong Frederik den andens Dage vare den gamle danske Adels sidste Blomstringstid; hver Landsdel i Riget kunde nævne sin Mand blandt Syvaarskrigens Helte. Jylland sendte Peder Skram, Sjælland Otte Rud, Skaane Herlof Trolle; ene fra Fyn kom en Landkriger, Frans Brokkenhus.

Om Brokkenhuserne fra første Færd af have hørt hjemme i Danmark, eller om de en Gang i en fjern Fortid ere indvandrede fra Tyskland, det kan der tvistes om. Navnet forekommer dog alt i Erik Menveds Dage i det sydlige Fyn, saa Slægten har i hvert Fald haft Tid nok til at blive hjemme her i Landet.

I det sekstende Aarhundrede gik det stærkt opad for Brokkenhuserne, i Aarene fra 1530 til 1640 ejede de ikke mindre end 19 fynske Herregaaarde, desuden 5 i Jylland, 1 paa Lolland og et Par Stykker i Norge. Efter den Tid gik det ned ad Bakke; i Aaret 1650 var der kun paa en enkelt Gaard paa Fyn en Brokkenhus tilbage og en anden levede i Jylland.

Frans Brokkenhus var Slægtens navnkundigste Mand. Han hørte hjemme i Velmagtsdagene og bidrog væsentlig til at skabe dem. Om hans Fader, Mikkell Brokkenhus til

Brangstrup, en Gaard en halvanden Milsvej Syd for Odense, fortælles der, at han en Gang i sin Ungdom, i den katolske Tid, gik paa sine bare Fødder til Rom. Da han paa Hjemvejen derfra var naaet til Holsten, mødte han nogle Landsmænd, som ligeledes agtede at besøge den hellige Fader Paven; de trængte stærkt ind paa Mikkel for at faa ham til at ledsage dem, og han føjede dem virkelig idet han sagde: »Jeg gaar med for Selskabs Skyld«. Derom lavede Samtiden et Ordsprog: »At gaa til Rom for Selskabs Skyld, som Mikkel Brokkenhus gjorde«. Historien er maaske ikke fuldkommen paalidelig; men sikkert er det imidlertid, at Mikkel Brokkenhus var en klog Mand. Han holdt paa den katolske Kirke — han havde en meget for-maaende Velynder blandt Bisperne — saalænge det var muligt. Paa Herredagen i København 1524 stemte han for at straffe Luthers Tilhængere paa Person og Gods; men senere blev han dog Kristian den tredjes Mand. Han førte under Grevefejden de danske Skibe i Peder Skrams Flaade, styrede senere Nyborg Len, og deltog med Iver i det offentlige Liv. Med sin Hustru, Karen Lykke, havde han fem Sønner og en Datter, men kun to af Sønnerne, Frans og Jakob, forplantede Slægten

Mikkel Brokkenhus og Karen Lykke opdroge deres Børn godt, enten det saa skete i Hjemmet, eller de efter Tidens Skik sendte dem ud af Huset. Frans var født i Aaret 1518, han var altsaa en halv Snes Aar ældre end Daniel Rantzau, til hvem han senere skulde blive saa nær knyttet. Kun atten Aar gammel blev han ansat som Sekretær hos Kong Kristian den tredje, og faa Aar efter blev der betroet ham og hans Broder Peder en Sendelse til Frankrig. Det havde oprindeligt været Faderens Mening, at han skulde vie sig til den gejstlige Stand; men da Reformationen afskaffede alle de høje, vellønnede Kirke-embeder, blev det bestemt om, og fire og tyve Aar gammel blev han Lensmand paa Hindsgavl Slot, som

han havde i Pant for en Pengesum, han havde laant Kongen.

Han nøjedes dog ikke ret længe med dette lille Len. Allerede tre Aar efter byttede han det med det langt betydeligere Nyborg Len, og omtrent samtidig giftede han sig med Jomfru Anna Tinhus, som bragte ham Gaarden Egeskov i Medgift. Frans Brokkenhus sad som Lensmand paa Nyborg i 17 Aar, og Lenet voksede i den Tid saaledes, at tilsidst omtrent de tre Fjerdedele af Fyn vare underlagte hans Styrelse; paa samme Tid havde hans Svoger Hindsjavl Len, og hans Fader og Brødre ejede store Ejendomme paa Øen.

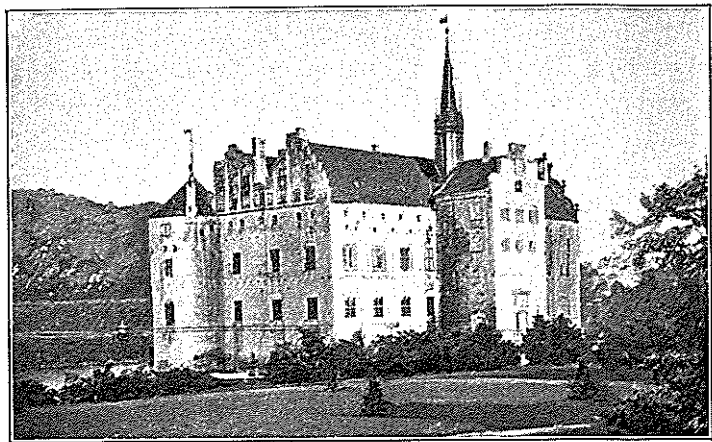
Nyborg havde i ældre Tider spillet en ret anselig Rolle; Byen laa omtrent midt i Riget og blev derfor ofte Samlingsstedet for Stormændene, naar de skulde forhandle med Kongen. Det gamle Slot med sine tykke Mure, faste Taarne og dybe Grave havde været Vidne til mange mærkelige Begivenheder, og her vare Kong Kristjern den anden og hans Søster Elisabeth fødte. Kristian den tredje holdt meget af Nyborg og tilbragte næsten hvert Aar flere Maaneder der. Dette gav Frans Brokkenhus Lejlighed til, uden at forlade sit Len at være i Hoffets Nærhed, og han stod ogsaa i høj Gunst hos Kongen. Som Lensmand roses han for at have været en retsindig og dygtig Mand; han holdt vel strengt over Kronens Ret og sørgede for at Lenets Indtægter kom rigtig ind; men han traadte ingen for nær med sin gode Vilje. Der er bevaret en Beretning fra en Præstemand om en Sag, han havde med Frans Brokkenhus, som er ret betegnende. Hr. Jakob i Snøde paa Langeland fandt det uretfærdigt, at hans Bønder besværedes med Hoveri til Stiftslensmanden, og han rejste derfor sammen med en Mand med det mærkelige Navn Kaabeløs til Nyborg for at tale med Frans Brokkenhus om den Sag. Hr. Jakob var tydelig nok noget ængstelig ved det Hverv han havde paataget sig, og da han kom

til Nyborg bad han Jens Skriver for Guds Skyld endelig hjælpe sig. Jens Skriver lovede at gøre, hvad han kunde og forsikrede for øvrigt, at Frans var from nok. Onsdag Morgen gik Hr. Jakob op paa Slottet efter først inderst ligst at have bedet Gud om Hjælp, Trøst og Bistand. Da han kom til Smedien, saa han Frans Brokkenhus og Jens Skriver gaa ned i Stalden, han maatte derfor vente til de kom tilbage. Saa blev Lensmanden ham var og gik hen til ham, gav ham Haanden og spurgte, om han vilde tale med ham. Hr. Jakob forebragte nu sit Ærinde, og afleverede de Breve, han førte med som Beviser. Frans Brokkenhus tog dem og gik med dem op paa Skrivestuen, og da han mærkede, at Hr. Jakob beskeden blev staaende udenfor Døren, kaldte han ham venlig ind og bad ham sidde ned paa en Bænk, medens han selv gik til Vinduet og læste Brevene igennem. Han kom snart paa det Rene med, at de Snøde Bønder havde Ret og gav straks Befaling til, at Hoveriet skulde bortfalde. »Kongen har nok i sit eget«, sagde han, og glad drog Hr. Jakob hjem. For øvrigt ender det mærkelige ved den Samtale, at baade Præsten og Kaabeløs, efter Hr. Jakobs Beretning, stadig kalde Lensmanden slet og ret for Frans.

Mod en anden Præstemand viste Frans Brokkenhus sig mindre velvillig, dog rigtignok først efter hans Død. Sognepræsten i Nyborg var bleven begravet i Kirkens Kor, men som nidkær Lensmand frygtede Frans Brokkenhus, at Pladsen derved skulde blive optaget for de fornemme Folk, som muligvis kunde dø, medens Hoffet var i Byen, og han lod derfor Sognepræsten flytte ud paa Kirkegaarden. Arvingerne bragte Sagen for Kongen, og han tilkendte Præsten hans lovlige Hvilested.

Hvor ivrig Embedsmand end Frans Brokkenhus var, forsømte han dog ikke sine egne Sager; ved klog Styrelse af sine Ejendomme, ved Køb og Mageskifte øgede han stadig sit Gods, saaledes at han i 1654 var rig nok til at

tage fat paa at bygge den skønne Borg paa Egeskov, hvis solide Mure nu have trodset mere end tre Hundrede Aar, og som endnu staar som et synligt Minde om Bygherrens Rigdom og Anseelse. Bonderejsningen under Grevefejden var den Gang endnu i frisk Minde, derfor maatte Adelsborgene bygges faste nok til at kunne tage en Tørn. Frans Brokkenhus lagde sit Herresæde midt i et Morads, hvor stærke nedrammede Pæle, dækkede krydsvis af et dobbelt Bjælkelag, maatte bære hele Bygningens uhyre

Egeskov.

Vægt. Gaarden selv kom til at bestaa af to paa Længdesiden sammenbyggede Huse, hvert under sit Tag. Bygningen fik ligesaa mange Vinduer, som der var Dage i Aaret, ligesaa mange Døre, som der var Uger, og ligesaa mange Skorstene, som der var Maaneder. Ved Faderens Død arvede Frans Brokkenhus Brangstrup, og han kaldte sig efter den Tid Herre til Egeskov og Brangstrup; men han boede paa Egeskov, naar ikke hans Pligter som Lensmand krævede hans Nærværelse i Nyborg.

Det gik Frans Brokkenhus som det gik adskillige andre Adelsmænd, der først bleve mandvoksne efter at Grevefejden var forbi; de bleve ældre Mænd, inden de kom til at prøve Krigen, Kristian den tredje var en fredelig Herre, saa de hvis Hu stod til Strid, maatte søge ud af Riget. Som Lensmand paa Nyborg kom Frans Brokkenhus dog til at forestaa et Arbejde, der forudsatte et ikke ubetydeligt Kendskab til Krigskunsten; han ledede nemlig Nyborgs Befæstning, et ret storslaaet Anlæg, hvorved hele Byen blev omgivet med Volde og Grave.

Saaledes hengik altsaa de 20 tørste Aar af Frans Brokkenhus Manddomstid; en stor og vidtstrakt Embedsvirksomhed, Styrelsen af Godserne og Ledelsen af Befæstningsarbejderne ved Nyborg gav ham stadig meget at bestille. Alligevel fandt han Tid til ligesom adskillige andre af sine Standsfæller at sysle ret flittig med boglige Studier; navnlig optoges han af de mange teologiske Stridsspørgsmaal, som vare oppe i den Tid. En Gang, da Niels Hemmingsen var hans Gæst, ytrede en af de tilstede-værende, at Nidkærheden for gode Gerninger var bleven kold, efter at Evangeliets Tjenere havde begyndt at bestride Gerningernes Fortjenstlighed. Frans Brokkenhus tog deraf Anledning til med stor Klarhed at udvikle den evangeliske Lære om Forholdet mellem Tro og Gerninger. Senere faldt Talen paa Jakobs Brev, og da Niels Hemmingsen fortalte, at han for nogle Aar siden havde læst over dette Brev, opfordrede Frans Brokkenhus ham til at udgive disse Forelæsninger i Trykken. Dette skete, og den lærde Præst tilegnede i Fortalen Hr. Frans Brokkenhus sit Arbejde.

Saa døde Kristian den tredje, og Frederik den anden kom paa Tronen. Faa Maaneder efter gik Toget mod Ditmarsken for sig; Frans Brokkenhus fulgte med som Overvagtimester, og her har vel han og Daniel Rantzau først lært hinanden nærmere at kende. Om Frans

Brokkenhus' Færd under Kampen mellem Ditmarskens Sumpe har Historien intet bevaret. Frederik den anden var en Konge, der forstod at vælge sine Mænd; det er ret betegnende, at han straks efter sit første Felttog drog de Mænd frem, som senere skulde blive hans bedste Støtter i Syvaarskrigen. Daniel Rantzau blev Oberst. Frans Brokkenhus blev Rigsraad og maatte ombytte Nyborg Len med Krogen, der laa nærmere for Haanden under en Krig med Sverige.

Under Krigens første Aar blev der dog ingen Brug for Frans Brokkenhus. Kongen havde kastet sin Iillid paa Günther af Schwartzburg, og Brokkenhus maatte foreløbig træde i Skygge. Han var blandt de fire Rigsraader, hvem Rigernes Styrelse blev betroet, da Kongen selv drog i Marken. I Februar 1564 blev der udskrevet nogle danske Fodregimenter til at afløse de upaalidelige tyske, og Frans Brokkenhus blev udnævnt til Oberst for disse Regimenter; men mærkeligt nok, da Foraaret kom, blev Obersten for Fodfolket ansat som Hovedsmand for Skibet »Solen« i Herlof Trolles Flaade. Næppe var han sejlet fra København, før der ved Vaade kom Ild i Skibet, og 39 Mand af Besætningen satte Livet til. »Solen« blev dog snart igen sejldygtigt, og med dette Skib deltog saa Frans Brokkenhus i hele det lange hæderlige Søtogt, og i Kampene under Øland med den svenske Flaade.

Det var dog først, da Kongen havde bestemt sig til at feje grundig ud mellem de overordnede tyske Førere, at Frans Brokkenhus og Daniel Rantzau kom paa deres rette Hylde. Fra den Stund af ere de to Feltherrer uadskillelige, deres Navne bleve altid nævnede ved Siden af hinanden og det er næsten umuligt at skelne imellem, hvad den ene og hvad den anden udrettede. Sammen sejrede de paa Axtorna Hede; sammen gjorde de Indfaldet i Östergötland, og sammen førtes deres Lig fra Varbergs Belejring ned til København. I en Dagbog, ført af en

Deltager i Felttogene, staar skrevet for 20de Oktober 1565:
 »Skete det Slag paa Agsdorn mark. Danske Øverster
 {Daniel Rantzau
 {Frans Brokkenhus«. Paa den Medaille, som blev slaaet i
 Anledning af det östergötlandske Tog findes bægge Navne
 og det Barn, der blev født under Kampen i Hulvejen, blev
 døbt Daniel Franciscus Hulvejen.

Hvor to Mænds Gerning saaledes falder sammen, er
 det ikke let at afgøre, hvormegen Del hver af dem har i
 hvad der er udrettet. Daniel Rantau var den unge ær-
 gerrige Holstener, hvem Lysten til at vinde krigerisk Ære
 og Berømmelse havde bragt til at tage Tjeneste hos Kongen
 af Danmark og Norge. Frans Brokkenhus var af gammel
 dansk Adel, en højt anset Mand, Rigsraad, senere Rigs-
 marsk. Det var ikke Lysten til Krigen, der drev ham,
 ligesaa lidt som Herlof Trolle, men det var Følelsen af,
 hvad han skyldte sit Fædreland, og hvad hans Stand og
 Stilling krævede af ham. Daniel Rantzau udmærkede sig især
 som Rytterfører; det var den bedste og paalideligste Del
 af, Hæren han førte, den, hvis Daad glimrede mest, og hvor
 den danske Adel og dens Svende vare i Overtal. Frans
 Brokkenhus førte Fodfolket; udskrevne Købstadmænd og
 Bønder, tyske og skotske Lansknægte. Det var et vanske-
 ligere Folkefærd at tumle, og hvad de øvede, sprang ikke
 ikke saameget i Øjnene, men derfor havde hans Gerning
 ikke mindre Betydning.

Paa Axtorna Hede kæmpede han med 20 Fænniker mod
 c. 39, og uden hans sejge og ihærdige Modstand, selv naar
 Kampen tog en ugunstig Vending, havde Daniel Rantzaus
 glimrende Rytterangreb ikke formaaet at bringe Sejren
 hjem. Medens Frans Brokkenhus saaledes var i Marken
 mod Rigernes Fjender stredes hans Hustru med Døden
 hjemme paa Egeskov, og da han sejrede paa Axtorna Hede
 laa hun Lig. Først da Hæren gik i Vinterkvarter, drog

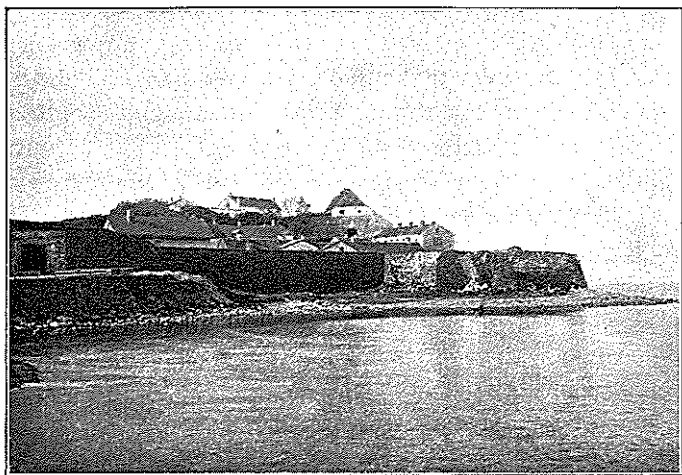
han hjem til sit og stedte sin Hustru til Hvile, et halvt Aar efter at hun var død.

Den følgende Sommer var han i Vestergötland paa Hærgningstog. Da det kneb at slippe forbi Svensken paa den snævre Skovvej, var det var ham og Daniel Rantzau, som undersøgte den fjendtlige Stilling og lagde Angrebsplanen, af hvilken hver udførte sin Del saa godt, at Hæren slap ud af Klemmen. Senere føjede Lykken det saa, at han paa et Spejderridt med Frands Banner og hans Ryttere, traf paa to svenske Hærførere, Charles de Mornay og Jakob Hastesko, og ved et rask Indhug torjog deres Ryttere og tog dem til Fange. Her fik han Lejlighed til at vise, at ogsaa han kunde handle snarraadigt og kækt, naar det kom an derpaa.

I Januar 1567 faldt Svenskerne ind i Norge, gjorde sig til Herrer over en Del af Landet og gave sig til at belejre Rigets Hovedfæstning, Akershus, som blev forsvaret af Peder Munk. Det var netop paa en Tid, hvor den danske Hær laa fuldstændig stille i Skaane paa Grund af Pengemangel, og hvor Daniel Rantzau tænkte paa at rejse hjem, saa misfornøjet var han. Peder Munk sendte Bud til Danmark om Hjælp. Kong Frederik samlede da 25 Fartøjer og indskibede paa dem 2,000 Knægte. Frans Brokkenhus fik Befalingen over hele Syrken.

Den 17de Maj kom Flaaden paa Fjorden ved Akershus. Svenskerne, som vare de Danske betydeligt overlegne, havde indrettet en befæstet Lejr paa Egebjærget; deres Belejringsskyts var netop Dagen forud kommen fra Sverige, og Ilden mod Slottet begyndt. Frans Brokkenhus landsatte sine Knægte Morgenens efter, at han var kommen, og stormede straks løs paa Svenskernes Lejr. Den var dog ikke saadan at tage; Stormen blev fornyet flere Gange, men uden Held. Med et ikke ringe Tab maatte han igen indskibe sig. Han gik dog snart paa ny i Land og slog Lejr i nogen Afstand fra Fjenden,

i den Egn, hvor Kristiania By nu ligger. Saa kom der en kærkommen Hjælp. Lensmanden i Bergen, Erik Rosenkrans, havde rustet fire Fænniker norske Skytter og sendte dem paa en Galej og nogle Skærbaade ned mod Akershus. De norske Skibe beskøde i et Par Dage den svenske Lejr med saa stor Virkning, at da Frans Brokkenhus paa ny lavede sig til at storme, foretrak Svenskerne at vige uden Kamp og droge ilsomt tilbage mod deres egne Grænser. Frans

Varberg.

Brokkenhus fulgte efter dem og bibragte dem adskillige Tab under Tilbageetoget.

Kong Frederik var saa tilfreds med Udfaldet af Norgesfærden, at han gjorde Frans Brokkenhus til Rigmarsk. Daniel Rantzau kunde som fremmed ikke opnaa denne Værdighed. Det taler i høj Grad til Ære for bægge Felt herrerne, at der aldrig forlyder noget om, at Misstemning mellem dem eller Skinsyge har øvet nogen Indflydelse paa deres Færd. Skønt Rigmarsken var Rigernes højeste mili-

tære Befalingsmand næst Kongen, fandt Frans Brokkenhus sig dog uden Modvilje i at blive stillet under Daniel Rantzau, som endda var ti Aar yngre i Alder. Deres gensidige Stilling blev klart betegnet, da Daniel Rantzau inden Afmarchen fra Halmstad til det östergötlandske Tog paalagde Soldaterne at lyde Frans Brokkenhus, som øverste Fører, hvis der tilstødte ham selv noget. Hele det glimrende Tog vidner ogsaa om en Forstaaelse og et Samarbejde, som ikke er almindeligt mellem to saa fremragende Mænd. Da Daniel Rantzau i Jönköping besluttede at drage videre ind i Sverige ad den vestre Hulvej, raadførte han sig med Frans Brokkenhus, og han var straks rede til at vove det dristige Tog. Hver Gang det gjaldt Kamp, se vi altid Daniel Rantzau forrest med Rytterne og de lette Tropper; Frans Brokkenhus fulgte saa efter med Fodfolket og Kanonerne. Daniel Rantzau gik uden Betænkning dristigt og hensynsløst frem, han vidste, at han altid havde en sikker og paalidelig Hjælp bag efter sig. Ved én Lejlighed traadte dog Frans Brokkenhus mere i Forgrunden. Det var den første Nat paa Tilbagetoget fra Östergötland. Da endog Daniel Rantzau fandt den snævre, mørke Skovvej ufremkommelig og vilde vende om, stod Frans Brokkenhus bestemt paa, at Marchen skulde fortsættes, og hans Fasthed skyldtes det, at Hæren næsten uden Tab slap ud af Halaveden.

Saa droge de to Vaabenbrødre sammen mod Varberg i Efteraaret 1569. Den 31te Oktober red Frans Brokkenhus ud for at se til sine Knægte i Løbegravene. Medens han færdedes mellem dem, blev han ramt af en Kugle i Benet. Saaret blev han bragt til Halmstad og udaandede der den 14de November, tre Dage efter Daniel Rantzau, hvis Fald han erfoer kort før sin Død.

Daniel Rantzaus Lig var blevet bragt til Halmstad, og der fra drog Sørgetoget ud med de to Heltes Kister. Kun sjælden har Danmark paa en Gang set to saadanne Mænd. Universitetet i København holdt Sørgefest over Frans

Brokkenhus; Niels Hemmingsens Søn holdt Mindetalen over ham. Senere blev Liget ført til Kværndrup Kirke ved Egeskov og bisat der ved Hustruens Side. Et pragtfuldt Gravmæle dækker de to Ægtefællers Grav; hugne i Sten staar Ridderen og hans Hustru der, og det er det eneste Billede af Frans Brokkenhus, som har naaet ned til vore Dage. Den lærde Henrik Rantzau hængte hans Billede op paa Breitenburg ved Siden af Daniel Rantzaus, et Vidnesbyrd om, hvorledes ogsaa han betragtede de to Mænd som uadskillelig sammenknyttede, men disse Billeder ere nu forsvundne. Danmark har ikke mange store Navne at nævne blandt Krigere til Lands, derfor maa der værnes om deres Minde. Frans Brokkenhus Navn bør aldrig glemmes. Han var en Helt, saaledes som vi Danske ønske os dem, raadsnar og kæk i Striden, sindig og fredsommelig, uden al Brask og Bram i Freden, en værdig Standsfælle til Herlof Trolle.

KRISTIAN DEN FJERDE.

KRISTIAN IV.

Skiftevis en Sø- og en Landkriger have vi ført dem frem, Grevefejdens og Syvaarskrigens Helte, det 16de Aarhundredes Mænd. Nu vendes Bladet. Et nyt Aarhundrede bryder frem. Det træffer Danmark og Norge paa Højdepunktet af deres Magt; men Lykken svigter, og i Løbet af tresindstyve Aar gaar det næsten stadig nedad; store, rige Landsdele løsnes fra Moderlandene og komme under svensk Herredømme, endog Tilværelsen som selvstændig Stat er truet. I det afgørende Øjeblik vaagner dog den gamle Kraft, og i Aarhundredets sidste Tid indtager den dansk-norske Stat igen en anset Plads i det nordlige Europa.

Den nye Tid indvies ved Helten paa Tronen, Felt-herren og Admiralen i samme Person, Kong Kristian den fjerde. Nitten Aar gammel blev han kronet til Styrer for to Riger i en urolig og vanskelig Tid, og i mere end et halvt Aarhundrede arbejdede han med aldrig svigtende Iver for sine Rigers Fremgang og Lykke. Han førte i den lange Tid tre Krige. To begyndte han selv, da han fandt, at Rigerne Magtstilling og Ære krævede det; en blev ham paatvungen ved et voldeligt Overfald uden foregaaende Krigserklæring, da han alt var en gammel Mand.

Første Gang han greb til Sværdet, stod han i de første Manddomsaar, han var da 34 Aar gammel. Kong Karl den niende af Sverige havde krænket ham paa mange Maader, navnlig ved at forsøge paa at bemægtige sig Dele af det nordlige Norge og ved at hindre den frie Sejlads i Østersøen. Det vilde Kristian den fjerde ikke taale; desuden havde landflygtige svenske Adelsmænd forsikret ham, at mange i Sverige var saa misfornøjede med den gamle, strenge Karl den niendes Regering, at der var Haab om at vinde den tredje af de nordiske Kroner.

Den 4de April 1611 red en Herold over Grænsen med Fejdebudet, og den 1ste Maj fulgte Kongen selv efter. Den første Plan var, at Rigsmarsken, Sten Maltesen Sehested, skulde samle en Hær ved Halmstad og derfra gaa mod Jönköping, ad samme Vej som Daniel Rantzau havde fulgt under Syvaarskrigen; imidlertid vilde Kongen selv med en anden Hær gaa fra den nyanlagte Fæstning, Kristianopel, over Grænsen ved Brömsebro, mod det fasteste Punkt i det sydlige Sverige, Kalmar. Den Plan blev dog ikke gennemført. Da de i Tyskland hvervede Tropper fik at vide, at de skulde føres over Havet til Sverige, gik de fra hinanden. Det tog Tid at faa nye samlede, derfor blev Rigsmarskens Tog til intet, og Kongens egen Hær blev meget svag. Han gik over Grænsen med c. 1200 Ryttere af hvilke knap Halvdelen vare danske, Skaaninger, Fynboer og Sjællændere; Jyderne vare gaaede til Halland for at dække denne Landsdel, desuden halvfemte Tusinde Mand Fodfolk, hvoriblandt kun 1,000 danske.

Kalmar var en stærkt befæstet By omgivet med Vold og Grav; i Stranden lige ud derfor laa det gamle, faste Slot. Der var tapre Kommandanter, stærk Besætning og Kanoner, Krudt og Levnetsmidler i Overflod, saa det var ikke saa lige en Sag at blive Herre over Byen. I tre Uger laa den danske Hær foran den. Kristian den fjerde prøvede her for første Gang selv Krigen, og han følte sig straks vel

hjemme der. Uden at ænse nogen Fare vandrede han om mellem Soldaterne, som arbejdede paa Batterierne. Hans Mænd syntes ikke altid om denne Dristighed, de mente Kongens Person burde ikke udsættes saa meget; men Kristian den fjerdes Omgivelser lærte snart, at i Krigen trivedes han kun, hvor Faren var størst. »Hans kongelige Majestæt vil altid være den forreste og agter ingen Fare, og han vil ikke høre paa noget Raad« skrev Breide Rantzau hjem til Kansleren i København. Værst blev det dog, da en Artillerist, kort efter at have gaaet og talt med Kongen, løb over til Fjenden; han kendte Kristian den fjerde og rettede altid sine Kartover mod ham. En Gang fik han Held til at skyde Hovedet af en Hofsinde, saaledes at Kongen blev oversprøjtet af Blod og Hjærne; en anden Gang blev Otto Brahe dræbt, medens han stod og talte med Kongen, men Kristian den fjerde selv fik han ikke Ram til.

Det fik nu at være med hvad Skade Svensken kunde gøre med Krudt og Kugler, derpaa var man forberedt. Værre var det, at man i Lejren fandt allehaande Djævelens Kunster med Voksborn nedgravede i Jorden i temmeligt stort Antal, saa at Kongen maatte bekende, at han der havde set det, han aldrig havde set tilforn. Saadanne Voksborn, mente man, bragte Ulykke over dem, som de forestillede, og da de naturligvis vare gjorte i Kongens og hans bedste Mænds Lignelse, var det hele jo ret uhyggeligt. Dog haabede Kongen, at den, de Svenske saaledes forlode sig paa, som naturligvis var Djævelen, nok skulde lønne dem selv i Længden.

Det viste sig ogsaa, at hverken Troldkunster eller Svenskernes Tapperhed formaaede at redde Byen. Tre Uger efter at Belejringen var begyndt, lod Kongen sin Hær storme. Paa Trommen kastede Kaptajnerne Lod om hvem, der skulde være forrest, og saa gik det løs. Kristian den fjerde førte selv sine Folk til Foden af Volden og opmuntrede dem

med kraftige Tilraab, medens de klattrede op. Svenskerne sloges tappert og kastede to Gange de Danske tilbage, men tredje Gang lykkedes det Fændrikken ved Kongens eget Livkompagni, den unge Palle Rosenkrans fra Glimminge i Skaane, at plante sin Fane paa Volden, og dermed var Forsvarernes Mod brudt. Porten blev aabnet og gennem den sprængte Kristian den fjerde i Spidsen for sin Hoffane ind i den erobrede By.

Dermed var dog ingenlunde alt afgjort. Slottet holdt sig endnu, og med at tage det kunde der gaa en rum Tid. Karl den niende havde ogsaa nu faaet sin Krigsmagt paa Benene og samlet i Nærheden af Jönköping. Han troede først, at den danske Rigsmarsk virkelig agtede sig ind i Sverige mod Jönköping; men da han mærkede, at der intet skete ved den hallandske Grænse, lod han sin egen Marsk holde Øje med de Danske der og gik selv mod Kalmar.

Kong Karl havde omtrent 12,000 Mand med sig, og den danske Belejningshær var næppe halv saa stærk og havde tilmed Slottet med den svenske Besætning i Ryggen. Kristian den fjerde var selv draget ned til Skaane for at samle Forstærkning, da Svenskerne kom, og da Karl den niende fik det at vide skrev han glad hjem til sin Dronning »Hvad Jutekongen angaar, saa pakkede han sig bort og drog til Avaskær, da han mærkede Vi vare for Haanden«. Han fik dog snart at mærke, at det ikke var af Frygt, at Kristian den fjerde havde forladt sin Lejr.

Karl den niende og hans Søn, den senere saa berømte Gustaf Adolf, vedbleve at drage Tropper til sig, og først da deres Hær var vokset til henimod 20,000 Mand, og da deres Flaade havde fordrevet de danske Skibe, som inde-sluttede Byen fra Søsiden, fandt de Øjeblikket kommet til at slaa et Slag. Deres Plan gik ud paa at skaffe en Del Tropper ind paa Slottet; derfra skulde de storme ud mod Byen og den danske Lejr for at angribe de Danske

i Ryggen samtidig med, at den øvrige Del af den svenske Hær angreb forfra. Paa den Maade haabede de sikkert at bringe Sejren hjem.

Kristian den fjerde var den Gang kommen tilbage til sin Hær og havde medbragt nogen Forstærkning saaledes at han ialt havde c. 8,000 Mand. Forholdet mellem Danske og Svenske var altsaa omtrent, som da Daniel Rantzau sejrede paa Axtorna Hede. De Danske havde haft en anstrengende Tjeneste ved idelig at maatte være rede til at møde Fjendens Angreb, og de vare netop ved at gaa i Kvarterene efter at have staaet under Vaaben hele Natten da der den 17de Juli om Morgenens paa engang lød tre Kanonskud fra et af Slottets Taarne. I det samme gik Vindebroerne ned, Svenskerne stormede ud gennem Portene og ind i Byen, samtidig med at en anden Skare gik løs paa den forskansede Lejr udenfor Byvolden. Det kneb for de Danske; Godske Ahlefeldts Fodregiment, som laa i Byen, fik næppe Tid til at ordne sig, inden det havde Fjenden paa Halsen; fra Hus til Hus, fra Gade til Gade blev det drevet henimod den vestre Byport. Saa kom der Hjælp. Andre danske Afdelinger forsøgte at trænge ind gennem den søndre Port, just som Svenskerne vare ved at besætte den. I selve den snævre, mørke Porthvælvning mødtes de to Modstandere; det syntes længe umuligt for nogen af dem at vinde frem, indtil en tapper Kaptajn, med et vældigt Slagsværd banede sine Landsmænd Vej. Nu blev der mere Hold i Kampen; men den var haard. Baade Karl den niende og Gustaf Adolf vare selv til Stede her og opmuntrede deres Folk paa det bedste. Byen kom i Brand, og mellem de brændende Huse fortsattes Striden med usvækket Hefthighed.

Imidlertid stormede Hovedsmassen af den svenske Hær under Anførsel af Rigmarsken mod Forskansningerne om den danske Lejr. Her stod Kristian den fjerde selv med Brødrene Breide og Gert Rantzau, Johan Rantzaus Sønne-

sønner, og ledede Forsvaret. Svenskerne gik rask paa; flere Gange fik de deres Faner plantede paa Brystværnet; men altid bleve de kastede ned igen. Faren voksede. Netop som Angrebet paa Lejrværkerne var voldsomst, og Kampbulderet fra Byen, hvor Luerne slog højt i Vejret, lød stærkest, hørtes ogsaa Raab og Vaabenlarm fra selve Lejren, endog fra Kongens egen Teltplads. En Afdeling Skotter i svensk Tjeneste vare komne ud paa Strandmarken Syd for Byen og trængte derfra ind i Lejren, hvor kun Trosknægtene vare efterladte, og hvor de snart befriede en Del svenske Fanger. Soldaterne i den danske Hær begyndte at tvivle om Sejren og tabe Modet. Faren syntes at true dem fra alle Kanter; i Byen havde de gemt alt det Gods, de hidindtil havde plyndret, saa da de saa den brænde, vilde de gerne søge at redde de kære Ejendele. Enkeltvis og i Smaagrupper begyndte de at forlade deres Plads. Kristian den fjerde bevarede dog fuldstændig sin Ro og sit Overblik. Han havde endnu om sig sine Hof-sinder, den sjællandske og den fynske Fane. Først sprængte han hen langs Knægtenes Rækker, og truede enhver, som forlod sin Plads, med Døden. Saa satte han sig i Spidsen for sine danske Ryttere og førte dem mod Skotterne i Lejren. Det var de mest stridsvante Soldater i den svenske Hær, men de formaaede ikke at modstaa de danske Adelsfaners voldsomme Angreb; selv kæmpede Kristian den fjerde forrest, og mangan Skotte faldt for hans Hug. Snart var Fjenden i vild Flugt, forfulgt af de danske Ryttere. En mindre fjendtlig Afdeling var paa Marken nær Stranden tørnet sammen med det sjællandske Fodkompagni under Søren Bugge. Sjællændere og Skotter kom i en vild Nærkamp, men heldigvis blev Ritmesteren for den sjællandske Adelsfane, Peder Basse, opmærksom derpaa, og huggede med sine Ryttere ind paa Skotterne; dermed var Kampen her ogsaa afgjort.

Trætte af de gjentagne frugtesløse Forsøg opgave nu Svenskerne Angrebet og trak sig tilbage til deres egen Lejr. Kun i Byen vedblev Kampen at rase. Kristian den fjerde ilede selv derind for at tage Befalingen, da næsten alle de højere danske Befalingsmænd vare dræbte eller saarede. Her stod nu Nordens Konger personlig lige over for hinanden; men en større Magt blandede sig i Kampen. Det var Ilden; Byen var bleven et Flammehav, og baade Danske og Svenske maatte rømme den. De Danske gik tilbage til Muren og Volden, Svenskerne til Slottet og Løbegravene umiddelbart der foran, det eneste de havde vundet ved Dagens Kamp.

Kampen ved Kalmar den 17 Juli 1611 var det første store Slag, i hvilket Kristian den fjerde personlig førte Kommandoen, og han viste her alle de store Egenskaber, der udmærkede ham som Kriger, hvad enten det var til Lands eller til Vands. Først og fremmest et til Forvovenhed grænsende Mod, et hurtigt Blik og en Udholdenhed, der bragte ham til aldrig at give tabt, saalænge der endnu var en Gnist af Haab om Sejr. Hans kraftige Legeme satte ham i Stand til at udholde Anstrengelser, for hvilke de fleste andre bukkede under. Vel saa han stundom lovlig dybt i Bægeret; men selv om Solen ved sin Nedgang havde fundet ham med en halv Rus, traf den ham dog altid, naar den igen stod op, frisk og munter ved sit Arbejde.

Aftenen efter Slaget kom den danske Rigsmarsk med nogle friske Tropper; dem lod Kristian den fjerde endnu samme Nat under sin personlige Kommando storme Løbegravene foran Slottet. Derved mistede Svenskerne den eneste Fordel, Slaget havde bragt dem. Karl den niende var nu ked af Legen han tændte sin Lejr i Brand og drog tilbage til en stærk Stilling ved Ryssby et Par Mil derfra. Slottet overlod han til sin Skæbne, thi den danske

Rigsadmiral, Mogens Ulfeld, havde igjen forjaget den svenske Flaade.

Kalmar Slot kunde naturligvis ikke holde sig længe, da al Udsigt til Hjælp var borte, og det indsaa Kommandanten Krister Somme, ogsaa, han traadte derfor i Underhandling med de Danske om Overgivelse. Der forefaldt ved den Lejlighed en Begivenhed, som ret er betegnende for Kristian den fjerde i hans yngre Aar. Krister Somme var med et Par andre svenske Officerer taget ud til den danske Lejr for at forhandle, og i deres Sted vare tre danske Gisler dragne ind paa Slottet. Om Aftenen kom en af Svenskerne tilbage med den Besked, at nu var man bleven enig om, at Portene den næste Morgen skulde aabnes for de Danske. Sendebudet traf de svenske Officerer og de danske Gisler ved Drikkebordet og alle saa drukne, at der ikke kunde være Tale om at bringe dem noget alvorligt Budskab. Den næste Morgen, da Rusen var bortsovet, nægtede de svenske Befalingsmænd at samtykke i den Overenskomst, deres Kommandant havde truffet. De stormede ud i Slotsgaarden og opfordrede Soldaterne til at lyde dem og vedblive at forsvare Slottet. Da saa de til deres store Forbauselse Kristian den fjerde staa paa Volden ved Siden af Krister Somme. Kongen var henad Morgenstunden sammen med den svenske Kommandant gaaet frem til Foden af Slotsmuren, derfra raabte de til en Skildvagt om at lade en Rebstige gaa ned, ad den entrede Kristian den fjerde op og stod saaledes som eneste Dansk paa det svenske Slot til Forbavselse for hele Besætningen. Enhver Tanke om Modstand blev opgivet, Porten blev aabnet, og det gamle berømte Slot var endnu en Gang og for sidste Gang i Danskernes Hænder. Kristian den fjerde kunde med Stolthed datere sine Breve fra »Vort Slot Kalmar«.

Snart efter overgav Øen Øland sig, Kristian den fjerde var selv derovre for at lade sig hylde af Bønderne. Karl den niende blev saa vred over alle sine Uheld, at han

sendte Kristian den fjerde en Udfordring til at møde ham selvanden til Kamp i aaben Mark; Kongerne skulde møde uden Rustning, blot med en Stormhat paa Hovedet og et Sværd i Haanden; derimod skulde hver af dem være ledsaget af to harniskklædte Mænd, den ene væbnet med Sværd og to Pistoler, den anden med Sværd, Musket og Pistol. Kristian den fjerde afslog denne Udfordring med haanlige Ord. En slig Kamp havde været den visse Død for begge Kongerne. Karl den niende var en gammel, sygelig Mand — han døde faa Maaneder efter — for ham kunde det passe godt at ende sit Liv saaledes; men Kristian den fjerde var ung og havde en stor Kongegerning for sig; han kastede ikke saaledes sit Liv bort, selv om han aldrig betænkte sig paa at sætte det i Vove.

Et Par Gange gæstede de Danske Svenskerne i deres Stilling ved Ryssby; men den var for stærk, det kom ikke til noget egentlig Angreb. En Gang traf de Danske en Vagt paa nogle og tredive Mand, som stod ved en Bro. Kristian den fjerde jog selv imod den med nogle Hofsinder, fangede de to yderste Skildvagter og jog Resten paa Flugt. En anden Gang, da de Danske havde »en passerlig skarmørssel« med Svenskerne, skød Kristian den fjerde selv med en lang Bøsse Hesten under en liflandsk Adelsmand, Ritmesteren Daniel Wagner, og tog ham til Fange.

Dermed var Krigen endt for det Aar, Sommeren var forbi og Efteraaret stundede til; saa gjorde Regnen Vejene næsten bundløse, derfor maatte der holdes nogenlunde Fred til Frosten havde stivnet Jorden. I Januar, da Vinterføret var kommet, forsøgte Kristian den fjerde først at overrumple den lille svenske Fæstning Guldborg ved Gøtaelven nær det nuværende Gøteborg; han traf dog her ikke alene en aarvaagen Kommandant, men tilmed samme Kommandants Hustru, en Dame, som var Karl for sin Hat saa godt som nogen Mand. De Danske maatte opgive Stormen med braadne Pander. Ikke en Gang deres døde fik de Lov at

begrave. »Har Gud givet os Held til at slaa dem ihjel«, sagde den mandhaftige Slotsfrue, »saa skal vi ogsaa nok selv begrave dem. Denne Gang kom I lidt uventet til Frokost; men kom igen til Middag, saa skal der blive sørget bedre for Eder«. Det havde Kristian den fjerde dog den Gang ingen Lyst til. Han lod Guldborg ligge og forsøgte sig mod det nærliggende Elfsborg. Heller ikke her var han heldig. Han havde ført nogle af sine svære Stykker ud paa Isen for derfra at have bedre Skud, men Svenskerne skød Isen itu, saa den ene Kanon gik til Bunds og de andre bleve kun med Besvær reddede. Kristian den fjerde bad den svenske Kommandant gemme den sunkne Kanon til Foraaret, saa skulde den blive hentet, og drog saa ind i Vestergötland for at hæрге der efter gammel Krigsbrug. Det var netop de samme Egne, hvor Daniel Rantzau og Frans Brokkenhus havde tumlet sig for halvt hundrede Aar siden, som nu igen kom til at lide under Krigen, og det gik omtrent som den Gang: Modstanden begyndte først, da de Danske tvungne af Sult og Kulde vare paa Tilbagevejen. Saa vare Skovene spærrede af Forhug, bag hvilke de fjendtlige Skytter søgte deres Maal. Kristian den fjerde var dog ligesaa raadsnar som hans to Forgængere, og de danske Ryttere under Klavs Daa og Tyge Krabbe kunde endnu bane sig Vej, hvor de ikke fandt Vej, saa Hæren slap nogenlunde uskadt ind paa norsk Grund i Bohuslen.

Da Kristian den fjerde havde hvilet ud i nogen Tid efter disse Anstrængelser, tænkte han paa at ride hjem gennem Halland; foruden sin Hoffane havde han den fynske, den hallandske, de tre jyske Adelsfaner og en Fane tyske Ryttere med sig. Den 20de Februar var han kommen til Landsbyen Birkeris, en halv Mils Vej Nord for Byen Kongsbak. Her fik han at vide, at en svensk Hærafdeling var faldet ind i Halland og havde hærget og brændt der. Varberg By var bleven et Rov for Luerne, men

Slottet havde Mogens Gyldenstjerne bevaret. Saasnart Kristian den fjerde fik denne Efterretning, havde han kun en Tanke, den at værne om sine Undersaatter og søge Fjenden. Hvor stærk den svenske Hær var, spurgte han ikke om. Tidlig den følgende Morgen brød han op med sine Ryttere og red af Sted, alt hvad Hestene formaaede. Det blev et Ridt paa mindst syv Mil ad de slette Veje i Halland, som Vinterføret tilmed gjorde endnu slettere. Den korte Februardag nærmede sig derfor allerede sin Ende, da de Danske endelig traf deres Modstandere paa Kölleryd Hede i Skællinge Sogn, et Par smaa Mil Øst for Varberg. Uden at ænse Hestenes Træthed og det snart frembrydende Mørke, ordnede Kristian den fjerde straks sine Ryttere til Kamp. Den unge Sten Rosensparre red hen til sin Svoger Korfits Rud, Ritmesteren for den fynske Fane, og spurgte ham, om han var vel faret med sine Heste og andet. Korfits Rud svarede, at alting var vel. Sten Rosensparre red hurtigt fra ham, idet han raabte »Nu velan, i Guds Navn! Nu maa det gaa, hvor Gud vil!« En Ven paamindede ham om at tage sig i Agt og ikke vove sig yderlig, men tænke paa, at han var den sidste Rosensparre; hertil svarede den 24aarige Yngling »Ja! Vel Tanke paa denne Tid! et godt Navn gaar for alt!« En halv Time efter fandt han Døden i det første Sammenstød.

Den svenske Hær blev anført af Hertug Johan af Östergötland og Rigsmarsken, Jesper Matsson Krus, den bestod af 8 Rytterfaner og 20 Fænniker Fodfolk tilsammen mindst 4,000 Mand, medens hele Kristian den fjerdes Styrke var omkring 1200 Mand. Svenskerne vidste at de Danske nærmede sig, og stode rede til at modtage dem. Skytterne havde taget Stilling, dækkede bag Klipper og Træer, Rytterne holdt rede til Indhug. Heden var opfyldt af Buske og dækket af Sne. Hvor kækt de danske Ryttere end strede, var Overmagten dem dog for stor; foruden Sten Rosensparre faldt Frans Rantzau, Breides og

Gerts Broder. Han bar Banneret ved den hvide jydsk Fane og blev paa det sidste omringet og dræbt; men en af hans egne greb Banneret af hans Haand og førte det bort. Rigsraaden Kristen Barnekov, ham om hvem Sagnet senere fortalte, at han havde reddet Kongens Liv, fandt ogsaa Døden under Fjendens Sværd. Kristian den fjerde havde selv kæmpet blandt de forreste, og svært faldt det ham for første Gang at vende sin Hest til Flugt; men til sidst var der intet andet at gøre. Svenskerne forfulgte, »Og havde kun Dagen varet længere«, skrev Hertug Johan senere til Gustaf Adolf«, saa havde mit Øje set sig mæt paa Fædrelandets Fjenders Nederlag«. Natten skjulte snart de Danske for deres Forfølgere, og dødtræt og fuld af Sorg over de mange Ædlinge, som nu laa slagne paa Heden, red Kristian den fjerde ad Varberg til, op gennem Byens rygende Tomter til Slottet, hvor han endelig fandt Hvile og Sikkerhed hos Mogens Gyldenstjerne.

Den følgende Sommer vilde Kristian den fjerde selv med en Hærdel gaa mod Fæstningerne ved Gøtaelven, Elfsborg og Guldborg. Naar de vare tagne, skulde Toget gaa videre ind i Sverige mod Jönköping, hvor Gert Rantzau skulde møde med en anden Hærdel, som rykkede frem fra Kalmar. Den 2den Maj sejlede Kristian den fjerde fra Helsingør og to Dage efter gik han i Land ved Elfsborg. Matroserne maatte arbejde i Løbegravene; det var en farlig Post; men Kristian den fjerde gjorde sit til at opmuntre dem. Han lod en Ahme Rhinskvind og en Tønde Rostokkerøl bringe ud paa Arbejdspladsen og aabnede selv Spundset med sin Dolk. En Dag, medens Kongen sad paa en Sten og tilsaa Arbejderne i Løbegravene, slog en Kanonkugle ned, ikke over tre Fingersbredder fra hans ene Ben. Det var den samme Bøsseskytte, der havde efterstræbt Kongen ved Kalmar, som nu var paa Spil igen. Denne Gang undgik han dog ikke sin Straf. Da Fæstningen efter en tapper Modstand blev tagen, skjulte Synderen sig, men en

svensk Trompeter kunde ikke modstaa det fristende Tilbud om en ny Klædning; han røbede Skjulestedet, og Bøsse-skytten blev levende parteret og lagt paa Hjul og Stejle.

Efter Elfsborg blev Guldborg erobret. Kristian den fjerde trængte ind i Sverige, og Gustaf Adolf veg for ham uden Kamp, thi han kunde, som han sagde, ikke kæmpe mod slig Magt uden at miste Land og Rige. Hunger og Sygdom stred dog for Svensken. De danske Hære smeltede sammen, uden at det kom til noget Slag. Da det led hen paa Efteraaret, var intet vundet uden de erobrede Fæsninger og nogle Skibe.

Da der intet mere lod sig udrette til Lands, vilde Kristian den fjerde prøve det til Søs. Den 13. August forlod han Københavns Red] med 36 Orlogsskibe; Konge-flaget vajede fra Skibet »Victor«. Forgæves søgte han den svenske Flaade i Søen, den havde trukken sig ind bag Stockholmskærene, hvor den troede sig sikker. Men Kristian den fjerde betænkte sig ikke paa at følge den ind i dette Smuthul. Den 31te August sejlede han ind imellem Klippeholmene og Skærene. Selv her afventede Svenskerne ikke et Angreb; de lode deres Baade bug-sere Skibene længere ind mod Stockholm, indtil de kom bag Fæstningen Vaxholm. Kristian den fjerde fulgte efter; men forbi Fæstningen kunde han ikke komme. Hans Nær-værelse voldte stor Skræk. Dalkarlene bleve budte op, Mand af Hus, for at værgе Hovedstaden, og Gustaf Adolf kom skyndsomst op fra det sydlige Sverige. Svenskerne slap dog med Skrækken. Den dansk-norske Flaade havde kun faa Tropper om Bord, saa om større Landgang kunde der ikke være Tale. Da den svenske Flaade var kommen i Sikkerhed bag Fæstningen, vilde Kristian den fjerde sejle hjem igen. Svenskerne syntes dog ikke, at de Danske skulde slippe saa billigt fra et saadant Vovestykke; de samlede derfor en hel Del Baade og Brandere bag nogle

Klippeholme i den Hensigt at tænde Ild paa Skibene, naar de laa helt sammenstuvede i det smalle Løb.

Den 8de September om Morgenen skulde denne Plan udføres. Ved Daggry gik Kristian den fjerde med sin Kikkert op i »Victors« Stortop for at spejde ud over Farvandet; han saa da, hvorledes de svenske Baade roede travlt til og fra mellem de omkringliggende Klippeholme. Straks befalede han, at alle Flaadens Skibe skulde sende deres Baade henimod dem. Efter en kort Kamp trak Svenskerne sig bort, efterladende tre Brandere, som blev tagne. Den dansk-norske Flaade slap uden Skade ud i Østersøen og sejlede hjem. Det var sidste Gang, at Stockholmerne saa det danske Orlogsflag som Fjende.

Saa blev der sluttet Fred for den Gang. Den 18de Januar 1613 mødte de danske og svenske Underhandlere paa Stenbroen over Lagaaen ved Knærød, paa Grænsen mellem Halland og Småland. Hver kunde der blive i sit eget Land. Medens Fredstraktaten blev læst op, gik Kristian den fjerde op og ned paa Broen. Gustaf Adolf kaldte det en haard Fred, med hvilken han maatte redde Rige og Krone. Kristian den fjerde stod som Sejrherre og fik sin Vilje i meget; men hans stolte Drøm, om at vinde Sveriges Krone, var bristet.

Et havde Kongen dog vundet ved den toaarige hæderlige Krig; han havde faaet Lejlighed til at vise, at han i adskillige Henseender var forud for sin Tid. Paa den Tid vare Skydevaabnene saa ufuldkomne, at mange endnu holdt de gamle, velkendte Lanser og store Slagsværd for Soldatens bedste Værge; Kristian den fjerde saa dog, at Fremtiden hørte Ildvaabnene til og væbnede Halvdelen af sine Ryttere og Knægte med Bøsser. Det tog Gustaf Adolf op efter ham, og lærte det senere fra sig paa de store Valpladse i Tyskland. Men ikke blot som Hærfører ogsaa som Menneske var Kristian den fjerde Barn af en ny Tid. Fortidens Krige mellem de nordiske Folk havde altid hovedsagelig været førte ved, at man efter Evne brændte

og hærgede i Fjendens Land, og den, der fik ødelagt mest, holdt sig for Sejrherre. Enkelte Mænd, som Peder Skram og Herlof Trolle, havde vel forsøgt at holde noget igen paa denne barbariske Krigsførelse, men som Regel gave Førerne deres undergivne Lov til at tumle, som de vilde, i fjendtligt Land og endda ikke sjældent ogsaa i eget. Kong Kristian ønskede dog Krigen ført paa en skaansommere Maade, og naaede han end ikke sin Hensigt, gør det dog hans Hjerte Ære. Medens han laa for Kalmar, skrev han til sin Kansler og meddelte ham, hvorledes de svenske Bønder laa paa Lur efter hans Folk, for at nedskyde dem »hvorfor her ogsaa med en overmaade Brand af Soldaterne fares fort, saa det ikke muligt er, det at væрге, for den store Forbitrelses Skyld, som er imellem dem. Der er ogsaa en stor Part af dette løse Gesindel, som tilforn her i Landet tjent haver og ilde betalt er, hvilke meste Parten retter dette Lav an«. Det ses heraf, at Kongen misbilligede og beklagede de hvervede Troppers tøjlesløse Færd. Men han lod det ikke blive ved Beklagelser. Han paalagde sine Sendemænd ved Underhandlinger med de Svenske at søge at faa fastsat, at man gensidig forpligtede sig til at ophøre med den planløse brænden; og da Kongen i Efteraaret 1612 sendte Anders Bille, Axel Brahe og Tage Tot til et Møde for at forhandle om Udveksling af Fanger, skrev han i deres Instruks »hvad belanger at brænde, saa vi gerne, at sligt paa bægge Sider maatte afskaffes, og endog de svenske Kommissarier dette forhen ikke vilde bevilge og indgaa, ville Vi dog, at der paany forhandles derom«. Den unge Gustaf Adolf havde dog ikke samme Syn paa den Sag, som Kristian den fjerde, og paalagde sine udsendinge at svare: »Hvad brænden anlanger, eftersom det er Krigsbrug og vi ere Fjender, saa er derom intet bestemt imellem os, uden enhver maa gøre sit bedste.« De Danske bleve ilde tilfreds ved den Besked og lode Svenskerne vide, at deres Konge visselig havde haabet, der skulde blive Enighed om den Sag.

Der var nu Fred i Landet i godt og vel tolv Aar, og da det næste Gang gik løs, var det paa en helt anden Krigsskueplads. Protestanterne i Nordtyskland bleve haardt trængte af Kejseren og Katolikkene, og efter Tilskyndelse af flere andre Fyrster besluttede Kristian den fjerde at komme sine Trosfæller til Hjælp. I Foraaret 1625 samlede han en Hær, næsten udelukkende hvervede tyske Tropper; kun Kongens egen Livfænnike bestod af Skaaninger. Med denne Hær drog han ned langs Weserstrømmen for at møde Katolikkernes Feltherre, den gamle krigserfarne Tilly. Tillys Hær var talrigere, havde været længe samlet og var bedre øvet end Kristian den fjerdes; dog stod Kongens Beslutning fast, snarest at lade det komme til en Kamp. Da han en Gang viste sig for de hollandske Gesandter i en rød Klædning, sagde han: »I denne Klædning vil jeg sejre eller lade mit Liv«. Det skulde dog gaa helt anderledes.

Kristian den fjerde var naaet til Byen Hameln og stod kun faa Mil fra sin Fjende. En Aftenstund vilde han ride Voldene rundt for at se om Befæstningen var i Orden, og han kom derved til et Sted, hvor Volden var udgravet for at udbedres og Hullet dækket af løse Brædder. Uden Betænkning red Kongen ud paa det usikre Brodække; hans Hest blev sky for den dumpe Lyd af Hovslagene, sparkede Brædderne til Side og styrtede med sin Rytter ned i det 22 Fod dybe Hul. Hesten var død paa Stedet. Kristian den fjerde blev tilsyneladende livløs af sine Mænd baaren bort og henlaa flere Dage uden Bevidsthed. Da han endelig gav Livstegn, var der kun et at gøre, at bringe ham i Sikkerhed længere tilbage. Med stor Forsigtighed blev han lagt paa en Vogn, hans Hofsinder sluttede fuldt rustede Kres om Vognen, og hans skaanske Livkompagni fulgte efter. Saaledes drog Kristian den fjerde tilbage fra det Felttog, til hvilket baade han selv og andre havde knyttet saa store Forhaabninger.

Under Kongens Sygdom var hans Hær uvirksom, og da han igen overtog Befalingen, havde Katolikkerne imidlertid faaet Tid til at samle alle deres Kræfter. Foruden Tilly var nu ogsaa den berømte Feltherre, Wallenstein, rykket i Marken mod ham, og ingen af de andre protestantiske Fyrster ydede Kristian den fjerde nogen nævneværdig Hjælp. Det kom dog ikke til nogen afgørende Kamp i Krigens første Aar, og i det følgende fik Kristian den fjerde ved en veludtænkt Plan Wallenstein for en Tid fjernet fra Nordtyskland, saa at han kun havde Tilly for sig; men rigtignok havde han derved maattet svække sin Hær ret betydeligt, Ikke desto mindre rykkede han straks frem, saa snart han var vis paa, at Wallenstein var borte, og det lykkedes ham ogsaa at overraske Tilly og tvinge ham til hurtig at hæve Belejringen af Byen Nordheim; men i Nærheden af Göttingen i det nuværende Hannover stødte der Forstærkninger til Tilly, og saa blev det Kristian den fjerdes Tur at vige. Under dette Tilbagetog var det, det kom til det afgørende Slag ved Lutter am Barenberge, en Landsby i Harzbjergene, Sydvest for Byen Wolfenbüttel i det nuværende Brunsvig.

Tilbagetoget havde hidindtil gaaet gennem et snævert Dalstrøg i Harzbjergene, Ved Lutter am Barenberge udvidede Dalen sig til en Slette, som i Retningen fra Syd mod Nord blev gennemstrømmet af et lille Vandløb, Neile. Et lille Tilløb til Neile overskar Vejen tæt Nord for Landsbyen Hahausen, hvor Tilly havde sit Hovedkvarter Aftenen før Slaget.

En smuk, varm Augustnat gik forud for Slagdagen. Paa bække Sider vidste man, at den næste Dag vilde bringe en afgørende Kamp og forberedte sig dertil. Munkene i den katolske Hær gik rundt mellem Soldaterne og mindede dem om, at den hellige Fader Paven havde befalet ikke at skænke nogen Kætter Livet. Henimod Midnat saa Forposterne, det vil sige Tillys, et flammende

Sværd paa Himlen, som truende vendte Spidsen mod Kætterhæren. De Danske saa ikke noget til dette Syn, og det var nok ogsaa arrangeret af Tilly selv for at opildne Soldaternes Mod.

Kristian den fjerde havde stillet sin Hær i tre Linier. Forrest stode hans bedste Tropper, et udelukkende dansk Fodregiment under Enevold Kruse, et holstensk under Linstow og Livregimentet under Lohausen. Mod disse Regimenter sprængte Tillys Ryttere straks om Morgenens den 17de August, da Slaget begyndte; de bleve med Tab kastede tilbage, og bedre gik det dem ikke anden Gang, da de kom tilbage med Forstærkning, Opmuntrede af dette Held forfulgte de Danske de vigende, trængte over Vandløbet og ind i Fjendens Hovedstilling. Tilly indrømmede senere, at det havde knebet slemt for ham; men han var en gammel, klog General. Foran sine Kanoner havde han dannet en uigennemtrængelig Hindring af fældede Træer. Den standsede de fremstormende Danske, og medens Kanonkuglerne paa nært Hold bragte Uorden i Rækkerne, fik Tilly og hans Officerer Tid til paany at ordne de flygtende og trække friske Tropper frem.

Fra en Bjergskraaning overskuede Kongen Kampens Gang. Da han saa sine Soldater storme frem, troede han alt, at Sejren tilsmilede ham. Han gav Befaling til, at anden Linie skulde rykke frem og ilede selv til den modsatte Fløj for ligeledes at føre den frem. Snart skjulte en Skov de kæmpende for ham; men medens han var borte, skete der et helt Omslag. De i forreste Linie kæmpende danske Tropper fik ikke tidsnok Hjælp og kunde ikke i Længden modstaa den store Overmagt. Landgreven af Hessen, Greven af Solms og Oberst Enevold Kruse faldt; berøvede Førerne ilede Soldaterne i Uorden tilbage og reve de bagved fremrykkende Afdelinger med sig. Da Kristian den fjerde igen vendte tilbage til den Del af Valpladsen, fandt han sin Hær, som han troede i

Færd med at sejre, i vild Flugt. Dog tabte han ikke Modet. Han sprængte ind imellem Soldaterne, opmuntrede, truede og formanede, og det lykkedes ham virkelig at standse Flugten og faa dem ordnede paa ny til Kamp. Slaget havde nu trukket sig ud paa Sletten, hvor Tilly ret kunde udfolde sin Overmagt. Paa en Gang viste der sig nogle fjendtlige Rytterafdelinger tilvenstre for de danske Linier, og fra Mund til Mund gik det mellem Soldaterne, at det var Wallenstein, som nu rykkede frem med hele sin Hær. Kristian den fjerde vidste, at Wallenstein var langt borte; men Soldaterne troede, han var der, og det var næsten lige saa galt, som om han virkelig havde været der. De tabte nu helt Modet. Rytterne vendte om og flygtede nord paa med løse Tøjler; Fodfolket forlod den tætte Opstilling og spredte sig til Flugt; derved blev det et værge-løst Bytte for de forfølgende. Forgæves søgte Kristian den fjerde at holde sammen paa sine Folk; hans bedste Mænd vare faldne, og ene kunde han ikke udrette alt. Selv holdt han ud i Slaget saa længe, der endnu var en Gnist af Mulighed for at vende Lykken. Omgiven af sin Livvagt af danske Ryttere holdt han ved en Vandmølle, der hvor Vejen Nord for Dalen igen førte ind blandt skovklædte Klipper. Her stred de danske Lensryttere og Livkompagniet under Jens Sehested til Holmegaard en haard Strid, og kun faa af dem kom derfra med Livet.

Til sidst var alt Haab ude, og Kristian den fjerde vendte sin Hest til Flugt, kun fulgt af sin Staldmester, Wenzel Rothkirk, og en trofast sønderjydske Livknægt. En kejserlig Korporal fik Øje paa Rytteren i den rige Dragt og satte efter Kongen med 40 Mand. Livknægten strakte Korporalens Hest til Jorden med et Pistolskud. Kort efter styrtede Kongens Hest, Livknægten hjalp ham op paa en Haandhest, men blev selv derved tilbage. Ogsaa den anden Hest styrtede under Kristian den fjerde; Wenzel Rothkirk sprang hurtigt af, hjalp Kongen op paa sin Hest og søgte selv

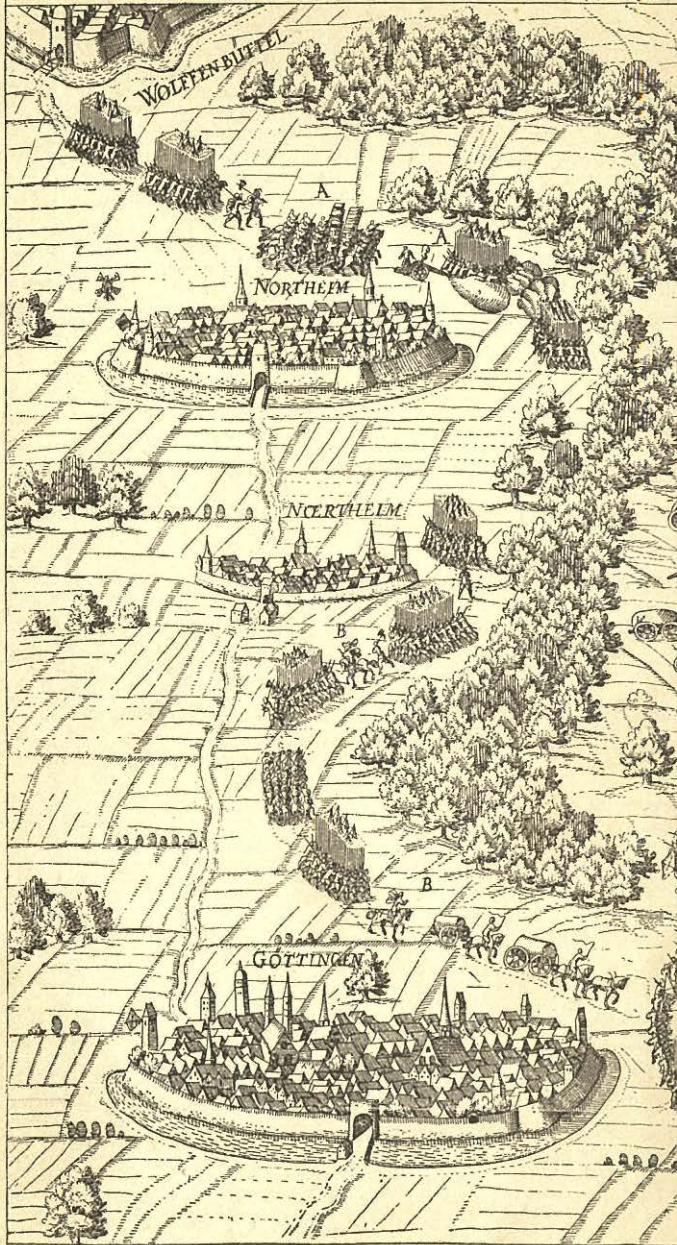
Skjul i Skoven. Saa red Kristian den fjerde ene gennem Harzens Skove; Stormhuen var falden af Hovedet; hans hele Skikkelse viste en slagen Mand. Først hinsides Skoven samledes nogle Ryttere om ham. Skaren voksede efterhaanden, og da Kongen ud paa Aftenen red ind i Wolfenbüttel, havde han 30 svage Rytterfaner om sig.

Da Tilly meldte sin Sejr, skrev han om Kristian den fjerde, at han aldrig havde set en Feltherre, som bedre forstod at ordne sin Hær, som førte den til Kamp med større Mod, og som besad mere Aandsnærværelse til at bøde paa Forvirring og sætte Mod i de vigende. Til en anden skrev han, at nogle havde ment, at det var Kristian den fjerdes Tilbøjelighed til Drik, der var Skyld i Ulykken, andre at hans Forstand havde lidt ved Faldet fra Hamelns Vold; men han havde hverken manglet Forstand eller Tapperhed og havde lagt alle de Dyder for Dagen, som en klog Feltherre bør besidde.

Efter Slaget maatte Kristian den fjerde trække sin Hær tilbage bag Elben og til Holstens Grænse; dog vedblev han at holde Besætning i nogle befæstede Byer i det nuværende Hannover. Tilly gik i Vinterkvarter mellem Elb og Weser; men Kristian den fjerde lod ham ikke i Ro. Slottet Hoya ved Weser havde faaet kejserlig Besætning, og derved hindredes Forbindelsen med Nienburg, som var i de Danskes Vold. Den 16de November stod Kristian den fjerde uventet foran Hoya, og endnu samme Nat aabnede han Løbegraven og begyndte Skydningen. Den kejserlige Besætning værgede sig bravt, den første Storm blev afslaaet, men den anden gjorde de Danske til Herrer over Slottet. Kristian den fjerde blev selv under Stormen skudt gennem den venstre Arm, dog uden at Benet blev skadet, saa Saaret lægedes snart. Underligt nok var det første Gang, at Kongen blev saaret.

Det følgende Efteraar gennembrød Tilly de danske Forsvarslinier, og Wallenstein, som var vendt tilbage til

Eigentliche abbildung der trefflichen VICTORI-melche Graff Tilly

über den König in Dännemarc 22. Aug. j 626 St. NOVO. erhalten.

- A. Northen vort vom König entsetzt
- B. Gr. Tyllig begibt sich uf Göttingen
- C. Tyllische Bataglia.
- D. Königs Bataglia.
- E. 29. Fänlin Königlich, so Gr:
Tyllig erobert.
- F. Der König salviert sich naher
Wolfenbüttel.

Nordtyskland, trængte op paa den jydsk Halvø. Alle Kristian den fjerdes Bestræbelser for at standse den overmægtige Fjende strandede; hans Folk vare dels uøvede Bønder, dels lidet paalidelige fremmede, og hans bedste Førere vare faldne eller døde af Sygdom. Saa længe Modet ikke er tabt, er dog endnu ikke alting tabt, og Modet tabte Kristian den fjerde aldrig. Kunde han ikke længere møde Fjenden i aaben Mark til Lands, saa drog han ud paa sine Skibe. Vel havde Wallenstein ingen Flaade at sætte imod ham, men der var lange Kyststrækninger, som egnede sig godt til Strandhug, og derved kunde Fjenden tvinges til at holde sig mere samlet og vise større Forsigtighed.

Paa Lolland havde Kristian den fjerde samlet 4,000 Mand, Englændere, Skotter, Nederlændere og Franskmænd, og ud for Rødby samledes en Eskadre af Transportskibe og mindre Orlogsskibe. Naar Lejligheden bød sig, var det jo nemt derfra at svippe over til Holstens og Sønderjyllands Kyster. Medens Tropperne i Kvarterene ventede paa Befaling til at indskibe sig, forefaldt der en ret morsom Begivenhed. I Maribo laa en Del skotske Officerer, og de bøde en Aften Kongen til Gilde; de mente, de vare store Helte ved Drikkebordet, saa at ingen let der skulde faa Bugt med dem. Kristian den fjerde var dog deres Overmand; da han rejste sig og gik, laa alle Skotterne under Bordet, og senere beklagede de sig over, at ingen af dem havde været i Stand til at sige Farvel til Kongen ved Afrejsen tidlig næste Morgen.

Saasnart Vinden blev føjelig, gik Kristian den fjerde om Bord paa »Hummeren« og stævnede, fulgt af den øvrige Flaade, mod Fehmern. De kejserlige mødte paa Stranden i fuld Slagorden med Kanoner, Ryttere og Fodfolk; Skibenes Ild tvang dem dog snart til at gaa tilbage og give Plads for Kongen og hans Soldater, som nu roede i Land; den næste Dag overgave de kejserlige sig alle paa Naade

og Unaade. Fra Fehmern gik Toget ind paa Ekernførde Fjord; den kejserlige Besætning sluttede sig inde i Byen, men den blev stormet, og Skotterne, som havde en gammel Mellemregning at afgøre netop med de Regimenter, de der traf, huggede næsten alle de kejserlige ned. Derfra sejlede Flaaden til Kiel. Her var Fjenden dog for stærk. De Soldater, der kom i Land, mødte en saadan Overmagt, at de maatte være glade ved til dels svømmende at slippe om Bord igen. »Hummeren« havde lagt sig i Musketskuds Afstand fra Slottet og blev selvfølgelig stærkt beskudt, dog holdt den sin Plads, til den øvrige Flaade var under Sejl. Paa den høje Skanse stod Kristian den fjerde selv, et let kjendeligt Maal for Fjenden. To Kanonerer bleve dræbte nær ved ham, og en mat Musketkugle ramte Kongen ved Munden. En skotsk Officer, som stod ved hans Side under Kampen, var fuld af Begejstring over den Ro og ærefrygtindgydende Værdighed, der var udbredt over Kongens Skikkelse midt i Slagets Tummel.

Senere gjorde Kristian den fjerde endnu en Gang en heldig Landgang paa den mecklenborgske Kyst. Wallenstein fik efterhaanden Øjnene op for, hvor svært det var at krige mod Økongen, som haardnakket afslog at afstaa en Tomme af sit Land. Kristian den fjerdes Udholdenhed lønnedes med den efter Omstændighederne gode Fred i Lybæk. De kejserlige opgave alle deres Erobringer i Danmark, mod at Kongen lovede ikke at blande sig i de tyske Forhold.

Saa kom der igen en længere fredelig Tid. Kristian den fjerde begyndte at ældes. Gustaf Adolf tog Krigen op i Tyskland under gunstigere Forhold og med større Held. Sverige blev en Stormagt i Europa, og Svensken var den Gang aldrig Dansken god. Mange i Danmark ængstedes ved Svenskernes voksende Magt; Kristian den fjerde troede dem dog bedre. »De vare mig vel ad først som Kristne, inden de slaa løs paa mig,« sagde han, naar han

blev advaret om Sveriges hemmelige Planer mod Danmark. Tiden skulde vise, han i den Henseende havde været for godtroende.

En Dag, det var den 17de December 1643, Kongen var den Gang 66 Aar gammel, blev det meldt ham, at Amtmanden fra Segeberg ønskede at tale med ham. Han blev straks ført ind og bragte den overraskende Tidende, at den svenske General Torstensson uden foregaaende Krigserklæring var gaaet over Elben og falden ind i Riget, hvor han drog frem hærgende og brændende. Først krusede et Smil Kongens Læber, derefter stod han som lynslaaet. Alle hans Omgivelser bleve forfærdede ved Budskabet, og saasnart det spredtes over Landet, vakte det Skræk og Bestyrtelse. Ingen var forberedt paa en saadan Ulykke, ingen øjnede nogen Udvej til at afvende Faren. Der var ingen Hær i Landet, som kunde sættes mod Sveriges sejrvente Veteraner. Torstensson, den svenske Lynild, var slaaet ned, og snart vilde han fortære alt. Der var kun en Mand i Landet, som saa Faren dristig i Øjnene, og hvis første Tanke var at skaffe Midler til at yde Modstand, og den Mand var den gamle Kong Kristian den fjerde.

Alt, hvad der kunde skræbes sammen af Soldater, blev sendt over til Fyn for at dække Kysten mod Lille Belt, og lige efter Jul drog Kongen selv derover. Han traf alt i temmelig Forvirring, men bragte snart Orden tilveje. Det kunde ogsaa gøres nødig. Frosten dækkede Beltet med Is, og Torstensson pønsede paa at føre sin Hær over det frosne Vand. Blandt dem, der vare indviede i denne Plan, var en ung Mand, som lærte Krigskunsten under den gamle Feltherre, det var Karl Gustaf af Zweybrücken, Sveriges senere Konge. Han lærte af Torstensson, hvilken mægtig Hjælper Isen er mod et Ørige; den Lære kom Danmark seksten Aar senere dyrt til at betale. Denne Gang slap han dog ikke over. Kristian den fjerde var for aarvaagen. Uafbrudt færdedes han langs Kysten, sørgede for Anlæg

af Skanser, ordnede Kystvagterne og sammendrog Tropperne. Mest opholdt han sig i Gamborg og Føns, der hvor Vandet var smallest og Faren størst.

I Februar Maaned slog Vejret om til Tø, og dermed var Faren for Fyn dreven over. Det var ogsaa paa Tide, for nu var der Brug for Kristian den fjerde andre Steder; hvor han ikke selv var med, blev der aldrig udrettet noget ordentligt. Den svenske General Horn faldt ind i Skaane, og gik lige mod Helsingborg. Kristian den fjerde havde en Fjende paa hver Side, mod Vest Torstensson i Jylland mod Øst Horn i Skaane; kom de to sammen, var Riget tabt; Søen var dog nu fri, saa det maatte Flaaden hindre. Foreløbig havde han Frihed til at vende sig, til hvilken Side han vilde. Valget var snart truffet. Gik han mod Torstensson, kunde han i heldigste Tilfælde jage ham over Ejderen, men derved havde Sverige intet lidt, og i Tyskland kunde Torstensson snart rejse en ny Hær og komme igen. Gik han mod Horn og fik Held til at slaa ham, saa laa Vejen ind til selve Sverige aaben, den kendte han fra gammel Tid, saa den Plan huede ham bedst.

Først og fremmest maatte der dog rejses en Hær, stor nok til at møde Fjenden, og det tog Tid. Saalænge vilde Kristian den fjerde ikke ligge ledig; han kendte Sveriges Akilleshæl, mod den vilde han rette et Stød. Den første April saa Horn fra Helsingborg en dansk Eskadre sejle ud af Sundet, det var Kristian den fjerde, som drog mod Elfsborg og Gøteborg. Fire Dage efter steg han i Land og begyndte Angrebet. Gamle Minder; her havde han staaet for 32 Aar siden i sin Ungdoms bedste Kraft for at prøve paa at vinde en Krone til; nu stod han her igen som gammel Mand for at værne om dem, han havde. Kun altfor mange af de tapre Mænd, han den Gang havde om sig, vare nu borte, og Sønnerne stode ikke Maal med Fædrene. Elfsborg og Gøteborg vare heller ikke saa lette at tage nu, som den Gang; dog viste det sig, at Kristian

den fjerdes Tanke var klar og rigtig. Horn var fra Helsingborg gaaet mod Kristiansstad og belejrede Byen; men saa snart Raadet i Stockholm fik at vide, at Elfsborg og Gøteborg vare truede, gik der Bud til Skaane om at hæve Belejringen og ile til Hjælp. Saaledes trak Kristian den fjerde dog for en Tid Svenskerne bort fra Skaane. Kongens Hær begyndte at vokse. Fra Norge kom Hannibal Sehested med norske Tropper; fra Skaane kom Ebbe Ulfeld. »Havde jeg blot haft 1,000 Mand geworbne Soldater«, sagde Kongen, »saa skulde jeg med Guds Hjælp gaa, hvorhen jeg vilde«. Hans Plan var at indskibe sine Tropper paa Flaaden, gaa til Østersøen og true Stockholm. Men just som det syntes, at Lykken begyndte at tilsmile ham, dukkede der en ny Fjende op. En Hollænder ved Navn de Geer havde for svenske Penge samlet en Flaade i Holland, og var med den styret over mod Sønderjyllands Vestkyst. Derfra agtede han sig nord om Skagen ned til Aarhus, for at tage Torstenssons Soldater om Bord og føre dem til Sjælland. Det maatte hindres. Kristian den fjerde sprang af Hesten og gik om Bord. Med ni Orlogsmænd styrede han ud i Vesterhavet, af jydsk Skippere fik han at vide, at de svenske Hollændere laa i Listerdyb, Farvandet mellem Øerne Romø og Sylt. Derhen satte han nu sin Kurs og traf ganske rigtig sin Fjende. Hans Skibe stak dog for dybt i Vandet, til at kunne løbe ind paa det flakke Vand; han maatte derfor vente til Fjenden kom ud til ham.

De svenske Hollændere raadede kun over Handelsskibe, som vare blevne udrustede til Krigsbrug; de vare derfor mindre end de danske Orlogsskibe, til Gengæld var der omtrent tre Gange saa mange af dem. Torstensson havde sørget for, at de fik Soldater om Bord, saa de vare ikke bange for en Dyst. Allerede Dagen efter, at Kristian den fjerde havde lagt sig udenfor Løbet, kom de ud til ham. Det blæste næsten ikke den Dag; de mindre Skibe kunde

kun avancere smaat for deres Sejl, de store maatte lade sig bugserne af deres Baade. Som altid laa Kristian den fjerde selv nærmest Fjenden, og hans Skib »Trefoldighed« maatte da ogsaa længe kæmpe ene, inden Flaadens andre Skibe naaede op til Hjælp. Martin Thyssen, Admiralen for den svensk-hollandske Flaade, søgte med »Den gyldne Svane« og adskillige andre Skibe ind mod Kongen, og gik ham saa nær, som vilde de entre. Deres lette Kanoner kunde dog ikke gennembryde »Trefoldighed«s solide Egeplanker, og Martin Tyssen fik, efter hvad han selv berettede, »En Dvaledrik ind af Bougen og ud af Spejlet«, det vil sige et velrettet langskibs Lag, som betog ham Lysten til at komme nærmere. »Den gyldne Svane« blev saa forskudt, at det var mærkeligt, den kunde flyde. Oberst Lohausen, som Torstensson havde sendt om Bord, blev dræbt tilligemed flere af sine Officerer og 21 Soldater, desuden faldt en Skibslieutenant og 34 Matroser. Thyssen var glad ved, at han igen slap ind paa det lave Vand, hvor »Trefoldighed« ikke kunde følge ham, og bedre gik det ikke hans øvrige Flaade.

Det var den 16de Maj, at Kristian den fjerde saaledes vandt sin første Søsejr nede ved Listerdyb. Vel var det ikke lykkedes ham helt at ødelægge Fjenden; men han kunde dog skønne, at Thyssen nu maatte reparere længe, inden der var Tale om at gaa rundt Skagen. Det var ikke Kongens Lejlighed at blive liggende uvirksom saa længe, han sejlede derfor til Norge og overlod til Ove Gjedde og Pros Mund at passe paa de svenske Hollændere.

Medens Kristian den fjerde var borte, forsøgte Martin Thyssen endnu en Gang at løbe ud; men han var ligesaa uheldig mod Ove Gjedde og Pros Mund som mod Kristian den fjerde selv, og tilsidst var han glad ved at slippe hjem til Holland igen. Da Kongen i Juni Maaned kom ned til Listerdyb, var der saaledes ikke mere at gøre der; han

tog derfor alle Skibene med sig og styrede ad København til.

I Hovedstaden ventede man den gamle Konge med Længsel. Midt i Juni havde den svenske Admiral, Klas Fleming, vist sig ved Dragør med en mægtig Flaade paa 40 til 50 Skibe; de 13 dansk-norske Orlogsmænd, som under Rigsadmiralen, Jørgen Vind, laa paa Reden, kunde naturligvis ikke maale sig med en saadan Styrke og trak sig ind i Havnen. Hvad det betød, forstod enhver. Kom Kongen ikke snart hjem, vare Svenskerne Herre i vore Farvande. Torstensson havde længe ventet paa Lejligheden til at komme over til Øerne, og for Horn i Skaane var Vejen jo nem nok, naar Søen var ryddelig. Da Fleming allerede Dagen efter sin Ankomst forlod Indgangen til Sundet og styrede langs Smaaøerne over mod den holstenske Kyst, ventede alle snart at se ham igen med Skibene fyldte med Soldater.

Fem Dage hengik i ængstelig Spænding. Endelig den sjette Dag om Morgen Kl. 3 — det var den 22de Juni — kom Kristian den fjerde paa Reden med sine Skibe. Han forstod straks hele Stillingens Alvor; Landets Frelse eller Undergang beroede paa Udfaldet af det Søslag, som nu forestod. Der var ingen Tid at spille; Rigsadmiralens Skibe vare alle sejlklare, men de, der havde været i Vesterhavet, behøvede nogle Dage, inden de paa ny kunde gaa til Søs. Den tvungne Ventetid benyttede Kongen til at ordne det fornødne med Hensyn til Regeringens Førelse. Han samlede Rigsraadet om sig og meddelte det sin Beslutning selv at drage ud med Flaaden til den afgørende Kamp. Saa tog han ud til sit Fødested, det kære Frederiksborg og nød der det højværdige Alterets Sakramente; Onsdag Aften den 26de Juni, fire Dage efter, at han var kommen fra Vesterhavet, var han igen om Bord paa »Trefoldighed«, rede til at gaa til Søs for at søge Fjenden.

Hele Flaaden talte fyrgetyve Orlogsskibe, foruden Brandere og Smaafartøjer, den var vel, baade hvad Skibenes og Kanonernes Antal angik, jævnstærk med den svenske Flaade, og med Hensyn til Besætningen var den vel fuldsaa god; der var kun faa fremmede om Bord, men danske og norske Søgutter, som man fuldtud kunde stole paa. De fleste af Admiralerne vare ogsaa velforsøgte Mænd, Jørgen Vind, Peder Galt, Køn Joachim Grabov, Klavs og Stallar Kaas, Pros Mund og Korfits Ulfeld. Kristian den fjerde havde kendt dem alle fra deres Ungdom og selv draget dem frem, han kendte ogsaa hvert Skib i Flaaden og vidste, hvad det duede til, saa i bedre Hænder kunde Overbefalingen ikke være.

Til at begynde med gik det smaat nok; der kom to Dages Vindstille. Den eneste Trøst var, at Fjenden vel heller ikke tog sig stort til i den Tid. Saa friskede det op; den tredje Dags Eftermiddag var Flaaden under Stævns, den næste Dag svandt Møens Klint, og Mandagen den 1ste Juli, en uforglemmelig Dag i Danmark-Norges Historie, Klokken fem om Morgenen stod hele Flaaden for en frisk Østenvind med Regnbyger forbi Gedser Odde over mod Fehmern.

Den svenske Flaade laa til Ankers under Fehmern; alt hvad den havde udrettet i de 14 Dage, hvori den uhindret havde været Herrer i Søen, var at besætte denne Ø. Torstensson og Fleming plejede flittig Raad om, hvorledes Landgangen paa de danske Øer bedst skulde iværksættes, men videre vare de ikke komne, inden den dansk-norske Flaade blandede sig i Legen.

Saasnart Fleming fik Øje paa sin Fjende, lattede han Anker og stod ned langs Fehmerns Vestkyst ind paa Kolberger Heide, som Farvandet Nord for den holstenske Kyst henimod Kielerfjord kaldes. Den dansk-norske Flaade fulgte efter, men det synes, som om der ikke har været holdt nogen synderlig Slagorden; hvert Skib søgte ind mod

Fjenden, som Skibet sejlede til, og som Føreren havde Mod til. Forrest kom Rigsadmiralen paa »Patientia«, han havde vundet Forspring for de andre; Kongens Skib sejlede omtrent midt i Flaaden. Jørgen Vind fandt det dog ikke raadeligt at give sig ganske alene i Lag med Svensken, han biede derfor til Pros Mund kom op med »Sofia«. Ved Middagstid faldt det første Skud. Den svenske Flaade var den Gang inde under den holstenske Kyst, Vinden var gaaet sydlig og blæste fra Land. Den Fordel benyttede Fleming sig af, han holdt ned mod de to Admiraler i Haab om at afskære en Del af de dansk-norske Skibe, inden de andre kom op. Klas Fleming og Jørgen Vind mødtes; det blev en hed Dyst, ingen af dem blev sin Modstander noget skyldig. Det svenske Admiralskib fik adskillige Skud mellem Vind og Vand og maatte holde ud af Slaglinien; stort bedre gik det ikke »Patientia«; den blev angreben af flere svenske Skibe og var snart stærkt forskudt; det kneb. Da kom Pros Mund paa »Sofia« og Henrik Mund paa »Stormarn« mægtig til Hjælp; Jørgen Vind var den Gang dødelig saaret. I det samme kom Kristian den fjerde selv til med »Trefoldighed« og omkring Kongeskibet stod nu den haardeste Dyst. Adskillige baade dansk-norske og svenske Skibschefer gjorde kun daarlig deres Pligt i Slaget; men til Gengæld sloges de andre desto kraftigere. Den svenske Kaptajn Speck paa »Kattan« løb paa Siden af »Nellebladet« og vilde entre, men Katten brændte sine Poter og maatte lade sit Flag i Stikken. Paa »Trefoldigheds« Skanse stod Kristian den fjerde selv med Brødrene Knud og Ejler Ulfeld og flere andre af sit Følge om sig; Mandskabet tumlede flinkt med Kanonerne, Skibet skød i Slaget 315 Skud, de ringeste af halve Kartover. Da var det, der kom en Kanonkugle fra Fjenden, den slog an mod en af »Trefoldigheds« Kanoner, sprængtes selv og rev Stykker af Kanonen. Hele denne Hagl af smaa og store Jærnstykker fløj ind mod Kongen og hans Omgivelser. Ejler Ulfeld,

som stod Kongen nærmest, blev dræbt paa Stedet og væltede, da han faldt, Kongen om med sig. Matroserne saa Kongen falde og troede ham død. Med Lynets Hurtighed forplantede denne Efterretning sig over Skibet; overalt vakte den Skræk og Bestyrtelse; Kanonerne tav. I det Øjeblik udbrød, fortælles der, en sønderjydske Matros fra Ballum »Kongen er jo kun en Mand, og vi er nok til at slaa Fjenden«. Da rejste Kristian den fjerde sig op fra Dækket, tørrede med sit Tørklæde Blodet af sit Ansigt og raabte til sine Folk »End lever jeg, og er jeg end bleven saaret, saa maa I tænke paa Fædrelandets Fare og kæmpe tappert for Hus og Arne«. Saasnart Mandskabet hørte Kongens Stemme og igen saa hans vel kendte Skikkelse staa oprejst paa Dækket, toge de med fornyet Kraft fat paa deres Kanoner.

Da Mørket skilte Flaaderne, søgte Fleming hen imod Kiel. De Danske ankrede under Fehmern, der hvor Svenskerne havde ligget om Morgenen. Kristian den fjerde havde faaet 13 Saar; men Fædrelandet var frelst. Torstensson maatte opgive Haabet om ved Flaadens Hjælp at komme over til Øerne, og Horn fik Lov at blive i Skaane. Dog gjaldt det om bestandig at holde Øje med den svenske Flaade for at gøre den uskadelig og muligvis ødelægge den; derfor blev den gamle Konge trods sine Saar trofast paa sin Post. »Patientia« sejlede synkefærdigt til København med den døende Rigsadmiral og de saarede; den øvrige Flaade udbedrede sin Skade paa Ankerpladsen ved Fehmern. Fire Dage efter Slaget vare Skibene alle kampdygtige. Kristian den fjerde lettede og stod hen imod Indløbet til Kieler Fjord. Svenskerne havde da trukket sig ind paa Fjorden bag deres Landbatterier, saa der fik man foreløbig lade dem i Fred og nøjes med at spærre Udløbet. Juli Maaned forløb, uden at Svenskerne gjorde noget Forsøg paa at komme ud af Fjorden; jo længere Tid der gik, desto højere steg Kristian den fjerdes Haab om at ramme

sin Fjende for Alvor her. Var først den svenske Flaade ødelagt, skulde Toget gaa lige mod de svenske Skær. Udgangen af Krigen kunde saa endda blive helt anderledes end Svenskerne havde drømt om.

Lykken var dog ikke den gamle Helt god. Natten mellem den 1ste og 2den August brød den svenske Flaade for frisk, søjelig Vind ud af sit Fængsel og naaede rum Sø. Om Kamp blev der dog ikke Tale; Svenskerne vare glade ved at slippe helskindede hjem til Stockholm. Admiral Peder Galt bar Skylden for, at Fjenden undslap, og Kristian den fjerde lod ham bøde med Livet derfor; men dermed var det skete ikke gjort usket. Trods Smerterne ved Saaret i Øjet blev Kristian den fjerde endnu en Ugestid i Søen; først da han mærkede, at Svenskerne ikke mere lode høre fra sig, styrede han med ni Skibe mod København. Ved Indgangen til Sundet mødte han sine gamle Venner, de svenske Hollændere, de havde nyttet Lejligheden medens Kongen laa med Flaaden for Kiel til at sejle rundt Skagen og snige sig gennem Sundet. Kristian den fjerde angreb dem, tilføjede dem en Del Tab og forfulgte dem til under Bornholm; desværre slap de der fra ham og naaede ind til Stockholm.

Da der ingen Fjende mere var i Søen, gik Kristian den fjerde i Land og drog til Hæren i Skaane. Han følte sig saa svag, at han lod anskaffe en italiensk Bærestol for at lade sig bære; dog nedslog selv dette ikke hans Humør. Han skrev over til København efter otte Tyskøldragere til at gaa med Bærestolen, »de Karle skulde nok komme til at slide for Lønne, saa at de ikke behøvede at frygte for Skørbug«. I to Efteraarsmaaneder blev Kristian den fjerde i Marken i Skaane. Han tvang Horn til at hæve Belejringen af Malmø og tilbød ham Slag i aaben Mark; men den berømte svenske Hærfører og hans Veteraner modtog ikke Kongens Udfordring; de bleve i deres befæstede Lejr. Kristian den fjerde tog Landskrone og Helsingborg tilbage

og forberedte sig til at gaa over den svenske Grænse for at drage Horn efter sig; da han modtog et Budskab, som tilintetgjorde alle hans Forhaabninger.

Da der stadig ingen svenske Orlogsskibe viste sig i Søen, var den dansk-norske Flaades Hovedstyrke hen paa Efteraaret gaaet i Vinterleje i København; kun en mindre Eskadre paa 3 Orlogsskibe, 12 Fregatter og 2 smaa Galejer blev i Søen for at holde Vagt i Farvandet omkring Øerne. Eskadrechefen var Admiral Pros Mund, en af den dansk-norske Marines kækkeste Officerer. Hans Flag vajede fra »Patientia«, Jørgen Vinds Skib i Slaget paa Kolberger Hejde. Han havde af Kongen faaet Befaling til at tage Station mellem Lolland og Fehmern og lade sine mindre Skibe bestandig krydse under de svenske Skær ved Kalmar Sund. Den sidste Del af sin Instruks udførte han ikke, hvad baade Fædrelandet og han selv kom til at bøde haardt for.

Da Martin Thyssen og hans svensk-hollandske Skibe, lykkelig vare slupne gennem Øresund og ind til Kalmar, vilde Svenskerne dog forsøge et Togt endnu i Østersøen. Admiral Wrangel sejlede fra Stockholm med 15 Orlogsskibe og Fregatter og 3 mindre Fartøjer; ved Kalmar forenede han sig med Thyssens Skibe og den samlede Flaade, 42 Sejlere stærk, søgte nu ned mod de danske Kyster.

Den 13de Oktober ved Daggry fik Flaaderne hinanden i Sigte. Pros Mund saa straks, at det var umuligt at undgaa Kampen med den langt overlegne Fjende, som tilmed havde Vinden for sig. Den svenske Admiral holdt selv med sit Admiralskib »Småländska Lejonet« ned mod »Patientia« fulgt af Orlogsskibene »Regina« og »Götheborg«. Wrangel forsøgte straks at entre, men fik snart baade Sejl og Tovværk saa forskudt, at hans Skib ikke kunde manøvrere. De to andre Svenskere vare heldigere. De kom paa Siden af »Patientia«, hvis Besætning var svækket ved Sygdom, og entrede den. Pros Mund stred som Helt for at

værge sit Skib og fandt Døden i Spidsen for sine Folk. Han Lig blev udplyndret og kastet over Bord, sammen med de andre døde.

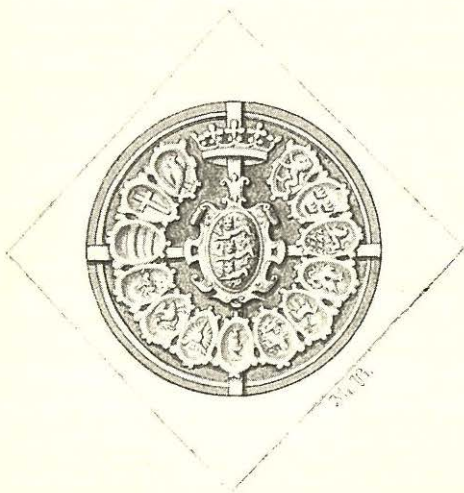
Trods Fjendens store Overmagt varede Slaget seks Timer; men da var næsten ogsaa hele den dansk-norske Eskadre tilintetgjort. Kun tre Fregatter og de to Smaaskibe slap bort. Nogle Skibschefer havde søgt Redning ved at sætte deres Skibe paa Land under Lolland; men de bleve enten brændte eller slæbte af Grunden. Aldrig havde den svenske Flaade haft saadan Held med sig i Kampen mod den dansk-norske. Pros Mund og hans Fæller havde dog ikke stridt forgæves; Sejrherrene vare saa medtagne af Kampen, at de ikke udrettede andet end at erobre Fehmern, hvorefter de sejlede hjem for at reparere.

Budskabet om denne Ulykke bøjede den gamle Konge; selv var han uskyldig deri. Pros Munds Minde fortjener at leve i taknemlig Erindring for det Heltemod, hvormed han stred med den visse Død og Undergang for Øje; men han kan ikke frikendes for at have holdt slet Udkig, trods Kongens udtrykkelige Befaling, og derved selv voldet sin Eskadres Undergang. Nu kunde Herredømmet paa Søen ikke mere gøres Svenskerne stridigt. Alle Krigsplaner i Skaane maatte opgives. Kristian den fjerde stak sit Sværd i Skeden for aldrig at drage det mere og drog til København. Hans Kraft var brudt; men det var hans Trøst »at det var Gud i Himmelen bekendt, at han ingen Aarsag havde givet til dette Værk og ikke heller havde sparet noget, som havde kunnet tjene disse Riger og Lande til Conservation, men sat til Liv, Gods og Helbred«. Fredsforhandlingerne trak ud i syv-otte Maaneder; Kristian den fjerde vilde ikke slippe Haabet om, at der endnu kunde vise sig en Udvej. Først da nye svenske Sejre i Tyskland end yderligere hævede Sveriges Magt og Mod, indsaa han, at alle Sunde vare lukte og satte sit Navn under den Fred, som skilte Danmark fra Halland og

Gulland, Øsel og Dagø og kostede Norge Herjedalen og Jæmteland.

Kun tre Aar overlevede Kristian den fjerde den ulykkelige Fred. Hans Maal havde været at hæve Danmark-Norges Magt og Anseelse; nu saa han mod sit Livs Aften sine Riger formindskede og stedse synkende dybere i Vanmagt, medens Sverige, hans gamle Fjende, gik fra Sejr til Sejr. Han nærmede sig stærkt de syv Gange ti, som er Støvets Aar, og følte ikke Kraft til at tage den Gerning op, paa ny at rejse, hvad Tidernes Ugunst havde revet ned. Træt af Livet og mæt af Dage sov han stille hen paa Rosenborg Mandagen den 28de Februar 1648 Klokken fem om Eftermiddagen.

Hans Navn staar dybt indristet i Nordens Historie, der kan næppe nævnes noget Omraade inden for Statsstyrelsen, hvor ikke hans kraftige Haand greb ind. Dog alt det ligger udenfor vort Omraade, her have vi kun i store Træk fremdraget Billedet af Helten Kristian den fjerde.

JØRGEN VIND.

JØRGEN VIND.

Dagen efter det store Slag paa Kolberger Heide sejlede en enlig Orlogsmand tilbage til København ad samme Vej, som hele Flaaden nys havde tilbagelagt. Skibet hed »Patientia«, Taalmodighed, og et mere betegnende Navn kunde det næppe have faaet. Grundskudt og synkefærdigt blev det holdt oven Vande ved uafslædig Pumpen. Mand ved Mand laa paa Dækket, de i Slaget faldne Søfolk og Soldater fra hele den dansk-norske Flaade; neden under strede de saarede den haarde Strid med Lidelserne, og mange blandt dem misundte de tavse, rolige Kammerater der oven over.

Fra For til Agter var Skibet et Lazareth. I Chefskahytten laa Rigsadmiralen, Jørgen Vind, med knust Ben. Han fik af sin kongelige Herre den Lov, at han satte sit Liv til for Fædrelandet som en ærlig Mand; den Bevidsthed holdt ham oppe nu, da han droges med Døden, og Tankerne fløj til Viv og Børn. Rakte blot Livet til til at naa hjem og dø i de kæres Kres.

Jørgen Vind til Gundestrup, Rigets Admiral, Rigsraad og Lensmand paa Dragsholm, var fød og baaren af god, gammel, gæv og fornem Adelsstamme her i Riget baade paa Fædrene- og Mødreneside. Han var født i Roskilde

den 7de Juli 1593; hans Fader, Hr. Jakob Vind til Grundet, havde været øverste Sekretær hos Kong Frederik den anden, Moderen var Fru Else Høg til Klarupgaard. Efter at have faaet den første Undervisning, dels i Hjemmet, dels i Skolen i Roeskilde, blev Jørgen ti Aar gammel sendt til Sorø Akademi til den hæderlige og højlærde Mester Niels Jørgensen. Her opdroges han i fire Aar og drog derefter sammen med sin Broder, Iver Vind, ledsaget af en Hovmester til Tyskland. Rejsen gik først over Rostock til Wittenberg, hvor den danske lærde, Skaaningen Kasper Bartholin, den Gang virkede som Lærer. Den følgende Vinter blev tilbragt ved Universitetet i Jena, og maaske havde det været Tanken at blive længere der; men Budskabet om Faderens Død kaldte de to unge Adelsmænd hjemad. Rejsen gik sammen med Kasper Bartholin gennem Schweitz og Frankrig; de besøgte Lyon, Orléans, Paris og adskillige andre Byer, inden de skiltes fra deres berømte Ledsager. Bartholin drog saa tilbage til Basel for at dyrke sine lægevidenskabelige Studier; de to Brødre indskibede sig til Hamborg og rejste derfra hjem over Land.

Længe blev dog Jørgen Vind ikke i Danmark. Han drog til Holland, til Prinsen af Oranien, for at stride for Troens Frihed og lære Krigen at kende. Her kom han ikke mellem fremmede; han fik Plads i Otto Brahe Axelssens danske Kompagni og tjente der i to Aar; i alle Slag og Træfninger forholdt han sig, som det egnede og anstod en ærlig, tapper og mandhaftig Soldat og Adelsmand.

Saa kom der Tidende hjemme fra. Den gamle Strid mellem Danmark-Norge og Sverige var igen brudt ud i aaben Fejde. Fædrelandet trængte til alle sine vaabendygtige, kampøvede Sønner. Otto Brahe drog straks hjem og fandt faa Dage efter sin Død ved Kristian den fjerdes Side for en Kugle fra Kalmar Slot. Lidt senere fulgte Jørgen Vind efter. Han tog først Tjeneste som frivillig under Jørgen Lunge til Odden, som med en Hærdel holdt

den svenske Rigsmarsk i Skak, medens Kristian den fjerde belejrede og erobrede Elfsborg. Senere fulgte han Jørgen Lunge paa flere Tog ind i Sverige mod Grevskabet Dall. Hans Moder ønskede imidlertid, at han skulde tage sig af hendes Heste, som hun holdt under den røde jyske Fane eller Aalborg Fanen. Derfor forlød Jørgen Vind Jørgen Lunges Hær og tog Tjeneste som Kornet under Ritmester Ulrik Sandberg. Under den røde Fane tjente han Krigen ud, uden at faa Lejlighed til at deltage i nogen Træfning af Betydning.

Efter Freden i Knærød drog Jørgen Vind igen ud for at tumle sig i Verden. Først fulgte han med sin Fætter, Niels Vind, til Bergen og blev der et Aarstid, saa sejlede han til Håvre le Grace og opholdt sig et Par Aar i Frankrig, mest i Paris, men ogsaa omkring i andre af de større franske Byer. Paa sin Moders Begæring sejlede han i Aaret 1616 hjem og tog Tjeneste i det kongelige Kancelli.

Tre og tyve Aar gammel begyndte Jørgen Vind saaledes sin Virksomhed i Statens Tjeneste; skønt hans Plads var i Kancelliets Kontorer, varede det dog kun et Par Aar, inden Embedsgerningen førte ham ud paa Søen. Sammen med Frederik Friis blev han med Orlogsskibet »Fides« sendt til Island for som kongelig Kommissair at undersøge Lensmanden, Herluf Daas, Forhold. Det var hans første længere Sørejse, og den synes at have givet ham Lyst til Søen; han søgte sin Afsked fra Kancelliet og fik Bestalling som Kaptajn til Lands og til Vands. Omtrent ved samme Tid valgte han sig en Hustru af Helteslægten Ulfstand, og han kom aldrig til at fortryde dette Valg.

I Sommeren 1623 var han paa Weserstrømmen som Fører for Skibet »Markatten«. Han skulde sammen med nogle andre Kaptajner vaage over, at Grev Ernst af Mansfeld, som hærgede grusomt i Friesland, ikke slap over Floden. Foreløbig blev det dog ved dette ene Tog, hvormeget Jørgen Vinds Hu end stod til Søen; Kongen

havde Brug for ham paa anden Maade; medens hans yngre Broder, Henrik Vind, idelig færdedes til Søs og blev en af de mest befarne danske Adelsmænd paa den Tid, maatte Jørgen igen op i Kancelliet. I Aaret 1627 blev han Rente-mester og fik som saadan en betydelig Del i Styrelsen af Rigersnes Pengevæsen. Det var ikke noget lysteligt Arbejde; Tiderne var ikke gode efter den uheldige Deltagelse i Trediveaarskrigen. Kongen vilde gerne have flere Penge ud af Adelen, og Adelen var kun lidet tilbøjelig til at bringe noget Offer. Jørgen Vinds Stilling som Mellemand mellem Konge og Adel var derfor just ikke behagelig. Kristian den fjerde havde dog stor Tillid til ham og gav ham flere Beviser derpaa. Han blev sammen med sin Broder Iver og flere gode Dannemænd buden som Fadder til et af Kongens mange Børn med Kirsten Munk, det hørte til de fornøjeligere Hverv; men senere blev han som Rigsraad sendt til Stockholm for at forhandle med Axel Oxenstjerna og det svenske Raad om flere vanskelige Sager. Svenskerne vare den Gang de Danske saa lidet gode og saa overmodige over deres Sejre i Tyskland, at det var alt andet end behageligt for en Dansk at have med dem at gøre.

Kort efter Hjemkomsten fra Sverige døde Rigsadmiralen, Klavs Daa til Ravnstrup, og Jørgen Vind fik da Befaling til at have Opsigt med Flaaden — det var i Sommeren 1641 fra den Tid var han igen knyttet til Marinen. Aaret efter blev han Rigsadmiral og førte som saadan en Flaade paa nogle og tyve Skibe mod Hamborgerne.

Jørgen Vind var bleven omkring halvt hundrede Aar, da han blev den dansk-norske Flaades øverste Styrer. Naar undtages de tre, fire Aar, han i sin Ungdom havde været til Søs, havde han kun haft ringe Lejlighed til at forberede sig til det Kald. Hans Liv var hængaet i trofast, ihærdigt Arbejde under helt andre Vilkaar.

Da kom i Vinteren 1843—44 Svenskernes uventede Fejdebud, eller rettere deres voldelige Overfald uden Fejdebud, Opmuntrede af den gamle Konge kom snart alle Hænder i travl Virksomhed, og navnlig paa Holmen maatte der arbeides tidlig og silde for at faa Orlogsmændene gjorde sejlklare. Endnu dækkede Isen Søen, men med første aabne Vande maatte Flaaden ud, derpaa laa der den største Magt. Kong Kristian drog selv til Fyn for at hindre den overmodige Fjende i at gaa over Lille Belts Is. Jørgen Vind blev tilbage i København for at vaage over Udrustningerne. Saasnart Isen brød op i Februar Maaned maatte han sende Smaaskibe og væbnede Fartøjer til Beltet, og da Kongen derved blev rolig for Fyn og vendte hjem, laa der en Eskadre rede, til at stikke i Søen.

Jørgen Vind fulgte Kongen til Elfsborg. Her havde han for to og tredive Aar siden vunden sine første hjemlige Laurbær i Jørgen Lunges Hær. Ogsaa denne Gang syntes Lykken at ville tilsmile de danske Vaaben, men saa kom Budskabet om de svenske Hollænderes Færd i Vesterhavet. Kong Kristian sejlede med Flaaden imod dem. Jørgen Vind drog igen til København for at sørge for, at de øvrige Skibe bleve gjorde sejlklare.

Hen i Juni Maaned havde Jørgen Vind faaet 13 Orlogsmænd rustede; med dem laa han paa Københavns Red. Hans Flag vajede fra »Patientia«, et Skib paa 40 Kanoner med 360 Mand om Bord; blandt Eskadrens andre Skibe var ogsaa den gamle »Fides«, med hvilken han for mange Aar siden havde gjort sit første Togt til Island.

Da meldte Udkiggerne, at den svenske Flaade var under Opsejling; rundt Falsterbo styrede en mægtig Sejler-skare paa 40 til 50 Skibe under det blaagule Flag og satte Kursen mod Dragør. Jørgen Vind formaaede naturligvis ikke at standse Fjenden med sin lille Styrke. Medens Trommerne rørtes paa Land og kaldte alt vaabendygtigt Mandskab sammen for at væрге Kysten, lagde Skibene sig

ind bag Københavns skærmende Befæstning. Det var dog ikke Svenskernes Agt denne Gang at forsøge noget fjendeligt ved Sundet; efter faa Dages Forløb sejlede de ige bort, over mod Holsten, for at hente Torstenssons Soldater.

Det var ængstelige, spændende Dage, Dage fulde af Frygt og Forventning. Den gamle Konge kom med Hovedflaaden fra Vesterhavet og beredte sig til at drage ud for at slaa det afgørende Slag. Ogsaa Jørgen Vind beredte sig til at vise sig sin høje Stilling værdig og kæmpe for sit Land til det yderste. Han nød det hellige Sakrament. Dagen før han gik om Bord og tog saa Afsked med sin Familie. Som Rigsadmiral førte han Avantgarden, Flaadens forreste Afdeling. »Patientia« svarede kun daarligt til sit Navn. Utaalmodig hastede den fremad, saa at de andre Skibe ikke kunde følge med. For ikke ene at komme i Kamp med hele den svenske Flaade, maatte de lægge bi til nogle af de andre dansk-norske Skibe naaede op til den. Saasnart Pros Mund kom til med »Sofia« holdt bægge Skibe ned mod Fjenden. Det første Skud faldt fra »Sofia« omtrent ved Middagstid; den svenske Admiral svarede med seks Skud, og styrede saa under Trommers og Trompeters Lyd mod de Danske. Efter et Par Vendinger kom Jørgen Vind med et Par andre dansk-norske Skibe foran den svenske Admirals Boug. Klara Fleming fik to Skud mellem Vind og Vand og maatte holde ud af Slaglinien for at stoppe Hullerne. Jørgen Vind blev omringet af flere svenske Skibe, men han værgede sig kækt, skønt han fik stor Skade paa Folk, Skib og Rejsning. Selv blev han haardt saaret af en Kanonkugle som knuste hans Knæ, og der var stor Fare for, at Skibe skulde blive taget, da Pros Mund paa »Sofia« og Henrik Mund paa »Stormarn« bragte Hjælp. »Patientia« fyrede til Afsked endnu nogle Gange med hele sit Lag, og holdt saa ud af Slaget for at udbedre Skaden. Den havde faaet flere Grundskud, saa den trak slemt Vand, Ræer og Stænger

vare sønderskudte. I hele tre Timer laa Skibet og drev med lukkede Porte i Læ af den øvrige Flaade. Havde Svenskerne paany omringet det, var den dansk-norske Rigsadmiral og hans Flagskib blevet taget. Jørgen Vind kaldte sine Officerer til sig i Kahytten og formanede dem til som redelige Karle at gøre, hvad Pligt og Ære bød mod Kongen og Fædrelandet og uforfærdet gaa Fjenden under Øjnene. Hennimod Slutningen af Slaget var »Patientia« nogenlunde kampdygtig og søgte paany i Lag med Fjenden; men snart gjorde Mørket ende paa Slaget.

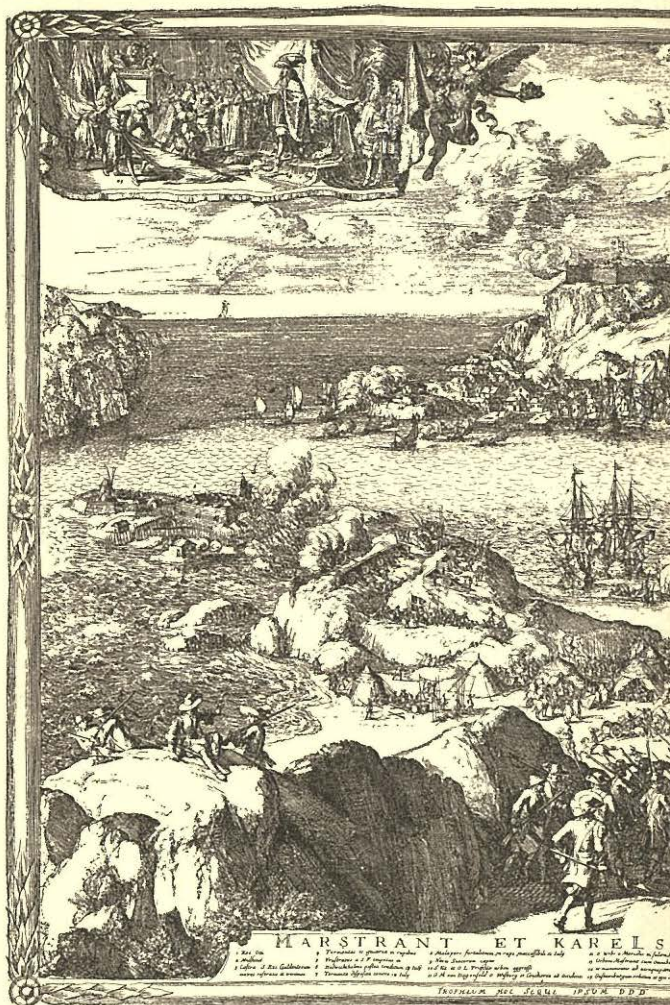
Dagen efter laa Flaaden til Ankers under Fehmern. Efter Kongens Befaling kaldte Jørgen Vind alle Skibsheferne om Bord til sig, og lidende, som han var, med knust Ben, udspurgte han enhver nøje om, hvad Skade hans Skib havde taget i Slaget. Det viste sig da, at »Patientia« var det mest medtagne baade paa Skrog og Rejsning; Pros Munds »Sofia« havde vel mistet flere Folk, men ellers ikke taget megen Skade. Kong Kristian befalede da, at alle de døde og saarede skulde bringes om Bord i »Patientia« og sejle til København.

To lange og trange Dage varede Sejladsen. Den fjerde Juli laa »Patientia« paa Københavns Red. Den bragte Bud om den 10 Timers Strid og om, at Øerne nu vare reddede. Fru Ingeborg Ulfstand gik straks ud paa Holmen for at modtage sin Husbond; men da hun saa hans Lidelse, faldt hun i Afmagt, og de, som fulgte hende, maatte bringe hende hjem.

Da Jørgen Vind var bragt til sit Hus og lagt i sin Seng, kyssede han sin Haand, rakte sin Hustru den og sagde: »Min allerkæreste! Gud ske Lov, at jeg er kommen hjem til dig og mit Hus, hvad Gud end vil gøre med mig. Dersom jeg var bleven paa Skibet, vil jeg ikke tro, at jeg kunde udstaa den Pine«. Paa Lægehjælp skortede det ikke. Kongens egen Livlæge og Doktor Niels Fos fra Lund tilsaa ham foruden tre fornemme Bartskeerere;

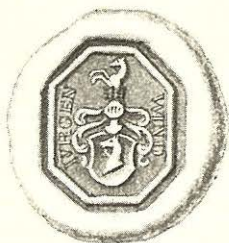
men for hans Saar groede ingen Urt. Stille og taalmodig laa han og vaandede sig næppe i den store Pine. Idelig paakaldte han Jesu Navn og søgte at trøste sin Hustru og sine Børn. Præsten besøgte ham ofte, prædikede for ham og læste for ham i den hellige Skrift. Den 17de Juni følte han sig meget svag; der blev skikket Bud efter Præsten ved Helliggæst Kirke, Mester Anders Hanssen, og meden han ventede paa ham, bad han de omstaaende syng Salmen »Hjælp Gud, at jeg nu kunde«. Da Præsten kom bad han ham forunde ham det hellige Sakramente, uanset om han havde nydt det saa nylig, kort forinden han drog til Søs med Flaaden. Præsten opfyldte hans Ønske. Saa tog han Afsked med sin Hustru, men hun faldt i Afmagt og maatte bæres ud. Siden kom hun ind til ham igen og knælede ved Sengen og sagde: »Min allerkæreste, gode Mand, lille; hvor skal det gaa, jeg er saa bange for I skal dø fra mig«. Han svarede: »Min allerkæreste Kone gi mig dig tilfreds. Du skal frygte Gud den Almægtigste og fødte vore Børn op i Guds frygt. Var det Guds Vilje, var jeg ved tilfreds, at jeg maatte leve med dig og vore Børn endnu nogen Tid, er det ikke, saa vær taalmodig. Gud skal forløse dig og vore Børn«. Saa skiltes de med megen Hjertens Vemod paa bægge Sider. Fru Ingeborg bad Præsten gaa til Frue Kirke og med hele Menigheden bede en alvorlig Bøn for hendes gode Husbond. Siden kom Rigets Hovmester og Rigets Kansler ind til den døende Rigsadmiral, og med dem talte han længe uden Vidnesbyrd. Det har vel været Fædrelandets Nød, som fyldte Helten med Tanker.

Før Middag kom Præsten igen. Jørgen Vind rakte ham Haanden og sagde: »Gud! Hjælp mig i denne min store Smerte«. »Gode Jørgen Vind,« sagde Præsten, »haver tilforn stridt mandelig mod Eders legemlige Fjender for Eders Fædreland, se nu til, at I ved Eders Feltøverste den Herre Jesu Kristi Naade kan stride den gode Strid

beholde Troen og en god Samvittighed til Enden«. — »O, Gud, hjælp mig dertil,« udbrød Jørgen Vind. Siden laa han hen, men talte dog af og til med Præsten. Klokken to om Eftermiddagen drejede han sig om paa Siden og sagde: »Nu vil jeg sove i Jesu Navn!« Saa drog han sagte sin Aande to Gange og sov hen.

Et virksomt Liv i Fædrelandets Tjeneste var endt. Ærlig og trofast havde Jørgen Vind vandret sin Bane, højt var han stegen; han endte som Rigets Admiral og satte som saadan sit Liv til for sit Fædreland som en ærlig Mand.

DANSK-NORSKE HELTEHISTORIER
